

palócföld

KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT 94/3

XXVIII. évfolyam

május-június

József Attila

Ti jók vagytok mindannyian

Ti jók vagytok mindannyian,
Miért csinálnátok hát rosszat?

Néha úgy vagytok a rosszal,
Mint a gyerek a csavargással.
Ujjong, eltéved, sirdogál
S hazakívánkozik.

Ti mindannyian örültök a jónak
S fontoljátok meg, mit mondok:
Nem sánta az, aki
Együtt lelkendezik a csúszkálókkal!

1924

<i>Vaderna József</i> Az idő daganata (vers)	201
<i>Ardamica Ferenc</i> Nem loptam én életemben (novella)	209

MŰTEREM

<i>Feledy Balázs</i> Protestáló indulat (<i>Drozsnyik István</i> kiállítása elé)	223
---	-----

VALÓSÁGUNK

<i>Tóth Tibor</i> Három látogatás (irodalmi riport)	227
<i>Bedegi Győző</i> Munkanélküliség és ifjúság Nógrád megyében (szociológiai tanulmány)	232

ÉSZAKI KILÁTÓ

<i>N.László Endre</i> Gyilkosok és áldozatok (irodalmi riport)	241
--	-----

DÉLI KILÁTÓ

<i>Oláh István</i> Fordított égbolt (szerbiai beszámoló)	249
--	-----

<i>Varga Zoltán</i> Eseményre várakozóban (novella)	264
---	-----

MŰHELY

<i>Takács György</i> „nyujcs kezet Mária...” (tanulmány)	268
--	-----

SZEMÉLYES TÖRTÉNELEM

<i>Radó György</i> Forgácsok (irodalmi visszaemlékezés)	285
---	-----

Nógrád Megye Közgyűlésének
folyóirata.

FŐSZERKESZTŐ:

Pál József
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES
Zsibói Béla

FELELŐS KIADÓ:

Brunda Gusztáv

Szerkesztőség:
3100 Salgótarján,
Rákóczi út. 192 sz.
Telefon:(32) 314-386, 310-022
Levélcím:
3101 Salgótarján, 1.Pf.270

Kiadja
Nógrád Megyei
Közművelődési Központ

Készült
az UNIPRINT Nyomda
salgótarjáni nyomdaüzemében
Nyomdai előkészítés
szövegtördelés
Csiba Imre

Szerkesztőségi fogadóórák:
csütörtökön 11-15.30 óráig
Számlasszám 750-453523

palócföld
KÖZLETTI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

E számunk szerzői:

Ardamica Ferenc író (Losonc, Szlovákia),
Bedegi Győző újságíró (Salgótarján), *Feledy
Balázs* kulturális igazgató (Budapest),
N.László Endre író (Barcs), *Oláh István*
(Zenta, Jugoszlávia), *Radó György* iroda-
lomtörténész (Budapest), *Takács György* ku-
tató (Miskolc), *Tóth Tibor* újságíró
(Nagykőrös), *Vaderna József* költő
(Veszprém), *Varga Zoltán* író (Zenta, Jugo-
szlávia)

*

Számunk illusztrációs anyagát *Drozsnyik
István* Nógrádi Történeti Múzeumban ren-
dezett kiállításának anyagából válogattuk.
Címoldalunkon *Drozsnyik István* Eltorzult
világban XIII. című munkája, a hátsó borít-
ón XVIII. századi csikdelnei fogadalmi ke-
reszt látható.

Fotó: Buda László

Terjeszti a Magyar Posta Vállalat. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalban,
a posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest
XIII., Lehel u.10/A - 1900 - közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással
a HELIR Postabank Rt. 219-9863 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámra.
Egyes szám ára 50 Ft., előfizetési díj félévre 150 Ft., egy évre 300 Ft. Megjelenik kéthavonta.

Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 0555-8867.

Index 25925

Vaderna József

Az idő daganata

Babits Mihály hangszálaira

1.

Félek, kilyukad a tenyerem.
Hallom a csattanást lábfejemem.
Hátamból elköltözik a hátam.

2.

A pokol tornácán settenkedem.

3.

Idelátszik a Bazilika és a Gellérthegy.
A táj egyremegy.
S ahogy üvegcsőben a higany,
úgy lapul meg,
s iramodik az agy.

4.

Magad vagy.

5.

Kiüzettél magadból,
szétfújt világháborús
pitypang.
A húsvét sem feltámadás többé,
csak keserű ünnep.
Meglep. A kilátás:
Előhegy. Új országhatár és árvíz.

6.
Ár.
Kölnit öntözök a virágokra.
Jön a postás.
Mellemre teszem a mellem.
Tüdőbeteg. Rák. Lélegzet:
Torok, nász a tüdővel.
Hörög.
Ahogy a test a rímnek
visszaköszön. Beteg.
A költemény is leszakad,
ahogy a falról a gipsz.

7.
Örök fityisz:
Babits.

8.
Kiűztem magamból.
Alig haladtam,
mint a tízparancsolat.
Köhögök. Megtörlöm orrom,
s szívem. Lüktet a taknyos.

9.
Ma nagyon halott vagyok.

10.
Gipsz fehéredik pofámon,
elsápadt halotti maszk.
A létet
csiklandozza a pimasz.

11.
A levegőt, melyen megdermed,
a kegyelem és kegyetlenség.
A kéj, a fájdalom és éhség.

12.

A szél szirmokat hoz. Sophie ágyékát.
Szétteregetem, aztán hozzá se nyúlok.
Minden illatban fájok.
Úgy tűnök el, ahogy halott
süllyed el a halottban.

A házfalat telefirkálta a végzet.

13.

Bazilika félrevert harangja
a száj, s mintha valaki a nyelvő-
csövemet rángatná ütemesen.
s szólítaná misére
a fájdalmat. Berekedt a táj.

14.

Mintha a Dunában most fulladna meg
a kisgyerek, kapkodok.

15.

Légy zümmög szemem mögött,
s oly szemtelen:
görcsös fejfájás.
Piaci kofák ütik belülről
homlokom, s gondolatom
gondolatommal átkozzák.

16.

Hallom, letörött egy jégcsap,
ahogy a tegnapról a másnap.
Nyak. Majd a gége.
Hiába ballagok a misére
nincs kezem
a keresztvetésre.
Nincs zsoltár, prédikáció.
Csak teleírt fal.
Homlokomat súroló.
Mi szabadul el? Hulló dió

a dedikáció. Új háborúba
guruló "ó".

17.
Visszatérek a paradicsom-kertbe.
Piroslik a gömb. S zöld a tő.
Egyre fehérebb a trianoni idő.

Évátlanodom.

18.
Kiüzetett belőlem az "én".
Ma nagyon szadista, virágot török.
Sophie gyűlöl.

19.
A hegy előhegye.
Meredek csend.
Fölfelé botlás.

Leszboszi hajnal.
A fák közt költészet
elvadult tekintete.

Nők a nőekkel.
A torokban
nő az idő daganata.

S a halálos ágy.
Felémfordult.
Szemével biccent.

Dante utolsó kéjlaka.
Nevekkal telefirkálva
a pokol homlokzata.

20.
Az idő a vénámban ketyeg.
Vérben toporog. Háborút dobog.

Színusz-görbe a szív: kivetítve.
Aztán golyó. A halál egyenese.
Nyakamban üres a névjegy.

21.

Tömegsír a kert. Kihajt a sarj.
Szememben könny a rügy.
Szétpattan. Szirmos vakság
a pokol körei, s a bazilikák,
halottakon lélegzik fel a táj,
hogy semmit se akarj.

22.

Kerülgetem a fát, a füvet, a bokrot.
Agyamból tegnap kikaparták az embriót.
Nem tudom, fiú vagy lány volt? –
a kampós időre
láncolt gondolat.

23.

Paradicsom, haza, hastáj, torok.
Ha nem álmodom, megvakulok.
Rák:
a rekedtség végén lóg a nyak,
lélegzem, elevenen felakasztott,
a kötél belseje nem szorul.
Szelíd. Akár egy szonett-hurok,
vagy Dante poklosodó igéi.
Pontatlanul vergődik az "i".

24.

A fonott karosszék hanyatt dőlt
a lét félkörívén. Aztán előre.
Csikorog, bár nem is ölt,
ringat a halálos anyaméh-zene.

25.

Hányinger: megtisztulás az esély:
a nyelvőcső szerpentinén

visszafáj minden nyelés,
s a gyomorból sugárban
ömlik szét az öklendezés mentén
a szép.

26.

A bél kifordul,
s ahogy éhezik, úgy butul,
a dél.

27.

Éjfél-dél. Harangszó billenti
fel az üres levegőt,
s halántékon üt
a magyar fantom:
házamban nem vagyok otthon.

28.

Félreverten rohadok,
vázában a harmadnapos virágok.
Széthullok,
ha feltámadok.

29.

Nyílt sebemben erőspaprika.
Éget. Örök forradás benne a "ha".
A lenne. S acsarkodás a magyarra.
Agyara tetején újranő agyara.

30.

Lagunázom a körök vizén
Dante Isten utolsó keserve.
Mindig a földhöz ér az ég,
akár a káromkodás hétszentsége,

úgy üdvözül. Átfűzném magam a tün,
de kitagadnak úgyis. Bármerre
nézek: füst, hamu és a sokadik főbün.
Mi lesz belőlem: Hétpúpú teve.

31.
 Nem érdekel más,
 csak az ablak kerete.
 Rádnézek.
 Visszanézel a szememben.
 Egyetlen hajszáladra
 csavarom ingem.
 Benned.
 Izzadtságom csorog
 a mágneses présben.

32.
 Már nem szorongok.
 Az imádság szajhája a tenyerem,
 ahogy kábult arcodhoz ér.

Jónás a cet száján át lát,
 s bár én ugrálok a század gyomrában,
 úgy élek: öklendezés, hányás,
 agyamban okádék a nincs, s a van.

33.
 Virágot hordtam hátamon,
 súlyos ajándékot.
 Gerincem elhervadt,
 köszönet a bot.
 Prédikálok.
 Megtörlöm orrom,
 szívem.

A pokol tornácán settenkedem.
 A torokban
 nő az idő daganata.

34.
 Hatalmas lélegzetet vesz a város,
 s lélegzethez kapkod az ember.
 Nincs pillanatnyi megnyugvás:
 önmagán kívül áll,

vagy felfelé,
vagy lefelé lépked,
nem hagyja békén,
iramodásra kényszeríti.

István királyig és Gizelláig érsz,
mintha végletesen
visszakanyarodnál önmagadhoz.
A Benedek-hegyig fut a tekintet,
félredőlt keresztig, Viaduktig,
bazilikás árnyékig.

A magyarság fókuszpontjában:
Ha lencsét tartana föléd az Isten,
meggyulladnál a napsütésben.

35.

Aztán mindig elindulsz visszafelé.
Lassan elejted önmagad,
kilépsz a hátadból,
s keresni kezded a várost.

Nincs sehol.
Csak benned botorkál tovább,
valamerre,
akár egy bizonytalan koldus,
aki botjával tapogatja a járdaszegélyt.

Ardamica Ferenc

Nem loptam én életemben

– Kövessen! – parancsolja a férfi ellentmondást nem tűrő hangon. – Hozza a zsákot is!

Bár még mindig nem tudom kicsoda (majd kiderül!), az autó farához támasztott papírzsák után kapok, s feldobom a vállamra. Kurva nehéz, megingok alatta... Az elhatározásból, hogy egyenes derékkal, peckes léptekkel fogom követni, nem lesz semmi... Nem én viszem a zsákot, a zsák visz engem!

A sötét öltönyös, feketehajú férfi sietve halad előttem (könnyű neki!), le-lemaradok. Az iskola bejáratánál megáll. Megvárja, amíg megmászom terhemmel a hat lépcsőt, majd, ahelyett, hogy tovább tartaná az ajtót, az orromra ereszti.

– Rohadj meg! – nyögöm, miközben az ajtóval vacakolok. Ráadásul dupla, nem is egy, hanem kettő van belőle. A másodiknál a zsák lecsusszan a vállamról... Nem érzek magamban annyi erőt, hogy ismét feldobjam a vállamra... Ölbe kapom, úgy cipelem tovább... Meddig még?!

A folyosón Baloggal és a pedellussal találkozom... Épp jönnek ki az egyik osztályból, s menének be a következőbe... Megrökönyödve bámulnak.

– Hát te...? - kérdezi Balog. - Hová mégy?

– A picsába!

– Zsákostól?

Összeszorítom a fogam, majd máskor társalgunk! Ha még egy szót találok szólni, megtörténhet, hogy elejtem a zsákot. Ami nagy szégyen volna! Talán még nagyobb, mint az, hogy rajtakaptak.

Pedig, a havazást kivéve, olyan szépen indult a mai nap... Reggel el se késtem! Időben értem be a vállalathoz, ahol most már – egy idő óta – a féreg- és rágcsálóirtó brigádban dolgozom.. A méregkeverést is megúsztam, Kiskovácsdon volt a sor... Mindössze át kellett öltöznöm és segítenem a pakolásnál... Teleraktam az autót a mérges vedrekkkel, másra nem volt gondom, ami

a védőeszközöket és lapátkákat illeti, mindenki törődött a sajátjával... Ha valaki mégis elfelejtette betenni az autóba, ha otthon hagyta, az kizáróan az ő baja volt.

– Tálca kell-e? – kérdezte Nagykovács a főnököt, aki kijött az irodából megnézni, hogy állunk az előkészületekkel.

– Kell bizony! Még hozzá jó sok!... Plakát is, természetesen! Szlovák nyelvű!

Nagykovács volt a sofőrünk, s mint ilyen, kiváltságokat élvezett. Az ő feladata volt a plakátragasztás. Míg mi elhelyeztük a csalétket, Nagykovács kiragasztotta a helyre kis, vörös plakátokat a frissen deratizált objektumban. Csak amikor végzett, s a rokonszenves halálfej ott vigyorgott minden kapun és ajtón, azután csatlakozott hozzánk... Mivel azonban a plakátragasztás sokkal kényelmesebb és könnyebb munka volt, mint a csalétek szétrakása – vödörci-lés, hajtogatás öné! – főleg nyáron sokáig eltartott, és Nagykovács tessék lássék csatlakozása csak a munka legvégére volt várható, ha egyáltalán sor került rá... Télen más volt a helyzet, a hó, fagy, szél némileg meggyorsította a kinti plakátragasztást. Nagykovács nem volt hülye, ilyenkor szívesebben cipelte a vödört, értékelte, hogy tető van a feje fölött.

– Akkor kérem a raktárkulcsot!

Nagykovács még jóformán ki sem nyilvánította eme óhaját, amikor a főnök már hozzávágta a kulccsomót.

Nagykovács elvörösödött, s lomhán kilépett a hét lakat alatt őrzött raktár irányába... Nem-sokára dobálta ki a rácsos ajtó elé a tálcsás dobozokat.

Segítettem volna neki, ha akartam volna, de nem akartam. A többiek se! Nem érdemelte meg!

Nagykovács nem szeretett megszakadni!

Hát ebbe se fog...!

A hét lakat visszakerült a raktárra. Nagykovács zsebei duzzadtak a plakátoktól és az univerzális ragasztó tubusaitól.

– Ez a szocializmus! Egy dolgozik, négyen nézik! – jegyezte meg sofőrünk, miközben szorgalmasan hordta a tálcsás dobozokat az autóba.

– Láttatok valakit dolgozni a közelben? – kérdezte Balog és teátrálisan beárnyékolta a tenyerével a szemét. – Mert én nem!

A főnök megrántotta az aktatáskáját, már ideges volt, de hangosan még nem adta jelét.

– Hová megyünk? – kíváncsiskodott Nagykovács, nehogy egy percig csend legyen. – Ha megszabad kérdeznem... – tette hozzá.

– Zólyomba! Épp azért ne germózzatok tovább! – jelentette ki a főnök.

Nagykovács az útirányt se állta meg szó nélkül.

– Ilyen pocskék időben?! – két szemét az elborult ég felé emelte, amelyből egyre sűrűbben hullt a hó. – Közelebb nincs munka?

– Van! – mondta a főnök, most már ingerülten. – De mi mégis Zólyomba megyünk, mert az a sürgösebb. A faipari középiskolában ma kezdődik a téli vakáció... Tegnap felhívtak: délig

várnak. Délig még ott szobrozik egy nőci a gazdasági osztályról. Nála a pecsét, ő baszarintja rá a munkalapra. Rajta, s a pedelluson kívül, aki kísérgetni fog és átveszi a munkát, nem lesz a suliban egy teremtett lélek. De ha nem sietünk, ők is elmennek.

– Hová? – kérdezte Nagykovács kimondottan azzal a szándékkal, hogy kiborítsa a főnököt.

– A Magas Tátrába! Sielni!

– Mi is sielni fogunk! – jegyezte meg Nagykovács. – Léc nélkül! Magas Tátra sem kell hozzá! Emlékezzetek a szavaimra! – ijesztgetett és beült a volán mögé.

Mi – a szocializmusban nézelődők – bepréeltük magunkat a hideg gépkocsiba.

– Végre! – sóhajtotta Balog.

– Tolni is fogjátok! – célzott Nagykovács a havas, csúszós útra.

– Elég a fenyegetőzésből! – kiáltotta a főnök!

De akkor már gurultunk.

– Hüvös van! Valahol bedobhatnánk egy rumos teát! – indítványozta a Kiskovács még a városban.

Nem volt egy rossz, kivihetetlen ötlet, de a főnök elvetette.

– Majd Véglezen!

Pedig mindnyájan tisztában voltunk vele: ha Nagykovács nem cukkolja föl, megvalósíthatónak tartotta volna!

Tolni nem kellett a kocsit, viszont ide-oda csúszkáltunk a friss hóban... Véglegesen kimondottan unatkoztunk, csak imitt-amott ejtettünk el egy-egy megjegyzést a fűtésre (szar!) és Nagykovács sofőrtudományára (ugyanaz tökben!).

– A múlt héten csináltattam meg! – esküdözött az érintett. – Ha meg valaki irigyli tőlem azt a kétszázötven koronát, amit a vezetésért kapok, vagy jobban tudja, csak szóljon. Átadom a volánt!

Véglegesen játszott a sértődöttet, mint egy vénlány, de azért engedelmesen fékezett a kocsmá előtt...

Kikászálódttunk, hogy megmozgassuk meggémberegett tagjainkat.

– Ki fizet? – hangzott el a kérdés. Fölöslegesen, mert mindig azon volt sor, aki aznap kevert. Így senki sem maradt ki... Kiskovács is tudta a kötelességét, elsőnek rázta le cipőjéről a havat a kocsmajtóban.

– Semmi ücsörgés, csak felhörpintjük! – parancsolt ránk a főnök – akinek már a munkalap aláírásán és lepecsételésén járt az esze, az volt a legnagyobb gondja – amikor Kiskovács tálcán hozta az asztalhoz a rumosteát.

A vendéglátóegység nemrég nyithatott, a nagy DVB kályhában ugyan pislákol a tűz, de meleg sehol, csak a tegnapi áporodott bagószag, meg a fojtó reggeli szénigáz.

Szürcsöltük a forró, rumtól illatozó teát, miközben sokadszor és egyöntetűen megállapítottuk, hogy a helyiség, ahol ülünk, egy valódi köpködő.

– Én már megittam! – tapsolt a főnök.

Élénken helyeseltünk, de azért mi sem húztuk az időt!

Mire a faipari középiskolához értünk, kissé átmelegedtünk (mit tesz a bélés?!) és Nagykovácsot kivéve (aki kényszerűségből rum nélkül fogyasztotta a teát) valamennyien jobb kedvre derültünk.

A nőci a pecséttel még volt, s a pedellus sem öltött egyelőre nyúlcipőt, sőt, egy pirosposztag szakácsnőből (ki ne hagyjuk a konyhát!) többlet mutatkozott.

Kezdődhetett a meló.

Nagykovács kint és bent plakátragasztott, Balog a pedellussal az osztályokat járta, Kiskovács a pecsétes csajjal a szertárakat, a főnök a konyhát és a tornatermet csinálta, nekem az alagsor és a kazánház jutott. (Padlás szerencsére nem volt, mert akkor oda is felküldtek volna!)

Ment minden, mint a karikacsapás!

Egészen addig a percig, amíg a sötétöltönyös faszi belém nem akadt az autó faránál, és rám nem ripakodott, hogy kövessem.

Jó kezdet, rossz vég!

Meddig akar még zsákoltatni?!

No azért!

Lecövekel egy ajtó előtt, felteszi a szemüvegét, kulcsokat próbál, a sokadik stimmel, belecsúszik a zárba.

Mire a Szézám kitárul, odaérek.

Félrehúzódik, előreenged.

Nofene, de udvarias! Egyszerre!

"Igazgató", olvasom össze a firstok mellett szemmagasságban elhelyezett, pirosan virító műanyag táblácskáról a fekete betűket.

Már csak ez hiányzott!

E nap fekete betűkkel vonul be életem történetébe.

De előbb én vonulok be az igazgató irodájába és leteszem a zsákot, heresérvtől tartó golyóim őszinte örömére.

Az igazgató (hogy az Istenbe nem ment el szabadságra?!) megkerül, az íróasztalhoz siet (kulcspróba!), kinyitja a középső fiókot, noteszt, ceruzát vesz elő (mi az, vizsgáztatni akar?! - abból már kinőttem!), majd kényelmesen elhelyezkedve hátradől a székén.

Kezdődhet az inkvizíció!

- Oldozza ki!

Nem lesz egyszerű! A kazánházban schol nem leltem kötelet, csak egy darab drótot. Azzal húztam be a papírzsák száját. Jó erősen! Nem gondoltam rá, hogy egyszer (még hozzá ilyen hamar!) ki is kell bontanom. Tekerem a rozsdás drótot, ráncigálom, mígnem eltörik... No, ezt elcsesztem!... Most már csak nagyon lassan folytathatom... A drót hosszabbik szálával folalkozom, a rövidebbet meg óvatosan feszegetem!... Úgy látszik, mégsem vagyok elég óvatos!... A rövidebb felhasítja az ujjamat, a hosszabbik meg eltörik... Harapó-, vagy kombinált fogó kéne, gondolom, és kétségbeesve nézek körül... Egyetlen ilyen szerszám sincs a láthatáron.

Nagyon melegem van.

A zsák szája csupa vér.

A szemüveges hapsi meg nézi a színjátékot.

Számára bohózat. Számomra tragédia!

– Mi lesz?! – sürget.

– Mi volna?!

Elunom, hogy továbbra is neveltség tárgya legyek, s felszakítom a papírzsák száját. A drót(tövis)koszorú így már könnyen, magától lecsúszik.

– Lássuk, mi van benne?!

Lássuk!

Nem mozdul!

Nem mozdul, eszébe sincs fölállni az asztal mögül, odajönni hozzám, és belekukkantani...

Akkor meg mire vár?

Felmegy bennem a pumpa!

Feldötöm a zsákot, lehajolok, megragadom az alját, aláteszem a jobb térdem, felemelem, és egyetlen mozdulattal kiborítom a tartalmát a szoba közepére.

Te akartad!

Bámulja a könyvhalmazt (ezt vártad?!). Talán a szeméből ki lehet olvasni, mit gondol, ha nem viselne szemüveget. De viseli, rajta van, olyan, mint egy álarc, nem tudni miatta, hogy aki hordja, mennyira veszélyes. A dioptriák mögött jól el lehet bújni!

Nagysokára szólal meg, de abban sincs köszönet!

– Maga tolvaj...

Félig megállapítja, félig megkérdezi.

Akár így van, akár úgy, ez erős volt!

Most izzadok csak igazán... A szívverésem szapora, a gyomrom liftezik, a fülem zúg... Azonkívül úgy érzem, hogy egy számmal nagyobb, vatelinnal bélelt steppelt munkanadrágom, melyben úgy nézek ki, mint egy gatyástyúk, még két számmal megnagyobbodik.

– Nem loptam én életemben! - mondom, s magam is csodálkozom azon, hogyan hagyhatta el ajkamat ez a nótaízü védekezés.

– Nonono! Hát ezeket honnan tulajdonította el? Az iskola könyvtárából!

– Azt sem tudom, hol az iskolakönyvtár!

– Ne hazudozzon!

– Igazat beszélek! Rakáson heverték a kazánház sarkában. Ott szedtem össze őket!

– Á! Szóval már lenn voltak?!... Akkor a helyzet még súlyosabb, mint gondoltam!

– Milyen helyzet? – kérdezem báván.

– A maga helyzete!

– Micsoda?

– Nézze, ha a könyvtár polcairól eltulajdonít egy zsák könyvet, az szimpla lopás... Ha a kazánházban teszi ugyanezt, annak már politikai színezete van.

- Politikai színezete?
 - Igen!
 - Mi az, hogy politikai színezete? Mi az, hogy lopás? Kidobták őket... Kikészítették a gyűjtésbe!
 - Nagyon téved! Nem a papírgyűjtésbe szántuk a műveket, hanem a kazánba! Tudja, milyen könyvek ezek? Betiltott könyvek!
 - Tudom.
 - Tudja?
 - Nem vagyok hülye!
 - Ebben kételkedem!... Az effajta irodalom megmértelyezett, ártalmas, meg kell semmisíteni! Maga meg... Mi volt a célja a könyvekkel?
 - Megmenteni őket!
 - Mit ért "megmentés" alatt?
 - Hazavinni valamennyit és felrakni a könyvtápolcra.
 - Magának könyvtára is van?
 - Van. Nem úgy nézek ki?
- Végigmér, lenyeli a választ. Azután folytatja a kérdezősködést:
- Hol szándékozott terjeszteni a tiltott műveket?
 - Terjesztésük az eszembe sem jutott. Mint mondtam, besoroltam volna őket a könyvtáram polcaira.
 - Az olvasással hogy áll?
 - Tudok olvasni, ha arra gondol.
 - Ezeket a könyveket elolvasta volna?
 - Noná! Bár némelyikhez már volt szerencsém!
 - Szóval nem ismeretlenek maga előtt ezen művek?
 - Úgy, ahogy mondja! Se a művek, se a szerzők!
- Most látom, hogy nem csak kérdezet, jegyzetel is, a seggfej!
- Hogy hívják? – faggatózik tovább.
 - Minek az magának,
 - Bízsa rám! Tehát, mi a neve?
- Megmondom! Hiába tagadnám le, megkérdezné a főnökömtől, vagy felhívna a vállalatomat.
- Nem elégszik meg a nevemmel, a címemet is kéri.
- Rakja vissza a könyveket a zsákba!
- Szótfogadok! Remegő kézzel és gyomorral töltöm meg a zsákot a könyvekkel.
- Fel fog jelenteni!
- Hozza utánam!
- Szokása szerint előre siet, én meg követem, vonszolom magam után a megtépett zsákot

(bekötni már nem lehet!), mint a döglött kutyát... Végig a folyosón, le a lépcsőn, ki az udvarra (kollégák bámész pillantásai)... A zsák alja elkopik, az udvaron a hóban elázik, a kazánház küszöbén kiszakad.

Ottzarom az egészet!

– Hé, hé! – kiabál utánam. – Itt akarja hagyni ezt a rendetlenséget? Jöjjön szépen vissza és tegye a könyveket a helyükre!

– A helyükre? – gúnyolódom.

– Oda!

– Hová?

– Ahonnan elvette őket! Tudja azt maga nagyon jól...! Pontosán oda!

– Centiméterre pontosan, vagy lehet némi eltérés...?

Mérgesen elrohan.

Hangosan emlegetem Istent és a kazánház kormos plafonja felé emelem tekintetem.

– Istent ne keverd bele! Ezt egyesegyedül te basztad el! Mégpedig alaposan! - avatkozik bele Nagykovács, előbújva a kazán mögül, ahol eddig dekkolt. – Úgy elbasztad, hogy most már azt a zsák szenet, amit elkészítettem magamnak, sem merem betenni az autóba!

Nézek a kazán mögé, a sarokba, s nem hiszek a szememnek: semmiféle papír, meg drót! Helyre juttatszák, mintha csak gabona lenne benne (mi az, Nagykovács kézzel válogatta a szenet?), spárgával megkötve!

Sárgulok az irígységtől!

Egy percig! Nem tovább!

Azután leggugolok a könyvekhez, főleg a kisméretűek érdekelnek, s gyorsan eltűntetek puffajkám bal belső zsebében egy Dušan Kužel, a jobban meg egy Kunderát. Mňacko és Ťažký már csak az ingem alatt férnek el.

– Üres a belső zsebed? – fordulok segélykérően Nagykovácshoz.

Rázza a fejét, hogy nem.

– Tele van szajréval!

Vagy igazat mond, vagy hazudik. Inkább az utóbbi.

Marad a nadrágom két szára. Bennük még elférne néhány könyv. Persze, ehhez az kéne, hogy alul megkössem őket.

– Hát spárgád van-e?

– A konyha előtti bordelben találsz.

Pattanok föl, de elkések...

A kazánház vasajtájának nyílásában megjelenik az igazgató, mellette a pedellus.

– Hol a fűtő? – kérdi az igazgató a pedellustól.

– Orvoshoz ment... Ma később jön!

– Gondoskodjon róla, hogy amint bejön... Még ma...

A többit nem hallom... Ismét zúg a fülem!

A hajlgatástól van...

Ideje befejezni!

Tehetetlenül állok, kezemben a könyv, de nincs annyi erőm, hogy a rakásra dobjam.

Nagykovács segít... Nem buzgóságból! Inkább azért, hogy magyarázatot adjon a jelenlétére a kazánházban.

– Kész?

Elhajítom...

Nincs hatalmamban változtatni a dolgokon.

A francba!

A törött mosdóhoz lépek, ahol a fűtő szokott tisztálkodni, és megmosom a kezem. Szapannal. Ezt onnan tudom, hogy csípi a sebem.

Nagykovács is összedörzsöli lapátjait, s bánatos pillantást vet a kazántakarta sarok felé, ahol a zsákja lapul.

– Annak már löttek! – sóhajta. – Épp úgy, mint a könyveidnek!

– Gyere innen! – hívom. – Ha sokáig itt maradunk, nem állok jól magamért!

– Ne ugrálj! Még befűt neked! – csillapít Nagykovács.

– Nekem befűt, a könyvekkel meg befűttet!

– Ez egy ilyen ember! – rándít Nagykovács a vállán.

– A kérdés csak az, hogy ember-e az ilyen?!

Elhagyjuk a kazánházat... Tőlünk egyedül az idő szomorúbb, vígasztalanul beborult, havazik.

Az igazgató viszont láthatóan jókedvű. Elégedetten, zsebetett kézzel ácsorog a kazánház előtt. Egyedül, fittyet hányva a hóhullásnak. A pedellust ellátta munkával, minden valószínűség szerint elzavarta havat seperni.

Ha jókedvű, teszek róla, hogy ne legyen!

– Tudod, ki égetett legutoljára könyvet? – kérdem Nagykovácstól jó hangosan, amikor az igazgatóhoz érünk. – Hitler!

– Meglakolt érte! – kontrázik Nagykovács. – De meg ám! – A többi disznóságért is! A birodalma összeomlott, ő meg... Ott dőglött meg a bunkerben!

Telitalálat!

A sötétöltönyös igazgató akkorát ugrik, mintha sőt löttek volna a fenekébe. Ordibál.

– Kikérem magamnak ezt az összehasonlítást!

– Kikérni kikérheti... Két-három évig születik egy könyv, az olyanok meg, mint maga, akiknek nincs egy önálló gondolatuk, csak piros nyakkendőjük, máglyára vetik.

– Maga ehhez nem ért!

– Hogyne értene! Ő is író! – beszél bele Nagykovács.

– Aha! Szóval így állunk! – jegyzi meg a pirosnyakkendős. – Csak nem egyike azon íróknak...? – int megvetően a kazánház felé.

- De igen! – mondom büszkén.
- És a saját művét megtalálta köztük? – céloz a könyvkupacra.
- Nem találhattam meg! Én magyarul írok!
- Írt! Múlt idő! – piszkálódik az igazgató.
- Akiknek fűrészpor van a kobakjukban, a hivatalban ülnek, a gyógyisok meg patkányt irtanak! – siet Nagykovács a segítségemre.
- Sohasem szerettem, de most homlokod tudnám csókolni!
- Írok, csak nem publikálok! – javítom ki az igazgatót.
- Nem is fog! Gondoskodom róla!
- Ahhoz maga kismiska! – vágom rá, bár ebben nem vagyok olyan biztos.
- Jó munkát! Írja tele fiókjait!
- Még meg sem telnek a fiókjaim, amikor ez a rendszer összeomlik. Tákolmány! Csak az orosz szuronyok tartják! Akkor meg felkötheti magát a piros nyakkendőjére!
- Ez mindennek a teteje! – kiáltozik magán kívül. – Én... Maga lesz a tanúm! – fordul Nagykovácshoz. – Hallotta a kollégája kijelentését?
- Nagykovács tagadóan megrázza a fejét.
- Nem hallatszott az ide! Ilyen hőésésben...!
- Az igazgató leveszi az ókulárját, s hol az üveget, hol a szemét törülgeti dühében.
- Ezt még megkeserüli... Nagyon megkeserüli! Vegye tudomásul, hogy ennek még folytatása lesz!
- Tisztában vagyok vele!
- Otthagyjuk.
- Egy darabig követ és fenyegetőzik. Azután lekopik.
- Kösz! – hálálkodom Nagykovácsnak.
- Nincs mit! – sercint egy hosszút az igazgató után, aki eltűnik az épületben. – Közönséges bunkó!
- Hólyag! – próbálok versenyre kelni vele a sercintésben. – Paprikajancsi! – nyeri meg Nagykovács egy fejhosszal a versenyt.
- Köpöcsésze!
- Ebben maradunk.
- Balog és Kiskovács már az autóban cigarettáznak. Jó ideje, mert a kocsiban vágni lehet a füstöt.
- Berakom a vödört, lapátkát a csomagtérbe, azután Nagykovácsal mi is betelepesszünk.
- Az egyedüli, aki még hiányzik, a főnök.
- Nem sokáig kell rá várnunk.
- Jön, lógó orral, lógó aktatáskával. Az ábrázatára van írva, mit kellett végighallgatnia... Beül a kocsiba, a sofőr mellé, és teljes erejéből becsapja az ajtót.
- Nagykovács kiszáll, megkerüli a kocsit, kinyitja a főnök oldalán az ajtót, majd szépen becsukja. Azután komótosan visszaballag, helyet foglal a volán mögött és startol.

A főnök nem üti le (pedig mindnyájan arra számítottunk!), csak nyel egyet... A városban szólal meg először.

- Ide se jövünk többet!
- Sose sajnáld! -mondja Nagykovács. - Közelebb is akad munka!
- Akad, nem akad, elvesztettünk egy kuncsafot! Neked köszönhetően! - fordul hátra, felém.

Némán lapítok a hátsó ülésen.

- Az igazgató kijelentette, hogy nem akar minket többé látni!
- Én se őt! - nyitom a számat.
- Pedig viszontlátod! Nekem elhiheted! Készülj fel rá, hogy megfingat!
- Állok elébe!
- De bátor vagy, de bátor! Mi a fenének kellett neked politikai kijelentéseket tenned?! Egy zsák kiselejtezett könyvet még el lehet valahogy boronálni, de amit az orosz szuronyokról mondtál, azt nehezen.

- Nyugi! Nem eszik olyan forrón a kását, mint ahogyan főzik! - szól közbe Nagykovács. - Azokra a kijelentésekre nincs az igazgátónak tanúja!

- A könyvekre viszont van. Sajnos. - A pedellus látta! - így Balog.
- Micsoda baromság! Könyvet lopni! - háborog tovább a főnök.
- Ki voltak dobva a kazánházba! - védelmez Nagykovács.
- Lopásról szó sem volt, csak áthelyezésről! - nevetgél Kiskovács.

- Ebben az országban mindenki áthelyez mindent, na de könyvet?! Mégha valami értelmes dolgot akartál volna elcserélni, azt megérteném! - csóválja a főnök a fejét. - Jól kibasztál velünk! Főleg velem! Huszonöt kiló családokkal többet szándékoztam írni a munkalapra, de emiatt a zrí miatt nem mertem. Pedig ilyen nagy sulinál, ahol ennyi a folyosó, huszonöt kiló játszva elveszne. A nőci azt sem tudja, mi fán terem a deratizáció, a saját halálos ítéletét is aláírna és lepecsételné, ha elé tenném!

- A folyosókat nem csináltuk!
- Micsoda?!
- A folyosókat nem parancsoltad! - zengjük kórusban.
- Beszámoltam őket!
- Sose síránkozz! - mondja Balog. - Ezek szerint úgy is vastagabban fogott a ceruzád!

A főnök a haját tépi.

- Mi lesz ebből?

- Semmi! - torkolja le Nagykovács. - Ennél sokkal, de sokkal nagyobb baj, hogy a kazánházban kellett hagynom az elkészített zsák szenet: kíváncsi vagyok, mivel fűtök holnap? A szénraktárban csak ígérgetik a fuvart, pedig hét hete hogy kifizettem hús mázsát!

- A zuhanyozóban fasza slauhhal találkoztam. Az Isten is autómosásra teremtette. A pedellustól meg lehetett volna fújni... - szívedezik Balog.

-- Olyan lábtörlőbe botlottam az egyik szertár előtt, amilyenre az asszonynak már régen fája a foga! – sopánkodik Kiskovács. – Persze, az ember elgyávul, ha attól kell tartania, hogy átvizsgálják a kocsit!

A közhangulat hirtelen ellenem fordul.

– Nagy kárt okoztál nekünk, írókám! – Nagy erkölcsi és anyagi kárt... Az az ügyes káposztás hordócska is a konyha előtt maradt! – sápitezik a főnök.

– Bassza meg az Isten a szemet, a slauhot, a lábtörlőt, a káposztás hordót! Hát a könyveket nem sajnálja senki?! – háborodom föl.

– Rajtad kívül nemigen! – ingatják a fejüket.

– Úristen, hová kerültem?

A változatosság kedvéért most én tépem a hajam.

– A patkányosok közé! De ne szívd mellre!... Ne feledd: máskor semmi egyéni akció! Ha valamit el akarsz csórelni, csak szólj! Falazunk neked! – vágnek egymás szavába.

– Nem lesz máskor!

– Ne tégy elhamarkodott ígéreteket!

– Hát nem értitek? Én csak ebben az egy esetben... Soha azelőtt...! És soha ezután...! Nem loptam én életemben!

Amint ezt kiejtem a számon, éktelen röhej tör ki az autó belsejében. Kollégáim egymásra dőlnek, a térdüket csapkodják, Kiskovácsnak leszalad a nyála, hátba kell veregetni! – Nagykovács is úgy nevet, hogy kishíján az árokban kötünk ki!

– Te az utat figyelj! Majd mi nevetünk helyetted! – cseszi le a főnök, azután, amikor az utolsó vihogás is elhal, rámpirít: – Ne hazudj, írókám!

– Hát jó! – adom meg magam. – Töredelmesen bevallom, hogy valóban hazudtam. Egyszer, kamaszkoromban, elcsentem valamit.

– Halljuk, mi volt az?

– Apróság!

– Ne hantázz! ...Elő a farbával! – követelőznek. – Ki vele! De azonnal!

Szégyenlősen pirulok...

– Ki fogtok röhögni!

– Nem fogunk!

– Egy könyv.

Előre tudtam, hogy ez lesz!

Elsőprő erővel tör ki belőlük az újabb röhej.

Magyarázodom...

– A városi könyvtár kiállítását rendeztél... Ott láttam meg... Egészen kicsi volt... olyan zsebbe való... szép, színes borítója elbűvölt... képtelen voltam ellenállni!

– Elég! Elég!

– Ne folytasd!

– Képtelen volt ellenállni!

– Én meg képtelen vagyok vezetni! Ilyen körülmények között – hahotázik Nagykovács, a padkára kormányozza a kocsit és hagyja megállni a hóban.

Amikor kedvükre kinevették magukat (és engem!) a főnök azt mondja, ideje volna folytatni az utat.

– Jó! – egyezik bele Nagykovács. – De akkor egy darabig beszéljünk másról. – Szúr az oldalamba!

Balog rögtön hozzákezd a nevetést elterelő műveletbe és nekiszzegezi a főnöknek a kérdést:

– Mi volt a konyhán?

– A konyhán? – hökken meg a főnök. – Mi lett volna? Semmi!... Nem főztek, ha erre gondolsz! A szakácsnő elnézést kért, azt mondta, szünidő van, bocsássanak meg, nem tudom magukat semmivel megkínálni...

– Aranyat érő kifogás! Tojása csak volt?! – okvetetlenkedik Balog.

– Tojása? A szakácsnőnek? – hülledezik a főnök.

Nem lehet ezt megállni nevetés nélkül!

– Igen! Néhány tojás, egy-két vöröshagyma, fél kanál zsír, és kész a hagymás rántotta! – gyözködi Balog. – Persze, néma gyerekek az anyja sem érti a szavát!

– Nem akartam szemtelen lenni... – védekezik a főnök.

– Pedig az kellett volna! – erősködik Balog.

A főnök nem hagyja magát...

– Úgysem volt hozzá kenyere!

– Nem vagyunk válogatósak, elfogadtuk volna a szikkadtat, de még a szárazat is. Megpirítva!

Balog győzedelmesen körülnéz.

– Okostóni! Nem mondanád meg, mivel szeletelte volna fel a száraz kenyeret? – kiáltja a főnök, s előránt a pufajkájából egy hatalmas konyhakést.

Győzött.

Utolsó erőnkől nevetünk. Az autóban csupa rekedt, kukorékolásra képtelen kakas tartózkodik.

Ez egy ilyen nap!

– Elő a szuvenírekkel!

Balog kínai tollal dicsekszik (az egyik pad alatt találtam).

– Aki keres, talál!

Kiskovács mágnespatkóval szerénykedik (mégsem emelhettem el a szertárból a kitömött baglyot!).

– Szerencsét hoz!

– Vagy elbassza az órát!

Nagykovács egy árva villanykörtével rukkol elő (a lámpán, amelyikben égett, nem volt bura, s ez ellenkezik a biztonsági előírásokkal, ki kellett csavarnom!).

- Hogy betartja, hogy betartja!

- Direkt ki kellett csavarnia!

Már csak én vagyok hátra.

Minden szempár felém fordul.

Jobb kezemmel pufajkám bal belső zsebébe nyúlok, bal kezemmel a jobba, majd, ahogyan a bűvészek szokták, egyszerre rántom elő mind a kettőt: Kuželt és Kunderát.

(Tažký és Mňáčko ott lapulnak az ingem alatt, nem kell mindent bevallani. Ezt már megtanultam! Nagykovács is csak az egyik villanykörtét mutatta meg!)

Istennek hála, hogy senki sem bír nevetni.

- Ááá...

- Megint könyvek!

- Mi ebből a tanulság?

- Hogy nem normális!

- Ha könyvtárban kéne deratizálnunk, nem vihetnénk magunkkal!

- Ne bántsátok! Miután elkapták, azután sem adta föl. Ez tetszik nekem! Megállapítom: nem reménytelen eset. Ha felhagy a könyvekkel, lesz még belőle valami! – fogja a pártomat a főnök. – Idővel beilleszkedik.

Mint homok a fogaskerekek közé!

- Mi az Istenre várunk?

Nagykovács észbe kap, startol, de az útpadkán felgyülemllett friss hóban csúsznak a kerekek.

- Mint egy kezdő!

- És még ő tartja magát tapasztalt sofőrnek!

Kiugrálunk, nagynehezen kitoljuk a kocsit a hóból, majd mindenki visszamászik a helyére.

- Miért kellett...? - kezdené a főnök, de Nagykovács nem hagyja befejezni.

- Muszáj volt megállnom. Szúrt az oldalamba!

- Hát én mit szóljak? Nekem dupla szúrásom volt! – céloz a főnök a késre.

- Semmit! Te nem vezetsz!

Azután nem beszélgetünk, pihenni is kell! Nagykovácsnak meg oda kell figyelni az útra, amelyik egyre járhatatlanabb.

- Hol a fészkes fenében vannak ilyenkor a hóékék?

Ki nem szarja le a hóékéket, engem egészen más foglalkoztat. *(Folytatása következő lapszámunkban.)*

Drosznyik István : Ne bánts az állatokat

Drozsnyik István: „Egyszer álmomban láttam magam meghalni. A másik testem ott lebegett az elhagyott felett. Hiába éltem át, hogy törnek a csontjaim, szakadnak az izmaim, folyik a vérem, fájdalom helyett megmagyarázhatatlan érzések özöne borított be és óriási megkönnyebbülést éreztem a másik testemben. Eltűnt minden fájdalom, kín, keserv, gond, baj és a hatalom a pénzzel együtt! Megsemmisült a megaláztatás, a közöny, a könny - kiapadtak a vérfolyók is! Nem létezett más csak a szeretet. Azon az éjszakán álmomban boldog voltam.”

Feledy Balázs

Protestáló indulat

Rendkívül polarizálódott világunkban, ahol nehezen férünk össze, s ahol véleményeink a korábbinál élesebben ütköznek egymással, a művészet mibenlétét illetően is igen megoszlanak a vélemények.

Újra megelevenedik egyfajta esztéticizmus (ez igen felértékelő kifejezés), amely harmóniákat, netán álharmóniákat kívánna teremteni és a nyugalmat a művészettel óhajtja elmélyíteni. Ugyanakkor él egy sokkal valóságközelibb felfogás, amely épp az ellenkezőjében látja a művészet hivatását: felzaklatni a nézőt, az amúgy közönyöst, illetve kibillenteni a látogatót magabiztosságából és így felismerésekre, sőt még önmaga felfedezésére is ösztönözni. – Az indulat rossz tanácsadó, mondják a hétköznapi életben, az indulat a művészetben azonban felfokozottságot, túlfűtöttséget jelenthet, s ezen keresztül értékekkel ajándékozhat meg mindnyájunkat.

Drozsnyik István úgy hiszem nagyon karakteresen és nagyon belülről irányítottan ez utóbbi fajta művész. Ha munkáival szembekerülünk, a művész rögtön eléri azt, hogy felismerjük az élet konfliktusait, netán borzalmaikat, drámáit. Mert Drozsnyik nemcsak átfűtötten alkot, de ami közben születik, létrejön, az is mindig telve van feszültséggel, lázzal, protestálással, meggyőződéssel.

Hála Istennek a kortárs magyar képzőművészet tele van tehetségekkel, Drozsnyik azonban sok szempontból is "különlegesség"-nek számít.

Kezdődik a dolog azzal, hogy pályája indulásánál nincs igazi mestere, nincs olyan személyiség, akitől úgy tanulta volna a mesterség fortélyait, ahogy az, oly sokakban rendkívül jellemző módon "nyomot hagy". Valóságos autodidakta tehát, ennek azonban az ő esetében – látva későbbi munkásságát – immár sok előnye van. Hiszen tekintsünk körül: sokfajta felfogás vizuális jelei észlelhetők képein, ám nyoma sincs az epigonságnak, vagy szebben fogalmazva: bármiféle "iskolai hagyománynak". S bizonyára ebből eredeztethető az is, hogy rá valóban illik a képzőművész szó, hiszen olyannyira minden műfajban dolgozik, s ezek annyira szerveződnek egymásba és egymáshoz, hogy nehéz szétválasztani (s ennek csak számbavételi fontossága lehet) az egyes ágazatokat. Így vannak jelen szobrok, plasztikák, festmények, pasztellek és rajzok. Ráadásul – s most már ez sem csupán technikai felsorolás – az anyag-használat oly széles köre tapintható ki, amely újra csak igen ritka személyiséggé teszi az alkotót. Hiszen plasztikai a legváltozatosabb anyagokból készülnek (fa, réz, pozdorja, spárga, kukoricagyökér, drót, szög, műanyag, vas, gyufa, stb). Festményeit ugyan olajjal készíti, s a pasztell felhasználása is funkcionális nála, de a rajzoknál újra nagyon tág a technika: tussal, grafitral, színes ceruzával egyaránt dolgozik.

Vagyis: Drozsnyik olyanra képes, amire kevesen: ami kezébe kerül, azt ő a képzőművészet lehetséges anyagának tekinti, ő is egyfajta "újrhasználó", s abban van a dolog misztikuma, hogy keze alatt ezek az anyagok "felemelkednek a földről" (mint Berlin felett az ég angyalai), átlényegülnek, s súlyos tartalmak hordozásával formáltatnak meg.

Az előzőekből talán még az is következik, hogy nem "stílusban" dolgozik, hanem kifejezni akar. Nem tudjuk őt valamilyen "skatulyába" kényszeríteni (amit annyira szeretnek egyes művészettörténészek), és bár sok stílus-elem jelen van, de valamiképp ezeket is képes meghaladni, önmagában feloldani. Így áll tehát össze egy egyéni kép, egy Drozsnyik image, amelyben fontosságot kap, hogy van benne egy elementáris képzőművészeti erő, egy belső lángolásból eredő expresszivitás. A művész ráadásul nem szeret pihenni babérjain, az a bizonyos belső tűz állandó alkotásra sarkallja, s az alkotó olyan személyiség, aki indulatait, megfeszítetéseit, a világ széttozottságát mutató, drámákkal tele munkáit a közönségnek is szívesen bemutatja, hiszen ennek jele, hogy az utóbbi években több jelentős kiállítása volt a fővárosban és vidéken egyaránt.

Drozsnyikban lenyűgöző tehát ez a sokoldalúság, ez a hiper-érzékenység, az, hogy milyen erősen hat azonnal nézőjére. Vegyük csak példaként szék-szobraikat, amelyek egy egyéni utat mutatnak, s amikor túl vagyunk az első meghökkenésen, akkor máris ráérezhetünk mondan-

dója minket érintő aktualitásaira is, s egy különös tényre, hogy bizony a "szék is ember".

Valóban különös (már sokan felfigyeltek erre), hogy a művésznek milyen erős affinitása van a krisztusi tematika iránt, s hogy ezt az emberi történelemben oly döntő szerepet játszó mítoszt milyen belső átéléssel képes műveiben újrafogalmazni.

Ha valamiben, még az állandó megújulási folyamaton belül is innovatív erejű, ez a salgótarjáni kiállítás –: az a rajzok különös világa folytán, aholis kitapintható, hogy az alkotó milyen különös utat jár be a nonfiguralitásból a figuralitás felé, s hogy megint milyen új aspektusból képes világunk, embertársaink "felfedezésére". – Drozsnikban mindig is erős volt a drámai véna, a súlyos megfogalmazás, s ezekben a pasztellekben, rajzokban most nagy hangsúllyal jelenik meg a groteszk, az irónikus. Persze ez is mind-mind dráma, sőt néha szomorúbb tud lenni, mint a legsötétebb tragédia, de ő valahogy a torzulásokon keresztül is képes még mosolyra is fakasztani minket, aminek magától értetődően feszültségoldó hatása is van.

Természetesen nem mehetünk el szó nélkül monumentális "Labirintus" című képe előtt/mellett. Magam úgy hiszem, hogy kevés ilyen hatalmas vállalkozása van a kortárs magyar képzőművészetnek, s hogy ezt a munkát most itt Salgótarjánban láthatják a nézők, az is mindenképpen különölegességeknek számít.

Drozsnik István tehát indulatos művész, felzaklató művész, és szükségünk van az ilyen, problémáinkra döbrentő munkásságra, hiszen amúgyis életünkben a szürkeséggel és a közönnyel találkozunk legtöbbit. Az a többlet pedig, amit a művészet adhat, az bizony nem mindig a nyugalom, s a derű, hanem éppen az ilyen küzdő és protestáló érték, amely katarzisz felé sodor, olyan megoldások felé, amelyre szükségünk van.

Azzal bocsájtom útjára e kiállítást, hogy egyfajta kondor béla-i totális képzőművészet felé haladó művésszel állunk itt szemközt, s hogy e totalitás felé csak olyan megszállottan lehet közeledni, ahogyan ezt Drozsnik István teszi. *(Elhangzott a Nógrádi Történelmi Múzeumban 1994. április 29-én.)*

Drozsnyik István : Agyontaposnak

Tóth Tibor

Három látogatás

A faluban hetekig arról beszélt mindenki, hogy Bálinték a kárpótlási jegyekkel visszaváltották a régi birtokot. Nem teljesen ugyanazt, ami régen az övék volt, de majdnem. Talán csak egy kicsinyke erdő maradt le az Öreghegyen, meg vagy négy holdnyi kaszáló a vízparton, ugyanakkor helyette nagyobb lett a szántó, ráadásul egy tagban a legjobb helyen, a Csihos dűlőben.

Az öreg Bálint Imre a környék legjobb gazdájának számított a háború előtt, ezt mindenki elismerte. De azt is tudták róla, hogy őt hurcolták meg a leginkább a kitelepítések idején. Akkor ezért senki sem irigyelte. Most viszont a fiával, ifjabb Bálint Imrével nem kívánna senki cserélni.

Pedig szerették őt a faluban. Szeretik most is, bár rátarti módon azt jelentette ki, hogy majd ő megmutatja, hogyan kellett volna búzát meg kukoricát termesztani a Csihosban, de a virtust mindig is értékelte a magyar ember. Szóval szeretik őt ma is, de nem cserélnének vele.

Hogy miért, azt nem mondták meg.

Ha kérdeztem, mindenki csak a vállát vonogatta s hümmögött. Az ok ott maradt titokként a lelkek mélyén még néhány pohár bor után is. Csak a szemek sejtették, hogy tudnak valamit.

Valamit, ami azóta lett, hogy a Bálint-földek visszakerültek az egykori tulajdonoshoz.

*

A Fő utca 27. gyönyörű háromablakos ház. Nem parasztház, ki is rí a többi közül. Előtte kicsinyke virágoskert, rózsákkal. Csengő is van a kapu mellett, pedig ez nem szokás falun.

Mosolygós arcú, kedves asszony fogad, s tessékel befelé, már várt, jeleztem hogy jövök. Ahogy elnézem, furcsa ellentmondás van az arcán: a szája nevet, a szeme mintha sírna.

– Azt hittem, eltévesztettem a házszámot, hogy talán a polgármesteri hivatalba jöttem – kezdem tréfával.

– Mások is mondják, hogy úri házunk van, de mi azért szeretjük. Öt éve költöztünk ide, amikor a régi kis házat eladtuk az Alvégen. Kipótoltuk az árát, s megvettük. Azt mondta az uram, megtehetjük, s meg is tettük.

Bemegyünk az előszobába, onnan a középső nagy szobába. Semmi parasztos, semmi falusias. Ülógarnitúra dívánnyal, két fotellal, televízió, bárszekrény, könyvespolc is van.

– Szívesen elfogadnám – nézek körül.

– Mink is örülünk neki.

– Hát... akárki nem vehette volna meg.

– Pedig nehogy azt higgye, hogy csuda gazdagok vagyunk. Az uram asztalos a városi fatelepen, én meg nővér vagyok ugyancsak bent a városi kórházban.

– Akkor nyertek a lottón!

Ború fut végig az arcán.

– No még az kellett volna nekem!

Nem merem megkérdezni miért, de sejtem, hogy itt nyílik annak a titoknak a zárja, amit az emberek szemében is láttam.

Két fényképre nézek, melyek a könyvespolcon állnak fényes keretben.

– A lányaink. Erzsuka, a nagyobbik már elvégezte az egyetemet, tanár Vácon, Zsuzsi még csak negyedéves, orvostanhallgató. Ők az én örömeim. Ők adják nekem a boldogságot.

– Nagyon hiányoznak?

– Nagyon.

Hallgat egy sort.

– S a férje?

– Imre? Későn jár haza.

Egyszerre megint szomorú lesz a szeme, s én azt hiszem, rátaláltam arra, amit keresek.

Megérzi gondolatomat.

– Nem, nem, ne higgye, hogy van valakije. Nem olyan. Csak sokat dolgozik. Itthon, a faluban ő az egyetlen asztalos, és mindenfelé hívják. De hát ennek úgyis vége lesz nemsokára, mert nem lehet a földdel is bajlódni meg gyalulni is.

– Bánja, hogy visszakerültek a földek?

A szoba egy pontjára néz, és szinte magának kezd beszélni. De nem a kérdésekre felel.

– Tudja, olyan volt a mi életünk, mint a mesében. Azt más elképzelni sem tudja. Este leülünk egymás mellé, vagy az ágyban megfogtuk egymás kezét és mesélt. A munkájáról. Hogy mi volt a telepen. De még inkább arról, hogy mit csinált itthon. Pontosan tudtam, mire haladt a vállalt szekrényvel, mikor lesz kész a polc, a szék, amit éppen csinál. Elmondta, hogyan kínlódott meg egy görccsel, ami a fában volt, vagy hogy éppen milyen remek akácanyagot kapott, s amikor arról mesélt, milyen simára gyalulta az asztal lapját, behúnytam a szemem, és gondolatban végigsimítottam a fát. De ezt más úgysem érti.

Egy csöppnyi szünet után felvillan a szeme, és folytatja.

– Cserébe én is meséltem neki a betegeimről. Névről ismerte mindegyiket. Tudta, milyen gyógyszerert kapnak, kit látogatnak, kit nem. Volt úgy, hogy éjfélig meséltünk egymásnak a dolgainkról.

– Hány éves házasok?

Rám néz, érti, hogy mire célzok, és elmosolyodik.

– A szerelem nem kopik meg. A szerelmet legfeljebb csak elveheti valami.

A mosoly eltűnik az arcáról, és látszik hogy küszködni kezd a sírással.

Vigasztalni próbálom.

– Most majd arról fognak esténként beszélgetni, hogyan kelt a búza, vagy miként kötött a kukorica.

Hirtelen sóhaj tör fel belőle. Aztán rázni kezdi a sírás, de hang nélkül sír, csak belül, mely így még keservesebbnek látszik.

Hagyom, míg megnyugszik.

Sokára szólal meg.

– Ne haragudjon! De senki lettem. Senki, senki, senki!

*

Harmadnap sikerült ifjabb Bálint Imrét otthon érnem. Többször is üzentem neki, míg valakivel azt a hírt küldte, hogy vacsora után vár.

Kint volt a műhelyében. Amikor megláttam a tengernyi szerszámot, úgy megfogott, hogy arra kértem, hadd nézzem meg őket.

Esztergapad, gyalupad, fűrészgép, gyalugép, vagy félszáz fűrő, húsz kézigyalu, fűrészek sokasága: aprófogú, nagyfogú, kistrámájú, nagytrámájú. Kalapácsok, fogók hadserege és sokok olyan szerszám, amiről azt sem tudtam, mire használják.

Amikor látja, hogy elbűvölt a látvány, megsimogatja a gyalupadját, és bólogatni kezd.

– Mindenki így van vele.

Vége őt is szemügyre veszem. Az az első benyomásom, hogy nagyon öreg, hogy sokkal öregebb, mint a felesége.

Eszembe jut, amit az emberek mondtak, hogy majd ő megmutatja, hogyan kell gazdálkodni, de kételkedni kezdek benne. Ez az öreg ember nem tud már feltámasztani egy holt gazdaságot.

Nem bírom magam visszatartani.

– Ne haragudjon meg: egy goromba kérdéssel kezdem. Hány éves?

Nem sértődik meg, de valamilyen megmagyarázhatatlan fölénnyel kérdez vissza.

– Mennyinek tart?

- Hetven?

– Nem vagyok hatvan...

Nekitámaszkodik a gyalupadnak. Nézem az arcát: tele van ráncsal, a színe majdnem szürke. A két karja úgy lóg le a teste mellett, mint aki soha sem tudja már felemelni. A háta, szemből is jól látszik, görbe; lehúzta, lefeszítette az élet. Nem hetvennek, száz évesnek látszik.

– ...pedig ezer is lehetnék.

Nem értem, mire gondol. Amit mondott, összekavart bennem mindent, nem is sejtem, hova akar az évekkel kilyukadni, és képtelen vagyok megmagyarázni, miért mondta a felesége önmagáról három napja azt a szörnyű ítéletet.

– Nincs egyetlen ép porcikám. A derekam kész, a lábam tönkrement, a kezemet néha nem bírom megmozdítani.

Hallgat, hogy szólok-e valamit, aztán hozzáteszi.

– S mindezt nekik köszönhetem.

Egyszerre beszélni kezd.

– Az apám birtoka mintabirtok volt. Az öregem úgy értett a földhöz, ahogy talán senki az országban. Hetedhét határban ő volt az első gazda, pedig csak harmincöt holdunk volt. De mert értette a dolgát, sokra vitte. Már akkor mindent géppel csinált, s az ő földjein kétszer annyi termett, mint a másén.

Hirtelen elhallgat, egy furcsa grimaszt csinál, mintha füttyülni akarna, de a száján nem jön ki hang.

Aztán rám néz élesen, és úgy folytatja.

– És akkor egyetlen éjszaka vége lett mindennek. Éjfél után zörgettek be, hogy menjünk. Egy-egy hátizsákban vihettünk magunkkal holmit. Sem az apám, se az anyám nem szólt egy szót sem. Nem tudom, melyik volt erősebb. És a két év alatt, amíg odavoltunk, azalatt is alig hallottam őket beszélni. Iszonyú volt az a némaság. S ezzel szemben az örökös gúnyolódás, amit kaptunk. Hogy "no, kulák, most dolgozz!" Meg: "eddig mást dolgoztattál, most neked kell". És hálni szalmán a földön, enni löttyöt. Megérti, hogy minden tagom fáj?

Bólintani sem merek.

A szerszámok mértani rendje egyszerre torz háttérre alakul át mögöttem, s én szálnalmas figurának érzem magam, mert egy furcsa titkot keresek, mely egyre jobban ködbe vész.

– S amikor két év után hazajöttünk, semmink sem volt. Apám egy évvel élte túl a szörnyűséget. Anyám keményebb volt. Még most is jól bírja magát, túl a nyolcvanon. Én meg elhatároztam, hogy nem hagyom magam a sárba taposni. Úgy dolgoztam, mint egy állat, konokul, mint egy öszvér, mint egy buldog. És lépésről lépésre jutottam egyre feljebb. A huszonnégy órából néha huszat dolgoztam. Házat vettem, előbb egy kicsit, majd ezt. Két gyermeket tanítottam ki. Felálltam és állva maradtam. Senki voltam és valaki lettem. És holnap még valakibb leszek. Valakibb, érti? Valakibb!

*

A Bálint-háznál tett harmadik látogatásomkor csak idősebb Bálint Imrénét találtam ott-hon. Először bosszankodtam, mert szerettem volna még egyszer beszélni Bálint Imrével vagy a feleségével, de aztán a néni olyan kedvesen fogadott, hogy ott maradtam.

A kertben beszélgettünk egy padon, amit a fia csinált.

– Én ott lakom hátul, kedvesem, abban a kicsinyke házban. Tudja, az én koromban már ennyi is elég. A menyem csak hadd vigye a nagy házat! Majd lesz ő is öreg, s ekkor megtudja. Vagy tán hamarább is.

– Tán nem szereti a menyecske az anyósát? – próbálom tréfára fogni a dolgot, de az öreg-asszony úgy látszik ravaszabb, mint gondoltam: nem megy lépre.

– Amikor hazajöttünk a kitelepítésből ő volt a legszebb, legmutatósabb lány a faluban. S a legmódosabb is. Az apjái volt a kocsmá, és a kocsmárosok mindig meggazdagodnak. De hát hol volt az a gazdagság ahhoz, amilyen a miénk volt. Neki tíz szoknyája volt, amikor a fiam feleségül vette, nekem száz volt, amikor elvittek bennünket. Az ő apja kétszáz személyes lagzit tartott, a mi lakodalmunkon az én édes urammal, isten nyugossa, ötszázan voltak.

Elhallgat, de a szája tovább mozog. Kísérteties látvány, ahogy a fogatlan száj beszédet mímel, de hang nem jön ki rajta. Mint a fia a füttyel.

Szinte félelem fog el.

– De én mindig tudtam fiam, hogy eljön még a mi időnk. Amikor szegény uram meghalt, isten nyugossa, megfogadtam, hogy addig nem megyek el, amíg a régi földjeink vissza nem kerülnek. És lám a jó Isten megsegített. Tudja, ugye, édes fiam, hogy majdnem egészében azt vettük vissza, ami hajdan a mienk volt?

Némán bólogatok.

– És akkor itt van ez a kocsmároslány. Tegye a kezét a szívére! Hát hogy jön ez a senki az én fiamhoz? Mi?

Abbahagyom a bólogatást, és nem tudok szólni sem. Képtelen vagyok rá.

– Mondtam is a fiamnak. Te is jól választottál! De hát most már mindegy. Mert neki is volt kárpótlási jegye! Hm! Öt holdra! Tudja, mennyi az, édes fiam? A harmincöt holdhoz képest? És szerencsére a fiam megértette, amit mondtam. Nemhiába folyik annak Bálint-vér az ereiben, ha asztalos lett is! Megmondta a feleségének, ha neki is lenne harmincöt holdas kárpótlása, akkor a világot is legyűrnék. Félkézzel. Úgy ám! Ha még élne az én jó uram, isten nyugossa, büszke lenne a fiára!

Megcsóválja a fejét.

– Egy kocsmároslány! Az mi? Az én fiam, az igen! Az valaki volt. És valaki lesz. Úgy ám! Valaki!

Azzal köszönés nélkül otthagy, és bemegy a kicsinyke házba, melyben a szoba nincs nagyobb kétszer két méternél.

*

Szédülve megyek ki az utcára.

Két szó kergeti egymást a fejemben.

De hát ki a senki és ki a valaki nálunk mostanában, mondjuk 1993-ban?

Bedegi Győző

Munkanélküliség és ifjúság Nógrád megyében

A magyarországi munkanélküliségről nagyon sok szám és adat jelent meg, nemcsak a hazai sajtóban, hanem különböző országok sajtójában is. Ezek az adatok sokszor egymásnak ellentmondóak, és még többször felszínesen vizsgálják csak a problémát. Még többször a statisztika módszerei miatt sem adnak hű képet. – Közismert példa, hogy a statisztika szerint egy milliomos meg egy koldus az átlag szerint két félmilliomos. De a koldus az újságot lobogtatva, amelyben azt olvasta, hogy van félmilliója – továbbra sem mehet a bankba felvenni a félmillióját.

Valahogy így van ez a magyarországi munkanélküliségi adatokkal is, mert szerintem semmit sem mond az, ha megjelenik egy átlagszám, mely szerint, mondjuk a magyarországi munkanélküliek száma 12 százalék.

A valós helyzetelemzéshez hozzátartozik, hogy bizonyos régiókban szinte nem is lehet munkanélküliségről beszélni, míg más régiókban félelmetes méreteket ölt a munkanélküliség, mely lassan kezelhetetlen problémává válik.

A valódi mutatókon, adatokon olyan hivatalnokok ülnek, akik mindent megtesznek annak érdekében, hogy ne lehessen a dolog valódi mélységében kutatásokat végezni, vagy csak rendkívül költséges módszerrel lehetséges, amelyhez viszont pénzt nem lehet szerezni.

Nagyon nyilvánvaló példa erre, hogy a valós helyzetfelméréshez szorosan hozzátartoznék, sőt elengedhetetlen része lenne a CSALÁDOK helyzetének vizsgálata a munkanélküliség szempontjából. Az igazi tragédiára ugyanis az világítana rá legjobban, hogy ha tudnánk azt, hogy például hány olyan család van egy-egy régióban, amelyben senkinek sincs munkája, vagy csak egy felnőttnek van munkája stb. Ezek az adatok léteznek ugyan, de ilyen szempontból nem történnek összesítések. – Mi magunk egy olyan állami szervezetnek, amely családi segélyprogramok kiutalásával foglalkozik, felajánlottuk, hogy elkészítjük az egyéni családi kartonokról ezt a fajta összesítést. Az állami szervezet megtagadta a betekintést az anyagba, mondván: etikai kódexük tiltja, hogy tu-

domást szerezzünk nevekről és címekről, öneik viszont nincs sem idejük, sem energiájuk ilyen szempontú összesítés készítésére.

Miért lenne fontos egy ilyen jellegű vizsgálat?

Előfordul, nem egy és nem két családban, hogy például egyetlen felnőtt kap munkanélküli járadékot és ebből adózniia kell, mert ez előző munkahelyi jövedelme után olyan mértékű a kapott összeg, ami már belesik a magyarországi legalsó adósávba. Ezzel szemben a feleségnek szociális segélyért kell rohangálnia a polgármesteri hivatalba, mert már lejárt a munkanélküli járadék egy éves ideje. A két gyermekkorúnak, aki középiskolás, természetesen nincs semmilyen jövedelme.

Az ilyen jellegű anomáliák miatt választottuk azt a megoldást, hogy nem általános magyarországi adatokat ismertetünk, hanem a saját régiókn adataival dolgozunk.

Míg Budapesten 4-6 százalék közötti munkanélküli mutatókat tartanak nyilván, addig régióknban, Nógrád megyében már évek óta 17-22 százalék között mozog ez az adat. Megyénk a szocialista gazdálkodásból való átmenet során a változások által egyik legsúlyosabban érintett megye.

Az áttemeti időszak (1990-1992) első szakasza alatt a megye két legjelentősebb iparágát a kohászatot és az erre alapozott vállalatokat, valamint a bányászat maradékát is egyszerűen elsodorta a változás. Nagytömegben kerültek az utcára a munkások. Ezt a változást azóta sem heverte ki a megye. Bár ebben az időszakban alakult ki a munkanélküliség ilyen nagy mértékben, a változás következményeinek hatását napjainkban is nyomon lehet követni. Erre álljon itt az utóbbi két év mutatója:

Munkáltatók megszűnése:

	1992	1993
Felszámolás munkáltató ellen	35	27
Csődeltjárás munkáltató ellen	39	7
Végelszámolás munkáltató ellen	2	27

Talán mondunk sem kell, hogy az elbocsájtások illetve a létszámstop bevezetése elsősorban az ifjúság széles rétegeit érintette.

A tanintézetekből kikerülők nem tudtak elhelyezkedni. Az alkalmazásban állókból pedig nyilvánvalóan olyanokat küldtek az utcára a munkáltatók, akik nem rendelkeztek kellő szakmai gyakorlattal (hiszen még megszerezni sem volt idejük), illetve nem tettek szert olyan protekcionista kapcsolatokra, amelyek ma is jól működnek bizonyos döntésszinteken a magyarországi gyakorlatban.

A fiatalok, akik kikerültek az iskolákból, olyan tömegben voltak immár munka nélkül, hogy a problémát valamilyen módon már államilag is kezelni kellett. Miatán ezt munkahelyteremtéssel nem lehetett megoldani, de mégsem lehetett megengedni, hogy éhen haljanak, ezért bevezették az úgynevezett pályakezdők munkanélküli járadékát, amelyet 6 hónapon keresztül kaphat az a magyar fiatal, aki kikerülve az iskolából, 3 hónapon belül nem tud állást találni maga-

nak. Ennek lejártaival szociális segélyért folyamodhat, melyet családi vonatkozású jövedelmi viszonyok vizsgálata után kaphat meg. A család egy főre eső jövedelmének vizsgálata után, ha az egy főre eső jövedelem nem haladja meg a mindenkori minimálnyugdíj 80 százalékát, akkor a polgármesteri hivatal szociális osztálya kb. havi 50 USA dollárnak megfelelő szociális segélyt utal ki az illető fiatal számára. Ebből elvileg hozzá kellene járulnia a nyilvánvalóan nehéz helyzetben lévő család mindennapi kiadásaihoz és fedeznie kellene a saját szükségleteit is.

Ma egy átlag kétszobás bérlakás havi fenntartási költsége Salgótarjában 70-80 dollár között mozog.

A legsúlyosabb tétel azonban a családi kiadások között a szükséges élelmiszer beszerzése. Az alapvető élelmiszerek árai Magyarországon az utóbbi öt év alatt közel tízszeresére emelkedtek, míg a családi bevételek általában drasztikusan csökkentek.

A szolgáltatások és a napi megélhetés költségeinek megtöbbszöröződése azt eredményezte, hogy 2-4,5 millióra becsülik Magyarországon azoknak a számát, akik a létminimum alatt tengődnek. A nagy számszerű szórás abból származik, hogy a kormánypártok igyekeztek tagadni a tömegessé váló nyomort és kozmetikázni a számokat, míg az ellenzéki pártok egy része ellenkező irányban növelni igyekezett az adatokat. Ezeket az adatokat természetesen az úgynevezett fogyasztói kosár különböző összeállításával erősen befolyásolni lehet. Napvilágot láttak már olyan statisztikák is, ahol az ország összlakosságának 60 százalékát tekintik létmini-

mum alatti bevételből élőknek.

A társadalmi minimumok számítása még elképesztőbb szórásokat mutat.

Tény, hogy az erre hivatott hivatal kimutatása szerint 1993 decemberében úgynevezett "munkanélküli jövedelempótló támogatást" (ez a már emlegetett kb. 50 dolláros havi segély fogalmát takarja) 2132 személy kapott, amihez hozzá kell számítani a pályakezdőket is, 546 főt. Tehát statisztikai adat szerint is kevesebb, mint 2678 személy biztosan a létminimum alatt él. (Ezesetben viszont feltételeznünk kell, hogy a 2678 személy egyikéhez sem kötődik családi háttér.) Ha viszont a 2132 személyt vesszük csak alapul és úgy számítjuk, hogy ebből egy-egy családra vetítve 1,5 szociális segélyen élő családfenntartó él két gyermekkel, akkor ez a szám közel háromezer embert eredményez, amelyhez nyugodtan hozzátehetjük az átkepzési támogatásban részesülők legkevesebb 60 százalékát és a munkanélküli járadékosok egy részét. Ez viszont azt eredményezi, hogy Nógrád megye megyeszékhelyének Salgótarjánnak és vonzáskörzetének összlakosságából közel 30 százalék él a létminimum alatt, tehát elemi emberi szükségleteit sem tudja kielégíteni illetve fedezni a jövedelméből.

Jellemző a megye első, egyben legnépesebb városára, hogy az utóbbi három évben szinte egyáltalán nem épült új épület, az urbanizálódás megállt, sőt visszafordult és nem csak a városból, de a megyéből is megindult az elvándorlás. A népességszökkenési mutatók is drasztikusan zuhantak; a bíróságok túlterheltek válóperes ügyekkel és a válóperek körüli vagyongosztási perek is elnehezültek.

Arra vonatkozóan, hogy a családok felbomlásának milyen mértékű a hatása a fiatalokra, nincsenek megbízható adataink.

Mellékelt táblázatainkból nyilvánvaló, hogy a helyzet rendkívül súlyos. Megjelent az úgynevezett megélhetési bűnözés, és a kisebb anyagi összegeket érintő bűncselekmények olyan mértéket öltöttek, hogy a bűnözési mutatók kozmetikázásának érdekében a kormány jónak látta a szabálysértési határ összegszerű megemelését, ezzel enyhítve a mutatók kedvezőtlen változásait.

Mindezekkel szemben a kormány mindent megtett annak érdekében, hogy bevételeit növelje.

A létminimum alatt élők megadóztatása mellett a különböző bírságok kiszabásának összeghatár szerinti megemlése mellett minden erejével igyekszik megfékezni és beszűkíteni azokat a lehetőségeket, amellyel plusz jövedelemhez juthat a fiatal. – *Mialatt jellemző módon ha adóról van szó, akkor az egyes személy jövedelmi viszonyait tekinti mérvadónak, de ha szociális segély odaítéléséről van szó, akkor már a család jövedelmét tartja mérvadónak.* – Már említettük, hogy mit takar ez a kettősség. A család egyik tagja adózik, míg a család maga nyomorog. A segély adhatósága viszont olyan kis átlagszámhoz kötött, hogy ha egy ilyen családban esetleg az egyik fiatal talál magának alkalmi, két-három napos munkát egy adott hónapban, és ezért kap mondjuk harminc dollárnak megfelelő összeget, akkor könnyen bekövetkezhet, hogy az egész családból az összes szociális segélyen élő elveszíti a segélyre való jogosultságot, mert átesnek 1 dollárral az adhatósági átlaghatáron.

Salgótarján és környékének (de elmondható ez szinte az egész megyére is) úgynevezett kedvezőtlen mezőgazdasági adottságai vannak. Jellemző, hogy a város körzetében működő 5 jelentősebb mezőgazdasági termelőszövetkezet mindegyike(!) felszámolás alatt áll.

Az ipar leépítve, vagy drasztikus átalakítás alatt áll, a mezőgazdaság szétzilált állapotban van.

A bejelentett állásigények a Város és vonzáskörzetében élő 6.723 fő (1993 decemberi adat) munkanélkülijével szemben 291 fő! Azt pedig nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ennek a 291 fős állásigénynek a több mint 50 százaléka (168) varrónői állás. A helyi viszonyok ismeretében nyugodtan kijelenthetjük, hogy a helyi ruhagyár normái olyan szigorúak, hogy az ott dolgozó szakképzett és betanított munkások nagy része a túlórákkal együtt sem tudja megkeresni egy rosszabbnak tekinthető munkanélküli járadék összegét, vagyis alig valamivel keres többet mint a kapható szociális segély.

A munkaajánlatok másik nagy részét képezik az úgynevezett jutalékos eladási rendszerben működő ügynöki ajánlások, és a biztosítási jutalékos rendszerű ügynöki munkaerő kereslet. Nem kívánom senkinek, hogy Salgótarjánban biztosítási üzletkötésből, azaz parfümök eladásából kényszerüljön megélni mostanában.

A kisvállalkozások létszám bővítése viszont általában személyi ismeretségi körből történik.

Mindez összefoglalva azt jelenti, hogy a Városban és vonzáskörzetében szinte re-

ménytelen munkát találni egy szakmai gyakorlatlaltal nem rendelkező fiatalnak.

Sokan eljárnak dolgozni a megyéből, keresve a szerencsésebb helyzetben lévő régiók munkalehetőségeit, illetve az oly nagyon kívánatos külföldi munkalehetőségeket.

"A pályakezdők szinte kilátástalan munkaerőpiaci hátrányából adódóan a képzésekre főképpen ők jelentkeztek (kb. 60 százalékban)." (Idézet egy hivatalos elemzésből.)

Mit jelent ez a gyakorlatban? *Minden munkanélkülinek alanyi joga, hogy a munkanélkülivé válását követően úgynevezett átképzésre jelentkezzen. A kormány jelentős pénzüsszegeket biztosít az úgynevezett átképzések támogatására. Így például lehet egy húsz éve a kohászatban művezetőként dolgozóból az állásának elvesztése után szakács, idegenforgalmi szakember, vagy szoftverkezelő. A képzések általában három hónaptól 10-11 hónaposak. Ez alatt intenzív (napi) képzésben részesülnek a résztvevők, és a munkanélküli járadékuk 110 százalékát kapják. Viszont, ha nem tudnak eleget tenni a kötelező vizsgák követelményeinek, akkor vissza kell fizetniük a képzési támogatásra fordított összeget, ami egy 11 hónapos idegenforgalmi szakképzésben részesülőnél pl. 1.450 dollár körüli összeg. Hogy ezt miként tudnák, tudják visszafizetni, az egyenlőre még a hivatalok számára is kérdés, ám bizakodnak, hisz készülöben a végrehajási törvény. De akkor is lesz-e mit végrehajtani. Egyetlen egy dolog biztos: az átképzéssel meghosszabbítható az az idő (az átképzés időtartamára), ami alatt még az éhenhalástól megmentő összeget megkaphatja az átképzésre jelentkezett.*

Hogy miért és hogyan határozzák meg a hivatalok azt, hogy mire képezik át az embereket, ezt egyenlőre nagy-nagy homály övezi. Természetesen léteznek hivatalos magyarázatások. Ezeket azonban nem hiszem, hogy érdemes lenne ismertetni. Hiszen egyszerűen neveltségessé válnak szakszerűségükben, ha tudjuk, hogy az átképzetteknek a legderülőbb becslések szerint is csak mintegy 30-35 százaléka tud az átképzés befejeztével elhelyezkedni és ezek egy része sem abban a szakmába, amelyre képezték.

A munkanélküli ellátás időtartamát a kormány a kezdeti két éves hosszról egy évre csökkentette. A periódusok beszűkültével egyre nagyobb ütemben, számban kerülnek ki az ellátásból az emberek tömegei és a továbbiakban munkát nem találván folyamodnak szociális segélyért.

A mindennapi megélhetés költségeinek drasztikus emelkedése széles rétegeket kényszerített arra, hogy eszközökben felhalmozott tartalékaikat feléljék. *A nyolcvanas évek elején és közepén a "teljes" foglalkoztatottság időszakában lehetősége nyílt arra a munkavállalók nagy részének, hogy a napi nyolc órai munkán túl is, különböző gazdasági szerveződésekben (GMK, VGMK) dolgozva plusz jövedelemhez jussanak, amelyet nagyrészt a rég vágyott fogyasztási cikkek beszerzésére fordítottak. Ezekben az években a fogyasztásban megfigyelhető volt a Magyarországon drágának számító műszaki cikkek tömeges vásárlása. Ekkor tudták értékesíteni a legtöbb gépkocsit, automata mosógépet, színes televíziót, és ezekben az években történt az, amikor tömegesen jelentek meg vásárlóként a magyarok a nyu-*

gati országokban, főleg Ausztriában. A hétvégi pihenőtelkek és kisebb ingatlanok vásárlási csúcsa is erre az időszakra volt tehető. Ennek következtében sok család túlköltekezett, különböző banki hiteleket vett fel, illetve baráti vagy családi kölcsönökből fedezte a beszerzési költségek egy részét. *A hosszúlejáratú kölcsönök ma is terhelik ezeket a családokat*, csakhogy a helyzet drasztikus és hirtelen megváltoztával a részletek fizetése ma már sokak számára megoldhatatlan problémát jelent. Nem csak Nógrád megyében, de Budapesten is található olyan lakótelepek, ahol több ezer ember nem tudja kifizetni a fűtést, lakbért, villanyszámlát. Nap mint nap olvasható az újságokban erre vonatkozóan a szolgáltatóvállalatok kintlévősegeiről szóló hírek. Magyarországon 1994-ben több ezer lakásban nincs villany, és egyre több távfűtéses illetve gázfűtéses lakásban szüntetik meg a fűtést.

Az emberi kapcsolatok is szétesőben vannak; hónap végén már egyre kevesebben tudnak egymáshoz látogatni, mert a hagyományos magyar megvendéglés kifejezetten terhet jelent némely családnak.

A valamikori jelentős állami támogatással üzemelő művelődési intézmények az anyagi források beszűkültével egyre inkább üzleti vállalkozásokra kezdenek hasonlítani, amely a belépőjegyek árainak emelkedésében és lassan megfizethetlenségében tükröződik.

A könyvkiadás privatizálásával és üzleti alapokra állításával ma már megfizethetlenné váltak a szakkönyvek, lecsökkent a szépirodalmi művek kiadási száma, a példányszámról nem is beszélve, és elborította a

könyvpiacot a komics, a szemét.

Az oktatási intézmények hallgatói egyre jelentősebb összegeket kell hogy fordítsanak arra, hogy bennmaradhassanak a képzésben. Az egyetem látogatásának lehetősége bizonyos rétegek számára az anyagiak miatt egyszerűen lehetetlenné vált, de az általános iskola és a középiskolába járó tanulók tanszereinek, ruházatának, étkezésének kifizetése is egyre nagyobb nehézségeket okoz a családok számára.

Mindezekkel szemben viszont létezik ma Magyarországon egy nagyon szűk réteg, amely nem hogy milliókra, hanem százmilliókra növelte a vagyonát. Ismert példa a vállalkozó, aki már hintót csináltat; tanyát tart fenn a lovai számára, amelyeket néha meg is tekint, mert lovagolni nem tud; és láthatóak úri paloták is szép számmal. A középréteg jó részét eltűnt - főleg az iparban foglalkoztatottak szegényedtek le és kerültek a piramis aljára.

Mindezt csak azért említtem, mert az ilyen nagy vagyoni különbségekhez és megkülönböztetéshez nem szokott magyar szemnek mindez irritáló. Hogy mindez miként feldolgozható a fiatalok tudatában, azzal jelenleg senki sem törődik.

Természetesen a kormánykiadványaiban és propagandájában mindez nem található meg. Vagy ha már kénytelenek beismerni bizonyos területen a kudarcot, akkor bűnbakkeresésben nem ismernek határokat.

A családalapítás, az önálló otthonteremtés lehetősége a mai Magyarországon a fiatalok százazrei számára egy sohasem megvalósítható vágyálommá vált. A legnagyobb

problémát pedig az jelenti, hogy egyelőre nem látni még parányi fényt sem a sötét alagút végén. A jövő bizonytalan.

Pillanatnyilag a tényfeltárás és az okozott károk felmérésének megkezdéséig sem jutottunk el. – Érdekvédelmi szervezeteink nincsenek, legalább is olyanok, amelyek jelentősen befolyásolhatnák az eseményeket és a döntéseket.

Rendkívül sokat segítené a nyugati tapasztalatok és szervezetek megismerése, munkamódszereinek elsajátítása, hiszen az utóbbi években olyan problémákkal találtuk magunkat szembe, amelyeket ők már kezelni tudnak, illetve mélységében ismernek.

*

A fentebb közölt anyag a PREMJer, Nemzetközi Ifjúsági Konferencián 1994 áprilisában Pozsonyban hangzott el. A konferenciának három témája volt:

- az állam és ifjúság kapcsolata,
- a nő és a munka,
- a fiatalok munkanélkülisége.

A Nógrád Megyei Ifjúsági Tanács három küldöttet delegált a konferenciára: közöttük az anyag összeállítóját és az azt követő konzultáció vezetőjét *Kovács Andreát*.

A beszámoló angol nyelvű fordítása tizenöt ország küldötteinek a konzultációt megelőző napon került átadásra, így azt megfelelően áttanulmányozhatták.

*

Sajnos tapasztalatok szerzésére eddig és ezután sem lesz túl nagy lehetőségünk. Behatórólnak bennünket az anyagiak. Mégis törekednünk kell arra, hogy személyes kapcsolatokat építsünk ki szakemberekkel, főleg olyan fiatalokkal, akik érzékenyek ezekre a problémákra, és átadhatják nekünk a tapasztalataikat. Lehetőségünkhöz mérten ezeknek a kapcsolatoknak a kialakulását és megtartását segítjük, nem titkoltan azzal a céllal, hogy továbbítsuk otthon mindazoknak, akiknek ez a tudás segítséget jelenthet.

Ebben kérnénk a konferencia segítségét. Összefogással többre jutunk.

Kérésünkre Kovács Andrea elmondta, hogy a konzultáción több kérdést kapott a spanyol, francia, ukrán, bolgár és a német küldöttség résztvevőitől.

- A konferencián elhangzottakból úgy tűnik, régióink a nehéz helyzet ellenére a munkanélküliség és a szociális juttatások tekintetében valahol középen foglal helyet. A nyugati országokhoz képest ahol a problémák a munka elvesztése után nem elsősorban a megélhetési gond szintjén jelentkeznek, jelentős lemaradásunk.

A "keleti" országokhoz képest – pl. Bulgária, Ukrajna, Moldova, Macedónia – viszont mérföldkövekkel jobbak vagyunk. Ez mind az anyagiak, mind az adott probléma kezelésének tekintetében illetve a kezelésre irányuló próbálkozásoknak az ismeretében elmondható - és ezt nem győzöm hangsúlyozni -, azonban

messze nem érjük el a nyugati országok problémakezelési gyakorlatát. Például Németország átképzési gyakorlatára jellemző, hogy csak(!) olyan átképzés létezik, melynek eredményeként az átképzett a képzés befejeztével biztosan munkába állhat. Pénzt, rengeteg pénzt és energiát kímélnek ezzel, és nem utolsósorban megemlítendő, hogy nem ébresztenek hiú reményeket a problémáktól amúgy is megterhelt emberekben.

Néhány régiónak talán tanulságos lenne ismertetni az adatait. Természetesen csak vázlatosan, hiszen a konferencia erre vonatkozó anyaga több kötetre tehető. Érdemes elgondolkodnunk ez adatok felett.

Macedónia: a 600 ezres összlakosságból 174 ezer munkanélküli van. Ebből 85 ezer nő. 36 ezren 1993-ban váltak munkanélkülivé. A küldöttség előadója elmondta, hogy rengetegen végeznek fekete munkát, és ezek nagy része gyermekkorú, 7-10 éves. Iskolába nem járnak, a munkaadók - és ezt nem lehet más szóval mondani - egyszerűen kereskednek velük.

Írország: 3,5 millió összlakosságból 120 ezer felnőttkorú munkanélküli van. Ebből 26.500 fiatal. Két éves időtartamú átképzések léteznek, de ezt az állam nem fogadja el végzettségnek, viszont a munkaadók finanszírozzák, és elvégzése után az átképzettnek biztos állása van.

Franciaország: 16-20 éves korú fiatal 8.465.000 él az országban, ez 15 százaléka a lakosságnak. Ebből 38 százalék dolgozik, 44 százalék tanul, és 8 százalék munkanélküli. 62 százalék leány és a fiúk 75 százalékának van munkája.

Az aktív lakosságnak a 12 százaléka munkanélküli, de 23 százaléknak nincs állandó

munkahelye. Tüntetések után bevezették az ún. fél munkahetet (24 órás) de a fél munkahétben munkát vállaló elveszíti a segélyét, aminek nyomán rájöhetünk, hogy a fél munkahétben dolgozó bére lényegesen magasabb, mint a kapott segély, amelyet megint nem lehet összehasonlítani a hazaival.

Spanyolország: 18 százalékos a munkanélküliség. A munkanélküliek fele fiatal. 70 százalékuk pályakezdő. A munkaadók elutasító érvei hasonlóak a hazaihoz: "Nincs gyakorlata!"

Külön érdekesség a segélyezés: első évben a minimálbér 50 százalékát kapja, a második évben a minimálbér 65 százalékát, a harmadik évben a minimálbér 80 százalékát, a negyedik évben a minimálbér 100 százalékát kapja a munkanélküli.

Csehország: Rendkívül alacsony a munkanélküliség, Prágában például 1 százalék(!). Az átlag 3 százalék. A legrosszabb régióban 9 százalékos a munkanélküliség.

Olaszország: A téma előadója komoly gazdasági és politikai válságról beszélt. A munkanélküliek 20 százaléka fiatal. Az iparilag fejlett részekben ez csak 4-6 százalék. Rengeteg a magasan kvalifikált fiatal munkanélküli.

Bajorország: A küldöttség elmondta, hogy a 70 millió német összlakosból 4 millió a munkanélküli. A munkanélküliek 60 százaléka fiatal. Jelentős a volt NDK területén a probléma. A tőke olcsó munkaerőt keres, az ipart kitelepítik szegény országokba, sok belföldön a vendégmunkás, és jelentős a fekete-munka aránya is.

Bulgária: Csak érdekességként: az állam 3-6 hónapon keresztül fizet a munkaadó helyett bért, ha az munkanélkülit alkalmaz.

Munkahelyteremtésre 50 százalékos állami támogatást ad. Minibálbér 39 dollár (átszámítva).

Ukrajna: Az átképzettek 97 százaléka talál munkát magának. Nincs regisztrált munkanélküli, nem is tartják számon, segély nincs. A bér rendkívül alacsony, a minimálbér 1,5 dollár. Van egy hivatalos adat, mely szerint a munkanélküliség 0,5 százalék és ennek 14 százaléka fiatal. A küldöttség szerint 40 százalék. A nehéziparban, a nehezebb munkahelyeken is főleg nők dolgoznak. A férfiak a könnyebb munkát kedvelik.

Moldova: 5 százalékos a munkanélküliség, 20 százalékkal több(!) bejelentett munkahelyigény van, mint munkás. A minimálbér 3,5 dollár, az átlagfizetés 40 dollár körüli. Jelentős azoknak a száma, akik feketepiacosból és más feketemunkákból élnek.

Szlovákia: A küldöttség 13 százalékos munkanélküliségről beszélt, melynek okát a hadiipar leépülésében látják. 1500 fő fiatal munkanélkülről beszéltek, de szerintük sokan be sem jelentkeznek. Úgynevezett "Work-shop"-ok vannak, ahonnan közhasznú munkára irányítják az embereket. Átképzés is létezik, de csak annak, aki igazoltatni tudja egy munkaadóval, hogy az átképzés után alkalmazza.

– Véleményem szerint – folytatta Kovács Andrea – nagyon sok hasonló konferenciára és tapasztalatcserére lenne szükség, melynek eredményeként a jó példákat átültethetnénk a hazai gyakorlatba.

Tanulnunk kellene és nem megfizetni a próbálkozásaink kudarcaiból adódó "tanulópénzt", hiszen bizonyos országokban a nálunk csak most jelentkező problémákra már évtizedes tapasztalatok alapján kidolgozott működő rendszerek léteznek.

Táblázat I.

Nógrád megye

	1989.12	1990.06	1990.12	1991.06	1991.12	1992.06	1992.12	1993.06	1993.12
Munkát keres	647	2.103	4.164	9.116	13.727	20.588	23.792	24.381	23.774
Bej.üres állás	1.423	761	482	281	240	451	419	564	857
Segélyezett	445	1.573	3.839	8.272	12.844	18.670	19.733	16.775	12.887

Táblázat II.

Salgótarján – Bátorfőyerenyre

	1989.12	1990.06	1990.12	1991.06	1991.12	1992.06	1992.12	1993.06	1993.12
Munkát keres	259	718	1.223	2.558	4.336	5.987	7.098	7.482	7.306
Bej.üres állás	1.181	508	238	197	104	131	177	129	291
Segélyezett	160	551	1.133	2.379	4.000	5.452	5.969	5.180	3.914

N. László Endre

Gyilkosok és áldozatok

Akarom, hogy ne felejtsetek, mert az ártatlanul lemészároltak vére az égre kiált! Huszonhét család gyászolja, pedig az egész magyar nemzet gyásza illeti meg őket, bár nem táborno-
kok, nem miniszterek, nem politikusok voltak, csak gyerekek!

*

Magyarországon ma sem tudja mindenki, hogy a második világháború után a nyugatról és keletről hazatérő csehszlovák politikusok bár merőben ellentétes politikai elveket vallottak, egy valamiben teljesen egyetértettek! Ez a "valami" a magyarság és a németiség iránt érzett mélységes gyűlöletük volt. Ha tehetik, vesztőhelyre küldték volna a köztársaságukban élő valamennyi magyart és németet. Ezt "a szent egyetértést" tanúsítja az, hogy a Beneš-kormány-
nak a magyar és a német kisebbséggel szemben elkövetett bűneit félve takargatta az utána kö-
vetkező kommunista rendszer is!

Ezért, és csak ezért történhetett meg az, ami megtörtént 1945-ben, nyárelő havában... De mi és hogyan is történt valójában?

Bacušan Ervin nevével kell kezdenem ezt a tragikus történetet. Ő maga szlovák nemzetiségű belügyi dolgozó volt, s valamiképpen szembekerült főnökeivel, túlságosan sokat tudott viselt dol-
gaikról. Az egyik változat szerint ezért kellett meghalnia... A másik változat szerint - az osztrák ha-
táron aranyat csempészett át, s ezért az aranyért lőtték le a határőrök 1945 tavaszán, közvetlenül
a háború befejezése után. Közrejátszott ebben a határőrség néhány tisztjének a zsidógyűlölete is,
mert Bacušan (állítólag) zsidó volt, s a zsidógyűlölet – minden mást állító híreszteléssel ellen-
tétben – nem csupán Magyarország termékeny talajába, hanem Szlovákia szikláiba is gyöke-
ret eresztett, bár erről ott lényegesen kevesebbet beszélnek, mint nálunk.

Bacušan Ervinnek azonban volt családja, voltak hozzátartozói, s ők nem hagyták ennyiben a dolgot. Az illetékesek kénytelen-kelletlen megindították a nyomozást, melybe egyre többen kapcsolódtak be, s így a féltve őrzött titok kiszivárgott... Csak nagy nehezen, mindenféle-fajta fenyegetésekkel sikerült a családot és a nyomozás résztvevőit megfélemlíteni, elhallgattatni.

Valahogyan mégis kiszivárgott egy borzalmas gyilkosság híre, mégpedig az, hogy az osztrák határon legyilkolt Bacušan holttestének keresése közben egy tömegsírra bukkantak, huszonhét ott lemészárolt magyar levante tömegsírjára (majd más tömegsírokra is)!... Ez persze először a – tűzhöz közel ülő – kommunisták fülébe jutott el, így a "magyar" kommunistákéba is. Hogy mit érezhettek, nem tudhatjuk. Ha meg is mozdult bennük az elaltatott lelkiismeret, jól eltitkolták és őrizték ezt a szörnyű titkot, teljes tizenöt éven keresztül.

Akkor aztán - csaknem egyidőben - két ilyen kommunista is elmondta nekem, ami keveset erről az esetről tudott. Az egyik tanszékvezető egyetemi tanár, a másik pedig szerkesztő volt. Mondanom sem kell, tollforgató emberek voltak, mégis engem bíztattak arra, hogy próbáljak minél többet megtudni erről a levante-gyilkosságról!

Én akkor szabadultam a börtönből, ahová az 1956-os események következtében kerültem, tehát a józan eszem óvatosságra intett: tarthattam attól, hogy így akarnak likvidálni, esetleg újra börtönbe juttatni, vagy legalább megfosztani még az irodalmi vagy a sajtóban való szereplés lehetőségétől is. Mindkettőjüknek feltettem a kérdést, hogy miért éppen én nyomozzak és írok erről a gyilkosságról akkor, amikor sokkal kisebb dolgokért is tüntetett el akkor a csehszlovák "igazságszolgáltatás" embereket?

A magyarázat mindkét esetben nevetségesen átlátszó, s háttere a gyávaság volt. Első indokuk "természetesen" a párttagságuk, az ezzel járó pártfegyelem és az állásuk volt. Aztán meg az, hogy ők mégis családos emberek, tehát nem kockáztathatnak... Mélységes megvetéssel ugyan, de elfogadtam ezt az indoklást, hiszen a gyilkosság híre engem valóban felháborított. Annál is inkább, mert csak egy szerencsés véletlennek köszönhetően nem kerültem ki leventeként én is Németországba. Végül megkérdeztem:

– Ha sikerül is megtudnom valamit, és azt megírom, hol és kik fogják azt leközoelni?

Az az ember, aki csak párttagsága révén, tehát úgy jutott az egyetemi tanársághoz, mint nyúl a füléhez, így válaszolt:

– Kijuttatjuk valahogyan nyugatra, a Szabad Európa Rádióhoz. S ha ez nem sikerülne, akkor megmarad dokumentumnak, amit majd valamikor elővehet a magyar kisebbség. Ha elkészül az írás, senki másnak, csak nekem add ide!

Vállaltam a nem kis kockázatot. Ismeretséget kötöttem néhány olyan belügyi dolgozóval, aki valóban közel volt a "tűzhöz", s ráadásul kedvelte a szeszt, főként akkor, ha potyán juthatott hozzá. Fizettem hát nekik, mert tudtam, józan állapotban egy szót sem szedek ki belőlük. Egy magasabb rangú, de már nagyon részeg nyomozótól először Bacušanról kérdezősködtem. A beszélgetésünk szóról-szóra így zajlott le egy éjszakai mulató bárszékén ülve:

– Becušan egy tiszt volt... aki túlságosan sokat tudott felettesei piszkos üzelmeiről... – mo-

tyogta, majd vigyorogva a tarkómra nyomta vaskos mutatóujját: – Bacušan puff!... Ledurran-tották és elásták az osztrák határon... egy lövészárókba lökték... aztán dobtak rá pár ásonyi földet... Azt hiszem, pajtás, hogy Bacušan zsidesz volt... azért csináltak belőle olyan nagy ügyet...

– És az ott lelőtt magyar leventékről mit tudsz? – faggattam tovább az elázott vörös ürgét. Bambán bámult rám:

– A kurva magyar szentséged, ezt nem tőlem hallottad!... Ugye, nem én pofáztam róluk? – kérdezte rémülten.

– Dehogya te – iparkodtam megnyugtatni. – A börtönben az egyik cellatársam beszélt róluk – mondtam, és belediktáltam még egy deci francia konyakot (mert ő csak azt ivott).

– Az... az... akkor jó, pajtikám... mert én egy kurva szót sem...

– Még egy fél szót sem – mondtam, s aztán vallatóra fogtam: – Ugye, huszonötven voltak a leventék?

– Kik? – kérdezte egészen elbambulva. – Ja, azok a leventék... Először ötvenről, meg egy orvosról beszéltek... de lehet, hogy mégis neked volt igazad, komám... Huszonötven voltak azok, akiket Bacušan keresése közben találtak meg... De az is lehet, hogy csak huszan. De voltak ott más leventék... meg hadifogságból hazatérő katonák is...

– Mi volt velük a baj? Talán át akartak szökni a határon?

– Dehogya akartak... Hivatalos papírjaik voltak az amerikai fogolytábor parancsnokságától... De bumáska ide, bumáska oda, piff-puff... Kinyírták őket!... Úgy kellett azoknak a kis kurva fasisztáknak!... Ha nincs az a tetves zsidó (Bacušan), ha őt nem puffantják le, vagy legalább ügyesebben nyírják ki... a kutya se ugathatna utánuk... Érted-e, pajtikám?... Én se ugattam... Ugye, hogy nem?... Majd hülye lennék... Nem is tőlem hallottad...

Tovább szimatoltam, s más "elvtársaktól" sikerült még megtudnom:

Két levente-tömegsír volt. Az elsőre valóban Bacušan holttestének kutatása közben bukkantak rá, s ebben huszonhét hullát találtak. (A másikban pedig több mint ötvenet.)

A huszonhetes tömegsír egy géppuska-fészek gödre volt, az ötven valahány leventét pedig egy lövészárókba temették el.

Mindkét esetben meztelenre vetkőztették a leventéket, mielőtt meggyilkolták volna őket. Csupán a kisebb tömegsírban feküdt egy ruhában meggyilkolt fiú holtteste.

Aki a gyilkolásukra kiadta a parancsot, magasrangú katonatiszt lett, és Prágában országgyűlési képviselő, olyan félelmetes ember, kinek még az árnyékát sem merik átlépni azok, akiknek némi eszük van...

Teljes két évig egy lépéssel sem jutottam előbbre, mivel eléggé reménytelennek és szerfelett veszélyesnek tartottam a saját szakállamra folytatott további nyomozást, ideiglenesen felhagytam vele. Hozzájárult ehhez még az a körülmény, hogy 1961-ben Budapestről küldtek utánam Szlovákiába egy államvédelmis nyomozót, bevitték a pozsonyi börtönbe és ott faggattak, vallattak egy egészen ártatlan ügy kapcsán amerikai, de kizárólag néprajzi jellegű levelezésem miatt, ami mögött ők államellenes összeesküvést szimatoltak. Ebből – szerencsére –

nem lett bajom, mert ebben az ügyben sok magyar és cseh néprajzkutató is benne volt, meg néhány író. A magyarok közül talán elég lesz megemlítenem *Ortúay Gyulát* és *Passuth Lászlót*. Akkor nem csupán megfenyegettek, hanem a lakásomról rengeteg írásom is magukkal vitték, nagyon sok levelem, s ezek kilencven százalékát mindmáig nem kaptam vissza, pedig kértem...

A korábban emlegetett egyetemi tanár többszöri sürgetésére azonban – az eddig megtudottakról – kerekítettem egy néhány flekkes írást. És jöttek a fiúk! – címen. Ezt át is adtam az illetőnek. Miután egymásután háromszor elolvasta, annyira inába szállt a bátorsága, hogy csak dadogott:

– Az Istenért meg ne mutasd senkinek... Ne is említsd, ha nem akarsz megdőgni, vagy börtönben meghadni!... Vidd, vidd el innen, és égesd el!

– Jól van, hiszen tudtam én előre, hogy berittyentesz... Te csak az egyetemen játszottad meg a nagyfiút... Mot már bizonyára megbántad, hogy nekem említetted egyáltalán ezeket a levontéket, s biztattál, hogy nyomozzak utánuk, írjak róluk...Képes lennél arra is, hogy felhasználád ellenem és ezzel további jópontokat szerezz magadnak... Mert kutyából nem lesz szalonna, s ember pedig még kevésbé!...

Azt az írásom – természetesen – nem égettem el, csupán jól eltettem, s mindmáig megvan.

Aztán jött 1968, a magyar ötvenhat vérszegény csehszlovák utánzata...

A lapokban szellőztetni kezdték a kommunista rendszer ezernyi hazugságát, igazságtalanságát, s egy bátor szlovák nyomozó megírta a Bacušan-ügyet is. Igaz, a teljes igazságot neki sem sikerült megtudnia, mert csakhamar bevonultak Csehszlovákiába a szovjet csapatok, s a bátor hangok nemsokára teljesen elnémultak.

Jellemző, hogy az illető nyomozó – *Ján Krajmer* – megírta ugyan, hogy Bacušan holttestének keresése közben tömegsírra bukkantak, de cikkében egyetlen szóval sem említette meg, hogy az áldozatok legyilkolt magyar levonték voltak... S ez – részben!!! – érthető is, mert ennek közlése csak még inkább ellene tüzelte volna a gyilkosokat és cinkosaikat.

Akkor tombolt ugyanis leginkább a magyargyűlölet, amikor - beleértve önmagam is - az örök balek magyar kisebbség szívvel-lélekkel kiállt Dubcek politikája mellett... (Ezt azonban sem Dubcek, sem utóda nem köszönte meg a magyaroknak a rendszerváltozás után sem, pedig mindkettőjüknek lett volna köszönnivalójuk. Egyikük sem kért tőlünk bocsánatot a magyarok jogfosztásáért, deportálásáért, kitelepítéséért, ahogyan bocsánatot kértek az erős nyugati szomszédától, a németektől... Legyen ez örök tanulság!)

Okály elvtárs maticás verbuváltjai akkor szerveztek transzparanses felvonulásokat Szlovákia főként magyarok lakta vidékein, s teli torokból ordították:

MAĎARI ZA DUNAJI!

MAĎARI DO DUNAJA!

A mi magyar nyelvünkön pedig ez azt jelenti, hogy: "Magyarok a Dunán túlra! Dunába a magyarokkal!" Az ilyen szláv "hazafiakat" azonban a magyar lakosság kapanyéllal szétkergette... Mert hát ilyenkor elsül a kapanyél is!

Ján Krajmer nyomozó – szlovák nyelven írt – cikkéből pedig elég sok mindent tudtam meg, amiről addig nem volt, és nem is lehetett tudomásom.

Az ügynek nevet adó Bacušan Ervínről csak annyit, hogy sokan ismerték őt a "szakmabéliek" közül, mert ő maga is belügyi dolgozó volt. A cikkíró 1945 júliusában beszélt vele utólagára. Akkor említette neki, hogy egyik felettesének piszkos üzelméről túlságosan is sokat tud, s attól fél, hogy az illető "elintézi" őt. Szeptemberben Bacušan testvéreitől tudta meg a megdöbbentő hírt, hogy Ervint letartóztatták, s aztán – mint hazaárulót és fasisztát – agyonlőtték!...

S amint azt már korábban is tudtam, a testvérei valóban nem hagyták ennyiben a dolgot, de fáradozásuk nem sok sikerrel járt ennek ellenére sem. A hadbírószági eljárás az ügyben, nem hozott ítéletet, s a további eljárást bizonytalan időre felfüggesztette. Mindaddig, amíg Bacušan Ervín holttestét meg nem találják!...

Jan Krajmer 1968-ban megjelent cikke: *Amit a félelemmel és rettegéssel teli éjszaka rejt.*

A "tanúk", akiknek többségükben inkább a vádlottak padján lett volna a helyük, azt bizonygatták, hogy amikor Bacušan fogolyként kísérték az osztrák határ mellett, az rohanni kezdett a határ felé. Amikorra elhangzott a harmadik felszólítás, már osztrák területen volt... Feltehetően ott érték őt a lövések, vagy sebesülten sikerült oda átjutnia, s ezért nem kerülhetett sor az eföldelésére sem!... A nyomozás folytatása során azonban az derült ki(?), hogy Bacušan valószínűleg a csehszlovák-osztrák határ mellett létesített "katonai" gyűjtőtáborok egyikében, egy olyanban lőtték agyon, melyben főként polgári személyeket tartottak fogva. Holttestét kocsira tették és valahol Ligetfalu (Petržalka) határában földelték el. A bíróság ismét elrendelte a holttest felkutatását, de ez a kutatás mégis csak 1947 nyarán vehette kezde-

tét. Egy Nedavaška nevezetű bűnügyi nyomozót bíztak meg a kutatás vezetésével.

Nedavaška nem sokkal később hivatalos jelentésben számolt be a keresés egy addig nem várt eredményéről. Jelentésében azt írta, hogy Bacušan tetemének felkutatása közben, igen vékony földréteg alatt, sok emberi csontra bukkantak. Kérte a felettes hatóságot, engedélyezze a tömegsír felnyitását és a holttestek exhumálását. Gaffor vizsgálóbírótól meg is kapta ezt az engedélyt, s megkezdődtek az exhumálás előkészületei.

S itt "lépnek be" a Bacušan-ügybe a legyilkolt magyar leventék! Amit még a maga nemében meglepően bátor leleplező cikk is igyekezett eltussolni. A hír mégis kiszivárgott. Hiszen a keresésben, a tömegsír megtalálásában, majd feltárásában sokan vettek részt, s ezek mind-egyikére nem sikerült "tapaszt ragasztani".

Egy nappal az exhumálás előtt a Belügyminisztériumból dr. Kordoš felkereste Ján Krajmert. Elmondta neki, hogy a belügy – egészségügyi okokból – nem engedélyezi az exhumálást. Ezt tekintse parancsnak!

Csakhogy a mi bátor (mert el kell ismernünk, hogy valóban az volt!) nyomozónkat ekkor kezdte csak amúgy Isten igazában érdekelni a dolog. Felkereste Pozsony város főorvosát, s tőle kért engedélyt, amit – ki tudja, hogyan – meg is kapott! Sőt a főorvos még az exhumálást végző munkások pálinkaadagját is kiutalta...

Megkezdődhetett tehát – sok illetékes jelenlétében – a tömegsír felnyitása. Azonnal látni lehetett, mennyire volt alapos ez a temetés, hiszen a kivégzettek egyike-másika nem is volt rendesen elföldelve. A föld alól itt egy kéz, ott egy láb még kilátszott!

A tömegsír tulajdonképpen – amint ezt én már korábban is tudtam – egy géppuskafészek volt, az osztrák határ közvetlen közelében, a János-major (Janíkov dvor) felé vezető dűlőút mellett. Ez arról a főútról ágazik le, amelyik Ligetfaluról az ausztriai Kottseebe vezet. A dűlőút mellett akkor végestelen végig lövészárkok és géppuskafészek voltak, hiszen – az ősi magyar határoktól eltérően – a csehszlovák határok szentek és sérthetetlenek voltak...

Néhány ásónyom és előbukkantak a hullák... Borzasztó látvány volt! Abból az egyetlen géppuskafészekből huszonhét holttest került elő, csupa fiatal fiú holtteste!

A boncolási jegyzőkönyv szerint – egyetlen egy kivételével – mindegyiket hátulról, géppisztollyal lőtték föbe a "bátor" határőrök. A holttesteken – az említett egy kivételével – csak alsónemű volt. (Tehát nem voltak teljesen lemeztelenítve, ahogyan én azt korábban hallottam!) Ezt az egyet, mivel valószínűleg menekülni próbált, egy, a hátába kapott sorozat ölte meg. Bizonyára ezért maradt rajta a golyók által átlyuggatott és véres felsőruha, valamint az amerikai katonai bakancs!...

1945 júniusának végétől augusztus közepéig végeztek itt ki - naponta többször is - egyéneket és egész csoportokat... És ha nem derül fény Bacušan legyilkolására, ki tudja, meddig folytatódott volna még ez a kegyetlen vérengzés?

Az exhumálás befejeztével Ján Krajmer szerette volna saját szemével látni a hivatalos jelentést, de erre nem nyílt alkalma... Viszont parancsot kapott, hogy a nyomozást azonnal

hagyja abba!

Itt pontot is tehetnénk a felháborító gyilkosság történetének végére, hiszen nem valószínű, hogy a teljes igazságra valaha is fény derül. A csehszlovákoknak nem érdeke ennek szellőztetése, s a magyar diplomácia "felsőbb érdekektől vezérelve" aligha hozakodik vele elő. Hiszen ez már olyan régen történt, s mi a felejtés, a megbocsájtás népe vagyunk, bár szomszédaink egyike-másika ennek éppen ez ellenkezőjét állítja... (Hiszen Csehszlovákiában még 1987-ben sem eshetett szó a cseh légionisták 1919-es komáromi vérengzéséről. Történészeinknek (tiszteltet a kivételnek!) is kényelmesebb ezeknek az eseményeknek meg nem hallása, mint felderítése...)

A huszonhét levante "exhumált(?)" holttestét – anélkül, hogy a személyazonosságukat megállapították volna –, Ligetfalú új temetőjében, közös sírba földelték el... S utána mély hallgatás következett. Később, a kommunisták uralomra jutásával sem változott semmi, s ezzel cinkosságot vállaltak – az egyébként gyalázott – Benešsel, akinek államiságukat köszönheték... Pedig ennek az "esetnek" a felemlegetése jó alkalom lehetett volna a Beneš elleni hangok felerősítésére.... Ám a nacionalizmusuk elfojtotta bennük a csak külszínes kommunistát, meg a proletár nemzetköziséget...

A további kutatás csak akkor kecsegtetne némi reménnyel, ha ezt engedélyeznék a szlovák és a cseh illetékesek... Ha sikerülne felvenni a kapcsolatot a meggyilkolt gyermekek hozzátartozóival, akik most ki tudja, hol élnek. Sokukat bizonyára áttelepítették Magyarországra, szétszóródtak Csehszlovákia területén, s még ma is félnek... Az nagyon valószínű, hogy a szülőket a Nemzetközi Vöröskereszt útján értesítették, hogy fiuk útban van hazafelé... Az már nem a Vöröskereszten múltott, hogy ide soha meg nem érkeztek. Azért kerültek egy csoportba, mert az újra Csehszlovákiához csatolt országrészben éltek a szüleik, olyan földön, mely Németországba indulásukkor még Magyarországhoz tartozott.

A föld pedig néma!...

El kell mondanom még azt is, hogy az ilyen és hasonló táborokba nem csupán a mi hadifogságból hazatérő leventéink, katonáink kerülhettek be... Ötvenkilós csomaggal táborokba hurcolták (Ligetfalura is) a háborús bűnösökké nyilvánított, tehetősebb pozsonyi magyar és német családokat is. (Az egyik ilyen családnak a lánya, aki évfolyamtársam volt az egyetemen, valószínűleg sokat beszélhetne erről, ha merne, ahogyan nekem beszélt is: jólmenő ruhaszalonjuk volt Pozsonyban, s ő tizennégy éves mindössze, amikor Ligetfalura hurcolták őket...)

A gyilkosságok sorozata nem az emlegetett leventéink lemészárlásával kezdődött, de nem is ezzel ért véget, amint ezt nekem T.L. cellatársam is elmondta a pozsonyi börtönben. Igazi emberirtás folyt ott a háború befejezése után még másfél hónapig, akárcsak a fasiszta haláltáborokban... Nemre és korra való tekintet nélkül családok százait hurcolták ilyen és hasonló táborokba.

A gyilkosság menete általában a következő volt:

A "foglyaikból" csoportokat állítottak össze, azzal az ürüggyel, hogy a szovjet hadsereg pa-

rancsára, Ausztriába viszik őket munkára... Minden holmijukat a táborban kellett hagyniuk, s a tábor hátsó kijáratán keresztül, éjszaka vitték őket a határra, ahol (- micsoda komédia?! -) átestek még útlelvizsgálaton is... Aztán a már ismertetett úton mentek tovább.

Néhány méterre az úttól sűrű cserjés volt. Ott állították meg a csoportot. A kivégzéshez kijelölt hóhérok kettesével vezették a szerencsétleneket a lövészárkokhoz, ahol le kellett vetniök ruhájukat és cipőjüket. Arccal az árok felé, az árok szélén álltak, azután hátulról lőtték őket le... Amikor a csoport utolsó tagját is kivégezték, jött egy kétlovas szekér. Arra feldobálták a ruhákat, cipőket, majd a holttestekre némi földet kapartak...

Volt amikor egyszerre nyolcvan embert végeztek ki, köztük anyákat, gyermekeket és agastyánokat. (Egy hetvenéves anyókat negyvenötéves elmebeteg fiával csupán azért, mert a szép kertés családi házra kedve szottyant valamelyik gazembernek...)

"...A gyilkosok borzalmas tetteik és hallgatásuk jutalmául szép karriert futottak be, magas katonai rangokat kaptak" – írja Ján Krajmer. Én még hozzáteszem ismételten, hogy aki a gyilkosságra a parancsot kiadta, igencsak magas katonai ranggal, Prágában lett rettegett országgyűlési képviselő!

Bár a kivizsgálás eredményéről Krajmer informálta az összes pozsonyi napilapszerkesztőségét, egyedül a Hlas práce (a Munka Hangja) című lap közölt róla egy nyúlfaroknyi cikkek-két. De ennek is az lett a következménye, hogy Ján Krajmert a saját felettese, *František Lipka* őrnagy le akarta tartóztatni, bizonyára azért, mert neki is véres volt a keze!

Ján Krajmer csak 1968-ban jelentkezett újra és írta meg cikkét, melyet nekem valaki az íróasztalomra tett, a pozsonyi Hét című lapnál, amelynek néhány évig szerkesztője voltam. Máig sem tudom, ki hozta. Csak olyan ember lehetett, aki tudott róla, hogy foglalkoztam ezzel az ügygel...

*

Ez hát a huszonhét (kilencven?) meggyilkolt magyar levante története. Életüket a gyilkos háború megkímélte, de lekasabolta a csehszlovák nacionalizmus, melynek fagya mindmáig sem igen akar felengedni, s ezzel saját népe becsületén ejt kitörölhetetlen foltot!

Nagyon kevesen tudnak erről az "eseményről", s akik tudnak, azoknak egyre fogy a számuk.

A bűnösök és gyáva cinkosaik hallgatnak, a túlélők még ma is félnek felemlgetni. A levették csontja porrá omlik a ligetfalusi temetőben, s ha valaki mégis megemlítené ezt a szörnyű gaztettet, az egészet a háborús mendemondák körébe sorolnák...

Én úgy érzem, a gyilkosokkal vállalnék cinkosságot, ha nem írnék róla!

Oláh István

Fordított égbolt

Barátom emlékére

Nekem a felbontatlan borítékok szorongást okoznak. - Helyesebben szorongó kíváncsiságot érzek, ha ismerős a feladó keze írása, hogy a benne rejlő ütkök - jó és rossz hírek egyaránt - az olvasatot követően miként igazolják, netán cáfolják majd elősejtelveimet. - Mert hogy valahol mindég valami baj van. Mostanában. Mindég baj. Kisebb de inkább nagyobb baj történik mostanában gyerekekkel, felnőttekkel és aggokkal egyaránt. És többnyire igazolódna előzetes aggályaim jelen világunk dolgairól.

Aztán van úgy, hogy boríték bontás előtt nem kíváncsiság, hanem szorongás - helyesebben szorongásos szorongás kerekedik bennem, ha ismeretlen a feladója és különösen ha távolról érkező a küldemény. - Távolról? De, hisz most nem is távolról postázták. Időben és térben sem messziről. - Tegnap vagy tegnapelőtt és csak innen a szomszédból küldték: ..."búvó otthoni tájra". - Mert a költőnek ez a fél sora ötlött fel bennem, amint elolvastam a boríték tartalmát -, mármint a dolgoknak abban az értelmében jutott eszembe, ahogyan a menekültek vagy menekülők szóhasználatára szerint való: hazulról otthonra, vagy fordítva. Ma ez egyre megy.

E jambikus lejtésű félsor kezdete pedig így hangzik: "Szerbia vak tetejéről"...

Igen, onnan jött ez az üzenet, Szerbiából.

Onnan, ahol a háború olykor tragikusan átírja a biográfiákat, ha éppen nem tesz erőszakosan pontot azok végére. - Mit is mondtak nekünk utolszor Sarajevoról? Hány a halott és mennyi a sebesült? És vak indulattal éppen kik lőttek kikre?

Személyesen, személyes egyszerűséggel átélte történelem az alább következő, olykor tán botladozó szavú írás. Szelíd és emberi dokumentum jelenkori dolgainkról. Bizonyosságul annak, hogy a jó és a rossz nem az emberekben van, hanem a helyzetekben, s ennek folytán a barátságok ugyanúgy belőlünk sarjadnak miként az ellenségeskedések.

Csak egészen másképpen. Más körülmények közepette. (a Szerk.)

*

Vegyes érzelmekkel vonultam be a seregbe. Először is nem beszéltem jól az államnyelvet. Másodszer: néhány napnál többet nem voltam távol a szülői háztól. Két év nem kis idő, és akkoriban elég szigorú intézménynek tartották a hadsereget. A vége csak az lett, hogy bevonul-

tam, mint a többi.

A zenét kedveltem, de komolyabb hangszeren nem tudtam játszani, ezért elvittem egy kis szájharmónikát, szórakozásból, meg hátha felfigyelnek rám, mint tehetségre.

Megtörtént a bevonulás: pár nap múlva a kofferomon ülve, egy táncdalt halkán fújdogáltam, mikor mosolyogva odajött egy katona, szintén regruta. Intett, hogy csak játsszak tovább, ő meg figyelmesen hallgatta. Később elkezdett beszélni hozzám, elég nyomatékosan, erről sejtettem, tudja, hogy nem nagyon beszélem a szerb nyelvet.

Kimentünk sétálni az udvarra, persze a szájharmónikámat vinnem kellett. Már tudta hogy én magyar vagyok, és ő is elmondta, hogy szarajevói muzulmán. Vagyis "boszánác", ahogy akkor köznyelven hívtuk őket. Elmondta, hogy bent lakik a város központjában, nem messze a Princip hídhöz van egy kis utca, Vászé Miszkin 31-es, mondta boldogan.

Egyszer csak elkezdett dúdolni egy dalt, meglepve vettem észre, hogy az újvidéki rádió egyik közismert dala a hatvanas évekből.

Nem ismered? István Boros énekli, mondta némi büszkeséggel. Hát persze hogy ismerem, hisz ezeken a dalokon nőttem fel, és el kezdtem énekelni, magyarul. "Hogyha nyerek én egyszer a sorsjegyen, nem lesz az én fiam mindig pénztelen". Da-da, mondja örömmel. – Pénztelen, pénztelen, mit jelent az hogy, pénztelen? Megmondtam neki, amin jól derült, nagyot csapott a zsebére, és annyit mondott magyarul, hogy Hajrudin pénztelen. Jót derültünk az ilyen és ehhez hasonló dolgokon, majd később elmesélte, hogy ötlet Hajrudinnak hívják, de hívhatom Rudinak, ha úgy könnyebb, mert az egyik bátyja magyar lányt vett feleségül, Versecről, és azok is Rudinak hívják. Különben azoktól vannak magyar lemezei, és arról ismeri a közismertebb dalokat. – Tudod, én otthon gitáron játszom, és hogy jobban értsem, imitálva mutatott néhány akkordot, mintha gitározna. Majd ha jön a bátyám látogatóba, elhozza.

A bátyó hamarosan jött is és hozta a gitárt. Körülálltuk, mert volt közöttünk olyan is, aki még nem is látott gitárt. Szépen énekelt, sok népszerű dalt tudott az akkori szerb-horvát slágeremből, úgyhogy azonnal túlszárnyalta az én népszerűségemet a kis szájharmónikával.

Telt-múlt az idő, a nyelvel már nem volt problémám. Rudi is megtanult néhány közismert táncdalt magyarul, főleg ami a szerb-horvátban is népszerű volt. Egyszer csak fogta a kezem, és elvezetett a zenével megbízott tiszthez halláspróbára.

Felvettek a karénekekbe, majd egy leszerelt dobos helyett a tánczenekarba. A dobos magyar volt, mert a neve rá volt írva a kecskebőrre, és még egy mondat, ami elszomorított, mert így hangzott: "Regruta, az enyém elmúlt, de a tiéd sohasem". Önkéntelenül is azon járt az eszem, hogy mikor lesz az, amikor én is ráírom.

Hosszabb, kitarató gyakorlás után a tisztí otthonba játszottunk rendszeresen. Tehát a kis szájharmónika, mint csalétek, megtette a magáét.

Jött az újév, a szilveszter: egy másik kaszárnyából ki lett bővítve a zenekarunk. Volt közöttük egy hatalmas muraközi, magyar szólótrombitás. Karcsi volt a neve, de mindenki csak Csészmannak hívta, mert többek közt nagy volt az orra, és akkor volt Amerikában az a bizo-

nyos "Karil Cseszman"-ügy.

A műsorvezető, aki mellékesen őrnagyi rangba volt, a zenéhez is értett, és még humorérzéke is volt, azzal kezdte a zenekari tagok bemutatását, hogy ez egy nemzetközi zenekar, hisz' majdnem minden zenész más nemzetiségű.

Először Cseszmant mutatta be, elmondta róla, hogy muraközi magyar, az igazi neve Karcsi, de a név és a kinézet miatt Karil Cseszman lett belőle. Rudiról elmondta, hogy szarajevói boszánác, a rendes neve Hajrudin, és csöndbe csak annyit tett hozzá, aliasz "Rudolf Valentinó". Természetesen hogy nagy taps fogadta, mert mint énekes-gitáros, ő volt a legnépszerűbb. Mikor eljutott szerénységemhez, a bemutatkozás csak ennyiből állt: István a Vajdaságból, aliasz "pistabácsi", amit nagy derűtség és taps fogadott.

Ilyen zenekar még nem volt ezen a színpadon. Mondogatták és dicsérték bennünket – éjfélig. Ugye, éjfél után akadtak némi problémák, mert mi sem akartunk a vendégektől lemaradni a pezsgőzésben.

Nekem is az egyik katonapincér, akit Brandónak hívtak, mivel hasonlított a színészre, szintén szarajevói, szorgalmasan hordta az italokat. Volt egy rossz szokásom még otthonról. Az, hogy iszom a bort, hogy ha nem is kívánom. A másik pedig, hogy az üveget, amiből kiittam az italt, nem engedem elvinni, és hajnal felé mint valami gyűjteményben, gyönyörködöm. Éjfél után a gyűjtemény szépen kezdett szaporodni. Cseszman barátomnak is a kecskebéka a trombitájába fészkelte. Mire ő óvatosan letette, de előbb a mustiklit szépen elrejtette a zubbony zsebébe, és megvackolt az egyik kulissza mögött. Még néhányan kidőltek, de ilyen nagytagú zenekarnál különösebb problémát nem okozott. A vendégek is mással voltak elfoglalva, minthogy azt lessék, hol farsol a zenekar... Nem így az őrnagy. Az ő füle csak észrevette, hogy Karcsi harsogó trombitája hiányzik az együttesből. Feljött a színpadra, és rövid keresgélés után előkotorta a kulisszák mögül Cseszmant a bűnözőt. Messziről nézve egy furcsa dialógus kezdődött kettőjük között, mert Karcsi mindig csak a fejét rázta, mintha nem értené az őrnagyot, pedig az őrnagy nem értette őtet. Végül odahívott engem, mert itt már tolmácsra volt szükség, de én se sokat értettem, pedig magyarul motyogott valamit. Végül az őrnagy dühösen rászólt Karcsira, és közben rám mutatott. Látod, a Pista is magyar, és mégse rúgott be – mondta mérgesen. Karcsi egy ideig úgy csinált, mint mikor a tehén kérődzik, majd széttárta karjait, és nyomatékosan így szólt: Nem rúghatott be, ha egyszer nem is ivott.

Brandó pincér is hallotta a vitát, mert fölényesen odaszólt, hogy az őrnagy is hallja. – Mi az, hogy a Pista nem ivott, hát az a rakás üveg a cintányér mellett, az kutya? Az őrnagyra nézve csak annyit mondott büszkén – ezt mind ő itta ki!

Egy dühös ember távozott a színpadról és a színről is, mert többet felénk se nézett.

Nagyobb baj azért az éj folyamán nem volt, mert Rudin kívül volt még néhány zenész, akik valamilyen okból nem ittak.

Nagyjából így múltak a táncestek és zenedélutánok a seregben, mígnem elérkezett a leszerelés ideje. Végül én is ráírtam a kecskebőrre rövid mondókámat. Azon csodálkoztam, hogy nem is okozott olyan nagy örömet, mint ahogy azt régebben vártam.

Rudi mind sűrűbben emlegette, hogy ha valaki majd szarajevóban jár, csak a Vászé Miszkin utcát keresse, hisz olyan könnyű megtalálni.

A leszerelés napja csak érkezett. Rudi és a többi szarajevói – mert voltak vagy huszan – vonatja előbb indult, mint az enyém. Az ablakból csak azt kiabálta: Pista Vászé Miszkin 31, tudod már. Zsebkendő nem volt a kezében, de míg láttam, integetett.

Hirtelen egyedül maradtam az állomáson. Akaratlanul is egy film járt az eszembe, ami akkor ment a mozikban. A címe így hangzott: "Dalolt a flotta".

Arról nem is volt szó, hogy ő eljön hozzám, de a sors közbeszólt. Ugyanis több levélbe könnyörgött, hogy nem-e tudnék neki valamilyen munkát találni az én vidékemen, mert náluk nagyon nehéz új munkahelyet találni, és mióta leszerelt, csak a húga és anyja zsírján él.

Szüleim egy kissé idegenkedve fogadták a hírt, de hamar beleegyeztek, mert anyám ebéd után igencsak azon zúgolódott, hogy annyit főz mindig, hogy egy negyedik személy is nyugodtan jóllakna. Dehát nem számíthatja ki az asszony. Amíg valamilyen komolyabb munkát nem talál, addig majd elcsörtög a ház körül.

El is jött: hozta a kerékpárját meg a gitárt, de ami jellemző rá, hogy némi bonyodalmakkal járt megérkezése. Ugyanis Szabadkán leszállt, hogy spórolja kis pénzét, és kerékpárral Horgoson keresztül jött. Persze éhes is volt, minek folytán Horgos környékén megdézsmált egy-két gyümölcsöt. Volt ahol megzavarták és a gitárját akarták zálogba elvenni, de végülis baj nélkül megérkezett.

Szerény ünnepséget csaptunk: elhívtam a zenekedvelő barátaimat és nagy érdeklődéssel hallgattuk Rudi énekszámait.

Jöttek a héztköznapok, Rudi szorgalmasan tanult magyarul. Mondogatta is anyámnak néha nagy szomorúan, hogy Rudi pénztelen, mire anyám nagyokat nevetett. Szeretett volna már egy olyan állami munkába állni, amiért pénzt is kap, csakhogy itt se volt valami könnyű elhelyezkedni. Az eredeti foglalkozása asztalos volt, a bútorgyár meg akkor állt legjobban a csőd szélén.

Elmegyek én a szövetkezetbe kapálni, ha más kibírja, én is kibírom, mondogatta többször szomorúan.

Hátha annyira akarod, megpróbálhatod, mondtam neki, és elintéztem hogy felvegyék. El is ment, megkezdte nagy munkáját, de a vége az lett, amitől féltem.

A brigádvezető szólt, hogy van egy kis baj Rudival. Nem a dologgal kapcsolatban, mert csinálná ő, de az a baj hogy sehogysem tudja megkülönböztetni a parét a répától – minek folytán többször is fordítva vágja ki. Mivel akkoriban indult a cukorgyárba a kampány, elküldtem, hogy hátha találnak neki valamilyen munkát.

Nemsokára felkeresett az irodában, ahol akkor dolgoztam, és szomorúan újságolta, hogy azt a választ kapta, amit nagyjából várt is. Mivel az ittenieket se tudják mind elhelyezni, esetleg zsákot hordani vagy követ hányni a vagonból, de lássák, hogy az nem neki való, és előzéke nyen elköszöntek tőle. Ekkor már kezdtem dühös lenni, mert még ami bosszantott, hogy a katonaságnál többször dicsekedtem arról, hogy itt egy tejbe-vajba fürdő Kánaán van, és arra nem is gondoltam, hogy ezt egyszer be kell bizonyítanom. Rudi is napról-napra türelmetle-

nebbül nézett rám: mintha csak azt kérdezné – hol van az az ország?

A nagy gondolkodásba eszembe jutott, hogy abba a bizonyos pártiskolába, ahová elküldtek mikor leszereltem, volt ott egy padtársam, aki most a gyár felvevő osztályának főnöke. Fogtam egy jegyzet papírt, megcímeztem az illető nevére, és melegen ajánltam neki, elmondva hogy nagyjából mihez ért, ki ő nekem, honnan jött, stb. Elmondtam Rudinak, hogy szigorúan személyesen adja át, és talán majd sikerül valami, amiben nem sokat bíztam, de úgy néztem, hogy Rudi arcára is olyasvalami volt írva.

Jó óra múlva kopogott az ajtón. Egy füligszáj ember nyitott be, áradt belőle a szó. Az ajánló levél megtette a magáét, mondta örömmel. Kaptam egy olyan munkát, hogy csak valamilyen gombokat kell nyomkodni, és azt se folyamatosan. Többek közt üzeni, hogy meg vagy tán elégedve az elhelyezéssel. A kellemes meglepetéstől mindketten hallgattunk egy darabig, majd Rudi boldogan förmedt rám. Mért nem ezzel kezdted mindjárt. Tudhattad volna, hogy itt is van protekció. Milyen protekció? – lepődtem meg. Rudi sunyi mosollyal megfenyegetett, és annyit mondott: Tudhattad volna, hogy ezt mindenütt így csinálják, és elment, mert készülni kellett a komoly munkára. Ahogy egyedül maradtam, kissé elgondolkodtam. Szóval így nézne ki az a bizonyos "protekció". Na mindegy, minden kezdet nehéz.

Lett jó munkahely, igaz szezon jellegű, de soha sem mondta, hogy hosszabb időre le akar telepedni, mert tudta, hogy anyja, nővére és nem utolsó sorban Szarajevó órá vár.

Hogy teljes legyen az öröm, sikerült egy tánczenekarban elhelyeznem, mert többek között azt hangsúlyoztuk, hogy néhány dalt magyarul is tud énekelni. Természetesen fizettek is érte.

Mivel a románcokat mindig szerette, megtanult néhány magyarnótát is. A falu ahol laktunk egy magas dombon áll, a templom messze-messze ellátszik, és ezért az a nóta volt neki a legkedvesebb, hogy "Messze van a kicsi falum, de a tornya mégis ide látszik".

Népszerű volt, mindenki kedvelte. Esetleg csak az nem, akitől a nagylányt elszerette.

És ha egyszer valami beindul! – Mivel a faluban egy szál asztalos sem volt, ugyanúgy szerzőm se, megkértem a helyi iskola igazgatóját, hogy némi ellenszolgáltatás fejében, néha használná az iskola műhelyét és szerszámait. Az ellenszolgáltatás az lett, hogy az igazgató megkérte, kézimunka órán próbálja a nebulókkal elsajátíttatni az asztalosság tudományát.

Csinált ajtókat, ablakokat, a helyi kocsmárosnak konyhabútort, és egy-két parasztháznál deszka-nagykaput is.

Volt egy fiatal németjuhász kutyánk, de köznyelven farkaskutya fajta néven emlegettük. Mivel Rudit nagyon szerette, többször elkísérte az iskolába. Barátságos volt és ezért a gyerekek a szünetben játszottak vele. Meg is kérdezték Rudit többször, hogy mi a neve és milyen fajta. Rudi kihúzta magát, és boldogan válaszolt. "Foxy-farkaskutya". A gyerekek ezen jót derültek, és igyekeztek sűrűbben kérdezni.

Amíg itt volt, történt még néhány vidám dolog és szomorú is. Ősz elején a szomszédba nagy parasztlakodalom volt. Természetesen hivatalosak voltunk mi is. A család nagytatája, Jóska bácsi, nyomatékosan kijelentette, hogy Rudi is legyen ott, legalább vacsorára.

El is jött, és leültettem mellém egyik felől, mert a másikon már ott ült a koszorús lányom. Ahogy esszük a levest, a nagylány halkan szól, hogy nézzem már Rudit, aki másodszor szedi tele tányérját levessel és bőven aprósággal. Rászóltam, hogy vigyázz gyerek, mert mást nem bírsz enni! Magabiztosan rácsapott a hasára és evett tovább. "Tisztelt násznagy uram, ismét megérkeztem." Köszöntött be a vőfély a paprikással, Rudi jól megszédte tányérját és jóízűen falatozott. A nagylánnyal összenéztünk. Vártuk a fejleményeket. "Tisztelt násznagy uram." Jött a vőfély a sült hússal, és egybekkel.

Hát ez meg mi, mondja Rudi meglepetten, de erre az egyik kisvőfély Rudi elé lerakta a sült húst, rizsát, kompótot. Széttárta karjait, mint aki nem hisz a szemének, és imitálva, mintha félszemére monoklit tenne, közről megvizsgálta a sült libát. Ne csak nézegesd, hanem egyél is, szóltam rá erélyesen, mire ő nagy készülődés és szertartás közepette, elkezdett fogyasztani egy combot és csak annyit mondott, fogadjunk, hogy elbírok vele! Még a csont a kezében volt, mikor hirtelen, tágra nyíló szemekkel, csak a bejáratot nézte, és ujjával az ajtó felé mutatott, de megszólalni nem bírt. "Tisztelt násznagy uram." Ekkor lépett be a vőfély egy hatalmas, szépen kidíszített tortával. Én tudtam, hogy az élete volt a tészta meg az édesség, nem szerettem volna a helyében lenni. Összenéztünk a nagylánnyal, természetes hogy egyet gondoltunk. Kivágtunk egy nagy szelet tortát és Rudi elé tettük. Hogy milyen arcot vágott, nem tudnám leírni, de ez a suta arckifejezés nem azért volt, hogy nem szereti. Jött az alkudozás, nem is alkudozás volt az, hanem sírángozás. Mért van az, hogy egyszerre ennyit kell enni? Nem lehetne legalább a tortát később, stb. A koszorús lányom valójában most lépett a színre, mert értelmesen elmagyarázta, hogy a szabál az szabál, ezt most illik megenni, függetlenül a következményektől. Mielőtt még belekezdett volna, síró hangon még annyit mondott, felém fordulva. De mért van ez így? Erre kihúztam magam és annyit mondtam. Azért, mert ez az a bizonyos tejbé-vajba fürdő Kánaán, amire annyira vártál. Jó humorérzékű ember volt, de úgy vettem észre, hogy ezzel nem bírtam felvidítani.

Evés közben még annyit mondott, hogy Lukulusz sem szenvedett ennyit, de később nem mondott semmit, mert egyszerűen nem bírt megszólalni. A vége az lett, hogy szólnom kellett anyámnak, aki hazaszaladt egy kis szódabikarbónáé. Megitatta vele és kiküldte az udvarra sétálni, hogy hátha könnyebben emészt.

Míg Rudi jött-ment, addig mi táncoltunk, majd később letelepedett mellénk. Hogy nehogy valamilyen bántalmak érék utólag, belediktáltam még néhány nagyfröccsöt, és biztattam hogy bőffentsem nagyokat.

Éjszaka többször elhangzott egy dal. "Tegnap sem ragyogott több csillag az égen." Mivel szerb-horvátban is népszerű a dal, és a fordítás is ugyanaz, Rudi is dúdolgatta, mígnem egyszer megkérdezte. Ugyan kinek szól ez a dal? Nem látod, hogy Jóska bácsi áll a zenészek előtt? Többször mesélte, hogy gyermekkorá óta ez a nótája. Rudi nézte az öreget, és halkan dúdolta velük "Hiányzik valaki, ebből az utcából".

Pár hónapra rá meghalt Jóska bácsi. Elhívtak a temetésre lobogót vinni. Ahogy indultam,

odaszóltam Rudinak, hogy jön-e. Mire ő kurtán csak annyit mondott, hogy otthon se szeret ilyen helyekre járni. Lesz zenekar is a temetésen, próbáltam rábeszélni, de mindhiába.

A temető még magasabban feküdt, mint a falu, és a trombitászó jól behallatszott a faluba. A gyászinduló mellett többször eljátszották Jóska bácsi nótáját a "Tegnap sem ragyogott több csillag az égen"-t, és utoljára is evvel búcsúztatták. Egyszer a lobogóhordozó kolléga meglök és a fülembe súgja. Nem a Rudi az ott lenn a mezőn? A libalegelő üres volt, csak egy ember ült a fűbe a biciklije mellett, háttal a temetőnek. Igen, Rudi volt az.

Később csak annyit mondott, hogy mikor meghallotta a zenét, nem bírta ki hogy közelebb ne jöjjön, és mégegyszer halkán eldúdolja "Hiányzik valaki ebből az utcából".

Lassan vége lett a cukorgyárban a kampánynak. Rudi annyira beilleszkedett az itteni környezetbe, hogy talán haza se ment volna, ha a húga haza nem sírja.

Mondogatta többször, hogy azt írja az Amira, mert így hívták, hogy valamilyen munkát is talált számomra, a körülmények is jobbak, meg hát Szarajevó is vár, egyszerűen mennem kell.

Rábeszél, hogy vegyek ki néhány szabadnapot, és most menjek el vele, így biztos, nem tévedek el az úton.

Elbúcsúzott a szüleimtől, ami nem volt épp olyan egyszerű, és vártam hogy indulunk. Kinézek az udvarra, hogy hol van, hát ő nagyban kezel Foxival. A kutya boldogan adta a pacsikat, hiszen ő tanította meg rá, majd a kezével megborzolta a fejét, és nagynehezen otthagya.

Mivel pénze volt bőven, úgy beszéltük meg, hogy majd menőben Szabadkán vásárol be, mert nagyváros, nagy választék. Szabadkára érve valóban bevásároltunk amit csak jónak láttunk. Mivel a zenészember nemcsak a romantikát szereti, hanem a virágot is, ezért vett egy cserép kaktuszt a hűgának. Közben nagy szakértelemmel elmagyarázta, hogy ha a kaktuszt rendszeren ápolják, sokáig megvan, és majd otthon kiteszi az utcai ablakba, hogy majd évek múlva is eldicsekedjen az arrajáróknak, hogy ezt még valamikor Szabadkáról hozta.

Vonatunk késő este indult, ezért a csomagokat a kaktusszal együtt a megőrzőbe tettük és elmentünk városnézőbe. Mivel már kétszer voltam Szabadkán, megmutattam neki a város nevezetességeit, majd később kimentünk az állomásra, kiszedtük a cuccokat és elindultunk.

Jó félúton lehettünk már, valahol Boszniában. Éjszaka volt, az utasok csendben szunyókáltak a fülkébe, mikor hirtelen furcsa üvöltésre ébredtünk. Rudi öklével verte saját fejét, és azt kiabálta: jaó kaktusz, jaó kaktusz. Én már ekkor sejtettem, hogy a kaktuszt a megőrzőben felejtettük, de Rudi nem akart sehogyse belenyugodni. Az utasok még mindig riadtan néztek egymásra és Rudira, mert sehogyse akarták megérteni, hogy miért kell egy sündiszno verágért ekkora felhajtást csinálni.

Na mindegy, a kaktusznak már úgyis mortusz, a vonat elrázott bennünket, mert fáradtak voltunk és nem a szomszédból jöttünk.

Mielőtt még Szarajevóba értünk volna, Rudi megpróbált velem egy-két muzulmán köszönetét, és hogyha hazaérünk, úgy köszönjek. Én egyszer-kétszer elismételtem, majd magabiztosan intettem, hogy fog ez menni.

Befutottunk Szarajevóba. Látod ez Európa egyik legmodernebb állomása, mondta. Én ezt eddig tudtam, csak látni nem láttam. Lassan haladtunk át az állomáson, hogy jobban szemügyre vehessem, de végül nekivágtunk a városnak.

Áthaladtunk a központon, vagyis a beltéren, és befordultunk egy mellékutcába. Rudi gyánúsán hallgatott, de egyszer megfogta a karomat, és boldog mosollyal rámutatott egy egyemeletes sárga bérházra. A száraz kapu bejárat felett egy kopott számtábla még látható volt, a szám 31. Tehát megérkeztünk.

Felmentünk az emeletre és beléptünk az előszobába. A földön egy kispárnán egy idősebb asszony ült, törökülésben. Előtte kávé, cigaretta, szintén törökösen szervírozva. Mellette egy tizennyolc év körüli lány, valamilyen bugyogóban, később tudtam meg hogy azt dimijának hívják, és csak az én tiszteletemre vette fel erre az alkalomra. Rudi mondta a magáét, én meg csak nagy bambán annyit mondtam "dobár dán!". Rudi szemrehányóan csak annyit mondott, analfabéta, még ezt se tudtad megjegyezni, és gyorsan bemutatott hugának és anyjának. Ez az a bácskai barátom, akiről már több mint három éve írok és eddig még nem láttatok, és legalább ötször megkérdezte tőlük, hogy mit szólnak hozzám.

Rudi, akiből itthon egycsapásra Hajrudin lett, sőt nem is Hajrudin, hanem csak Hakan, valamilyen rövidített formában, elkezdte a csomagokat kipakolni, közben egy marék pénzt anyjának adott. Mirát a hugát komoly ajándékokkal halmozta el. Nem győztek csodálkozni a sok csomag és pénz láttán, mire ő elmesélte, hogy Vajdaságban az emberek sokat dolgoznak, de jól is élnek, és ezt a cukorgyár is bizonyította, no meg a sok maszek, amiről eddig itthon nem tudtak.

Még egyszer elsírta a kaktusz történetét, és végül az feledésben merült.

Hamarosan nagy sürgés-forgás színhelye lett Rudiék házakörnyéke. Szomszédok, ismerősök jöttek-mentek, közben Rudi nagy szakértelemmel elmesélte a népes seregnek a cukorgyártás tudományát.

Estefelé Rudi a még mindig népes seregnek kijelentette, hogy most már Pistával elmegyünk a Trbevics hegyre felvonón, mert ő azért jött, hogy országot-világot lásson, mivel nagyon kíváncsi természet.

A sodronypályára menet elhaladtunk egy mecset mellett. Én lelassultam, majd megálltam, mert ilyent még valóságban nem láttam. A pópa a toronyban épp az Allahhoz kezdett fohászni. Egy bizonyos irányba fordult, és az egyik tenyerét fél arcára tette, mint mikor nálunk valaki a távolba kiabál, hogy jobban és messzebb hallatszon.

Valószínű, hogy még a számat is eljuttattam, mert Rudi ingerülten szólt vissza. Gyere már ne tátsd a szád, nem szép az, így megállni és bámészkodni. A túristák általában bámészkodó természetűek, próbáltam magam igazolni. Te, túrista? Mondta némi gúnnyal, és csapott egyet a kezével.

Odaértünk a felvonóhoz, ahol megint csak tátott száj lett a vége, mert én azt hittem, hogy közönséges sífelvonó, itt pedig többszemélyes kabinok kúsztak a hegyre, ami majdnem a fel-

hőket súrolta.

Fent gyönyörű táj fogadott bennünket. Sielóktól tarkított hegyoldal, turistaházak, vendéglők és környes-körül örökzöld. Nem is csoda, hogy később itt rendezték meg a téli olimpiát.

Elnéztem Rudit, aki a táj szépségét és a nevezetességeket olyan közömbös arckifejezéssel magyarázta, mint mikor mifelénk nézelődik a paraszt az ugarban. Felfigyelt rám, hogy én ezt észrevettem, és próbálta megmagyarázni, hogy ő itt nőtt fel, mint én a nagy síkságon, és lássa ami szép, de annyira nem érdekes, hogy szájtátva nézze.

Itt van például Szarajevó város. Világszerte el van ismerve hogy szép és egzotikus, de ő már annyira ismeri, mint a tenyerét. Nincs olyan utca a városban, ahol nem pisáltam volna. Fejezte be idegenvezetői előadását.

Végül beesteledett és visszamentünk a felvonóhoz. Az ég be volt borulva, nem volt egy csillag sem. Lent a völgyben a város fényei csillogtak, ezeregy csillagként.

Hirtelen felmutattam az égre. Nézd Rudi, fenn egy csillag sincs, és most nézz le. Olyan az egész, mintha megfordult volna az égbolt! Elragadtatva néztem Rudira, aki most is az előbbi arckifejezéssel nézte a tüneményt. Úgyhogy gyorsan befejeztem romantikus bizonygatásaimat. Azért még annyit mondtam halkán, hogyha lenne néhány hulló csillag, talán el is hinné az ember.

Gyere már, hadd a fantáziádat, mert lekéssük a felvonót, ami most lefelé megy, ábrándított ki egyből, és betuszkolt a legközelebbi kabinba.

Hazaértünk, megvacsoráztunk és elindultunk a táncra. Elmondta, hogy olyan helyre megyünk, ahol katona kollégákkal is fogunk találkozni. Mentünk a városon keresztül, ahol napnali világoosság volt. Az emberek nyüzsögtek az utcákon. Egyszer Rudi hirtelen megállt, és csak lefelé nézett. A vizes úttesten egy átázott kiscica didergett segélykérően, az emberekre nézve. Rudi szemrehányóan csóválta a fejét a járókelőkre, majd gondolkodás nélkül felvette és az első lépcsőházba bevitte.

Végül megérkeztünk. Már elég sokan voltak, és mi is elvegyültünk a tömegbe. Kitűnő zenekar játszott, és ezért hamarosan a színpad közelében találtuk magunkat. Bámultuk a zenekar játékát, mikor valaki nagy kiabálással rontott ránk: Jöttment zenészek, ti írástudatlanok vagytok ehhez a zenekarhoz!

Brandó volt az. Gyorsan megöleltük egymást, majd folytatta mondókáját Rudi felé fordulva. Hakane, hát ezért hoztad el Pistát erre a hosszú útra, hogy egy harmadrangú zenekart bámultass vele, nemhogy egy szép szarajevói lányt kerestél volna már neki. Rudi rámnézett és csak annyit mondott, hagyd, nem tudja mit beszél.

Hogy vannak a vajdasági magyar lányok? - fordult ismét Brandó felém. Csak egyszer eljussak oda, és magabiztosan elkezdte a tenyerét dörzsölni, de Rudi leintette, mielőtt még folytatta volna. Ha nem tudnád, én onnan jövök, neked ott már nincs esélyed. Végül Brandó is látta, hogy itt témát kell váltani, mert egy világot járt emberrel szembe nincs esélye.

Rudit régi barátai körülállták, mert volt aki már három éve nem látta, én meg figyeltem a

zenészeket, hogy játsszanak. Közben félfüllel hallottam, hogy Rudi a cukorgyártás technológiáját magyarázza tapasztalatlan barátainak.

Azon az éjszakán nem is táncoltunk, mert a báméskodással voltunk elfoglalva. Ahogy elindultunk hazafelé, Brandó megkérdezte, hogy holnap jövünk-e? Miért ne jönnénk, mondta Rudi. Jól van, akkor szólok a többi öregharcosnak is, hogy üdvözölhessék Pistát - harsogta Brandó, és elindultunk hazafelé.

Másnap délelőtt egyedül sétáltam a városban. Nem mentem messzire, csak a híres Vászé Miszkin utcával ismerkedtem, és egy időre elmentem a Bascarsaiára, mert közel volt az utcához. Annyit értem el vele, hogy úgy éreztem magam, mintha egy keleti országban lennék. De változatosságnak jó volt. Sokáig nézelődtem a piacon, és lassan elindultam hazafelé, mikor a Miszkin utcán mentem, eszembe jutott, hogy Rudi nem hazudott, mikor az utcáról, annak jelentőségéről és szépségéről beszélt. Az utca a régi épületeivel önmagában véve egy ékszerdoboz volt. Nem is beszélve arról, hogy a sarki zöldségestől a műköszörűsig minden megtalálható volt, mint a város bevásárló központja, kicsiben.

Ahogy hazaértem, Rudi azzal fogadott, hogy estére nem bír velem a táncra eljönni, mert mivel már rég nem volt itthon, akadt más elfoglaltsága. Nagyon sajnálja, de hogy ne egyedül menjek, majd elkísér Amira a huga, Mit tehettem, egy ilyen megbízatásnak eleget kellett tenni.

Nemsokára el is indultunk Mirával, és elmentünk ugyanoda, ahol tegnap voltunk, mert ha igaz, akkor engem ott egy népes társaság fog várni.

Kisebb népes csoport várt rám, Brandóval az élen, voltak vagy tízen. Természetesen nagy volt az öröm, összeölelkeztünk a többi haverokkal, mire Brandó erélyesen rámszólt, Mirára mutatva. Hát ezt hol szerezted? Tán Vajdaságból hoztad? Magyar lány? Nézték kíváncsian a többiek is. Én is néztem őket, mert csodáltam hogy nem ismerik, ugye mivelénk mindenki ismer mindenkiket. Végül bemutatam nekik, hogy ez Hajrudin húga, és meg vagyok lepődve, hogy nem ismerik. Mire az egyik megszólalt. Mit gondolsz Pista, hány lakosa lehet Szarajevónak. Éreztem a célzást és nem firtattam tovább a problémát. Úgy néztem, Brandó nem akar az egészbe belenyugodni. Kisvártatva meg is szólalt. Valószínű hogy azért nem láttuk eddig, mert Hakan neked tartogatta. Úgy vettem észre, hogy végülis sikerült zavarba hozniuk, ám hogy elvágjam a témát, megfogtam Mira kezét és elkezdtünk táncolni. Jó táncosnak bizonyult, ezért könnyedén táncoltunk a kitűnő zenére.

A szünetben Mira megkérdezte tőlem a színpadra mutatva, mit alkudozik Brandó a zenekar vezetőjével? Mindig népszerű volt a katonaságnál is, olyan menedzser típus, próbáltam megmagyarázni.

Ahogy készülődünk a következő táncra, megszólalt a bemondó a mikrofonba, a következő szöveggel: A következő dal Pistának szól, a viszontlátás öröme. Érezte jól magát Szarajevóban, partnernőjével... Öreg harcások!

Mira a nagy meglepetéstől csak annyit mondott: Úgy veszem én észre, hogy nemcsak Bran-

dó volt népszerű a katonaságnál.

A dal mi lehetett volna más, mint "Glen Müller", egyik világszám, amit a katonaságnál is gyakran muzsikáltak, és hosszú dobszólóm volt benne, ami a kollégák közt nagy üdvívalgást váltott ki.

Mivel a tánc csak nekünk szólt, nagy lendülettel kezdtünk bele a "rock and roll" különleges mozdulataiba. Egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy barátaim lassan kezdenek körülállni és ütemesen tapsolni.

Vidáman múlt el az est, de egyszer mégis vége lett. Ahogy a teremből lassan mentünk kifelé, az ajtónál már várt ránk a kis csapat. Kimentünk együtt az utcára, és jó ideig elbeszélgettünk velük. Mikor elváltunk, Brandóék kórusban kiabáltak utánunk, hogy üdvözzöljük a Vajdasági magyar lányokat, ne feledkezz meg az öreg harcosokról, és minél hamarabb gyere Szarajevóba, stb.

Ahogy elindultunk, Mira belémkarolt, és azt mondja, hogy nem muszáj nekünk a beltér felé menni, hanem szépen végigmegyünk a Miljack folyó partján, hogy mást is lássak, ha már olyan kíváncsi természet vagyok.

A mennybolt már nem volt beborulva, így ott is voltak csillagok, amik a folyó tükrében visszaragyogtak az esti jelenséget bizonyítva, hogy megfordult az égbolt.

Végigmentünk a folyóparton, egész a Gavriló Princípről elnevezett hídig. Átmentünk a hídon, és Mira egy ház falára mutatott, ahol egy táblaféle volt a falon. Az a bizonyos Princip itt ölte meg a trónörököszt. Odamentünk, és elolvastam, ami a táblára volt írva. A szöveg lényegében az volt, amit már az elemiben is tanultunk. Tovább akartam menni, mikor Mira lemutatott a járda szélére. Nézd már meg a lába nyomait is, mert ki tudja, lehet hogy többet nem lesz alkalmad erre járni.

A gyalogjárda szélén, a betonba, két süllyesztett lábnyom látszott halványan a villanyfényben, mint mikor valaki frissen esett hóból lép ki.

Lehajoltam és sokáig néztem a szomorú történelmi emléket, majd hirtelen beleálltam, és olyan mozdulatot csináltam, mint egy cowboy a vadnyugati filmekben. Mira hirtelen elkapta a kezem, és erőteljesen kirántott a történelmi nyomokból. Mikor kissé elhaladtunk, ingerülten szólt rám. Még szerencse, hogy nem látott senki sem bennünket. Az ilyen emlékeknél nem szoktak hülyéskedni.

Elhaladtunk egy darabig, mikor hangos nevetésben törtem ki. Most mi bajod már megint, nézett rám megrökönyödve. A képzelt látomás annyira élethű volt, hogy egy ideig nem tudtam lefordítani Mirának.

Hát a dolog lényege az, ha akkor Principet is egy ilyen csinos lány erőteljesen kézenfogta volna, és elrángatta volna a pisztolyával együtt egy valamilyen más irányba, akkor egy fölöslegesen nagy világégéstől mentette volna meg az emberiséget. Most már Mira váltott fel a nevetésbe. Ő is sokáig nevetett, majd végül így szólt. Hát ez az, ami a Hakannal összeköt benneteket. A dús fantázia, mert az van mind a kettőtöknek. Na meg a romantika és a zene, siettem

hozzátenni. Azt ha nem monddod, akkor is tudom, mondta még mindig kacarászva.

A Miskin utca nem volt messze, mert észre se vettük, hogy a nem mindennapi és mégis önfelelt párbeszéd mellett hazaértünk.

Másnap elbúcsúztam a családtól, és elindultunk Rudival az állomásra. Alig haladtunk ki az utcára, mikor Mira kiáltott utánunk az emeleti ablakból. Pista, ha valamivel nem voltál megelégedve vagy esetleg nem úgy sikerült, ahogy szeretted volna, úgy elnézést kérünk!

Nem az a baj, más baj van, kiáltottam vissza nagy komolyan, és Mira meglepett arcát látva, annyit kiáltottam bele az utca forgatagába: Az a baj, hogy el kell mennem!

Mira arca megkönnyebbült, majd vidám nevetés tört ki belőle. Jól elhaladtunk már a háztól, de Mira kacagása sokáig visszhangzott a szűk kis utcában.

Az állomásra menet Rudi többször megkérdezte: Most miért hallgatsz? Nem szoktál te ilyen lenni. Nem válaszoltam neki, de végül is előzékenyen rámhagyta, és nem kérdezősködött tovább.

Kiértünk az állomásra, megegyeztünk, hogy hosszútávo, akinek jobban kedvez a sors, az megy előbb a másikhoz.

Elindult a vonatom. Fehér zsebkendőt kerestem zsebeimben, de még feketét se találtam. Szerettem volna kendővel integetni, mert a katonaságnál mikor unatkoztunk, többször beszélünk arról, hogy milyen szép is volt az, mikor a hölgy a távolodó vonatból fehér selyem zsebkendővel integetett a gavallérnak.

Mivel fáradt és álmos voltam, az utat nagyjából végigaludtam. Meg hát idegen helyen csak nem úgy alszik az ember – szokta anyám ilyen alkalmakkor mondogatni.

Éjszaka volt hogy megérkeztem. Utcavilágítás még akkor nem volt a faluban. Csillag se égen, se földön. Harapni lehetett a sötétet. Gyerekkoromba ilyenkor fűtörészve mentem hazafelé, és az utcasarkokat óvatosan jól kikerültem a nagy bátorságtól.

Ilyen és ehhez hasonló dolgok jutottak eszembe. A közelmúltra egyszerűen nem akartam gondolni. Erre mifelénk úgy tartják, hogy a jóra csak késve kell gondolni, mikor már idejét múlta, mert a szép csak akkor szép, mikor már nem fáj. Ezt az elvet próbáltam megvalósítani valahogy.

Pár nap múlva a városban sétálva vettem egy levelező képeslapot, ami a város Tisza-parti részét ábrázolta.

Akkoriban népszerű volt egy szerb táncdal. Magyarul valahogy úgy hangzott, hogy: A folyó partján egy kis városban.

Természetesen Rudi is kedvelte ezt a slágert, és az első mondatot ráírtam a hátlapra szerbül. "U malom gradu, pokraj reke." Csak ennyit, semmi többet. Hadd kínozza a nosztalgia, ha még egyáltalán eszébe jut a Tisza és környéke.

Egy hétre rá jött a válasz. A kép Szarajevó óvárosát ábrázolta. Többek közt néhány mecset is látható volt rajta. Egy mondat volt csak magyarul ráírva, ami így hangzott: Messze van a kisci falum, de a tornya mégis ide látszik...

Legalább katolikus ünnepekkor, újévkor, igencsak kaptam tőle levelet vagy valamilyen üd-

vözletet, de tíz évnek el kellett telni, hogy újra találkozzunk.

Személygépkocsival jött a család. Feleség és két gyerek. Nagy volt az öröm és kapkodás. Főleg anyám, mert neki készíteni is kellett. Mikor anyám meglátta Rudi autóját, nevetve csak annyit mondott: A fene egye meg, akkor most már Rudi nem pénztelen? Jót nevetett a társaság, csak a feleségének el kellett magyarázni a történetet, hogy igazából megértse.

Rudi, ahogy kinézett az udvarra, örömmel kiáltotta el magát: Foxi-Foxi, az a Foxi él még? És gyorsan eltűnt a gyerekekkel. Egy idő után a felesége kérdezősködött, hogy Rudi és a gyerekek hová tűntek, mikor hirtelen nagyot nevetett, és az udvarra mutatott. Az udvaron Rudi Foxit szerbuszoltatta a két gyerekkel. Foxi a farkát csóválta boldogan, hogy tanítómestere öreg napjaira meglátogatta.

Nem sokáig voltak, mentek Versecre a többi rokonsághoz. Ahogy kikisértük őket, odaszólt apámnak, hogy Tata, viszontlátásra. A Tata szomorúan annyit mondott: Akkor már a temetőbe gyere. No persze, hogy ezzel megharagította Rudit. Odament apámhoz, és elkezdett neki magyarázni. Tata, nem szeretem, mikor így beszélsz. Emlékszesz, mikor tíz évvel ezelőtt kézi kaszával arattuk a búzát, és én vertem a markot utánad? Leszek én még a te marokverőd, próbálta vigasztalni. Apám csak legyintett egyet a kezével, és annyit mondott: A kasza is már régóta nyugdíjba van, és azt hiszem ott is marad.

Rudi nehézkesen, de mégis beszállt a kocsiba, és amilyen gyorsan jöttek, olyan gyorsan elment a nagy család.

Ismét tíz évnek kellett elmúlni, hogy találkozzunk. Egyedül jött, mivel az asszony a gyerekekkel van elfoglalva, és ráadásul nem is féltékeny, mondta cinikusan. Ahogy belépett az udvarra, az első szava az volt: Tata? Nem emlékszesz, mit mondott akkor? Próbáltam neki vidáman magyarázkodni, hogy hátha nem ért meg egyből. De megértette, és csak a fejét csóválta szomorúan: Ej ez a Tata, ez a Tata, ez mindig betartotta azt, amit ígért. Ezt kár volt betartania, tette hozzá, majd ijedten kérdezte: A mama? Az bent van szobájában, valamit csinál, mondtam. Látszólag megkönnyebbült, és sietve ment be anyám szobájába.

Ahogy beért a szobába, anyám csak apám ágya felé mutatott, és annyit mondott: - A Tata - és sírvafakadt. Rudi is elérzékenyült, leült az ágya szélére, és próbálta vigasztalni, ami nem nagyon sikerült, mert igencsak azt ismételte: Hát mindegy Rudikám, most már én vagyok a sorban. Dehogy vagy a sorba Mama, te még soká fogsz mehalni, monda kitaratóan Rudi. Nézz rám, mondja anyám is kitaratóan. Már alig van vérem, olyan fehér vagyok, akár a fal. Rudi erre elkezdte saját arcát paskolni, majd folytatta: Látod Mama, én is fehér vagyok, a fehérek épp azért nem halnak meg, mert nincs sok vérük, és nem fogja el őket. Vigasztalja Rudika, hátha mégis elhiszem, és annyit tett hozzá halkán: Apátok is fehér volt, és mégis meghalt.

Elbeszélgettünk egy ideig, majd estefelé bementünk a faluba, és amint rendes emberekhez szokás, először is a kocsmába tértünk be. Lassan léptünk be az ajtón. Ő ment előre, de a kocsmárosné csak észrevette, és örömmel kiáltott fel. Nézzétek a Rudi! - ez semmit sem változott. Leültünk az egyik asztalhoz. A kocsmárosné kiszolgálás közbe folytatta megkezdett mondatát: Rudi, te tényleg nem öregszesz, csak a konyha kredenc, amit akkor csináltál, mikor elő-

szőr itt voltál. Jót nevettek a kocsmában még azok is, akinek semmi köze nem volt az egészhez.

Hazaérve anyámtól érzékeny búcsút vett. A kiskapunál mégegyszer visszanézett, és halkan annyit mondott: A Foxi sincs már.

Az utcán megbeszéltük, hogy legközelebb én megyek Szarajevóba, mert a városból azóta világváros lett, és azt látnom kell, bizonygatta. Elbúcsúztunk, a kocsi lassan haladt, a bal keze ki volt nyújtva a kocsi ablakán, míg láttam integetett, pedig most sem volt zsebkendő a kezében. Hát mindegy, ez a régi szokás nálunk nem vált be.

Hamarosan furcsa szelek kezdtek fújni, amik gyorsan viharra fejlődtek. Fejetetejére állt a világnak egy része, amely részhez sajnos mi is hozzátartozunk.

Anyám, aki akkor már fekvőbeteg volt, többször kérdezte tőlem, talán csak nem a háború ütött ki? Mert ha háború van, akkor csak egyenest neki a Tiszának. Én már megértem két háborút, tudom milyen szenvedéssel jár, mondogatta halkán.

Ez nem háború, ez csak egy kis csetepaté, mint ami máskor is volt, próbáltam a figyelmét elterelni, ami nagyjából sikerült is.

Abban az időben én is, mint mások, sűrűbben néztem televíziót, hallgattam rádiót. Egyik alkalommal hallom, hogy Szarajevó egyik utcájában valamilyen gránátféséség robbant a kenyérreváró polgárok közt. Másnap mondja, hogy hol történt. Ismerős név. Nem akartam hinni a fülemnek. Nem is hittem a másik hivatalos bejelentésig, ahol közölték a nézőkkel, hogy az eset a Váze Miszkin utcában történt, az egyik péküzlet előtt.

Normális körülmények közt azt mondaná az ember: "kiesi a világ". Sokáig bámultam a képernyőt értetlenül és bambán. Majd olyan volt az egész, mintha időzített bomba robbant volna...

Múltak a napok, hetek, míg egyszer csöng a telefon. Egy halk női hang kifogástalan magyarsággal beszélt. Azzal kezdte, hogy nem ismerjük egymást, de ő azóta tud rólam, hogy Rudi val katonák voltunk. Nehezen akart a lényegre térni, de egyszer csak hirtelen azzal kezdte, hogy bizonyos forrásból tudomásukra jutott, hogy Rudi meghalt. Egy ideje a telefonnak mind a két végén néma csend volt, majd végül megkérdeztem: Hogy történt? Nem tudunk semmit, csak ennyi jutott a tudomásunkra. Csoda még, hogy ez a hír is valamilyen formában eljutott. Még azt elmondta, hogy ne lepődjek meg a váratlan hívásnak, de Rudi egy pár évvel ezelőtt náluk hagyta a telefonszámomat. Illedelmesen elköszönt, és a vonal megszakadt.

Ki telefonált? – szólt anyám az ágyból. Na most jött a másik kínos helyzet. Valaki azt telefonálta, hogy Rudi meghalt – próbáltam közömbösen mondani.

Jézus Anyám, tán agyonlőtték abban a zűr-zavarban. Gondoltam én hogy ez lesz a vége - rimánkodott tovább.

Dehogy lőtték agyon, mondtam tanácstalanul.

Hát akkor hogy halt meg? Beteg se volt, kérdezősködött tovább.

Valamilyen infrakt vagy szélütés. Egyszerűen leesett a bicikliről, mikor dolgozni ment. Nem hallott még ilyent?

Azt hiszem sikerült valahogy meggyőzőnöm, mert sokáig hallgatott, majd halkan annyit mondott: Pedig azt mondta, a fehérek nem hálnak meg olyan könnyen – dehát, olyan sok fajta halál van. Most már biztos én vagyok a sorban. Fejezte be mondókáját.

Egy falusi ember, ha nem tud mit kezdeni a rossz kedvével, valószínű, hogy a kocsmába köt ki, ha jó – szintén. A kocsmába érve a kocsmárosnak és néhány embernek, akik az asztalnál ültek, röviden elmondtam a történetet. A biliárdasztalnál néhány középkorú ember játszott. Valószínű meghallották, mert az egyik nagy hangon odaszólt: Mi van Rudival, agyonlőtték vagy mi van vele? Csönd lett egy percig: Nem tudom, mondtam a nagy csendben, az is lehet, hogy természetes halállal halt meg.

Az nem lehet, hisz olyan erőteljes volt, nem ivott, nem dohányzott, tudott magára vigyázni. Erősködött az ember...

Pár napon keresztül többen megszólítottak úton-útfélen a történetekről. Ami kellemetlen volt, hogy mindenki a halál oka iránt érdeklődött. Ha tudtam volna, akkor sem lett volna könnyebb, de így még kellemetlenebb volt magyarázkodni.

Azóta elmúlt egy kis idő. Anyám is, szerencsére abban a tudatba, hogy ez csak egy kis cse-te-paté, szép csendben elment egy éjszaka.

Hát igen: a fehérek mégis csak elmentek. Valaki csendben, valaki isten tudja, hogy.

Most már én is dúdolhatom, hogy "hiányzik valaki ebből- és abból az utcából is".

Sok minden változott. A Miskin utca sem Mira önfeledt kacagásától visszhangzott az utóbbi időben. Príncip lányomainak is lába kelt, úgy látszik, valaki mégis csak megléptette.

Rudi barátomnak sem kell a hegyre felmenni, hogy lenézzen a városra, mert ő már egy ideje fentről szemléli az eseményeket.

Valószínű, hogy többször lenézett, és az is valószínű, hogy utólag elhitte nekem, hogy a város még fényes nappal is egy megfordult égbolt benyomását kelti, mert most már nem hiányoztak a hulló csillagok. Sőt még villámlott is, iszonyú dörgés mellett.

Utóirat

Tisztelt szerkesztőség. Mivel nem vagyok értelmiségi, így akadnak hibák a kéziratban, de szeretnék valamilyen formában emléket állítani Szarajevói barátomnak.

O.I.

Varga Zoltán

Eseményre várakozóban

Százötvenedik életévén is túl járt már Szeretett Urunk abban az időben, amikor különféle hírek keltek szárnyra a kastély felől. Hideg, havas, téli estéken repdestek a falu zsuppfődeles kunyhói közt, ilyenkor ütöttek tanyát a vörösen hunyorgó parázs fénye mellett, legtöbbször alig suttogva túl a tűz duruzsolását. Honnan jöttek, kitől eredtek, senki se tudta. És, hogy miért éppen ezen a télen kaptak lábra, azt se tudta volna senki megmondani. Hiszen ugyanígy terjedhettek volna már előbb is, jó pár évvel korábban, lévén, hogy Szeretett Urunkat évtizedek óta senki se látta, legalábbis senki a falubeliek közül – mindössze a kastélybeliektől hallottunk róla néha. Olyanféle híreket, hogy rég nincs idehaza, messze idegen országban tölti a telt vagy a nyarat, már ahogy kedve tartja. Nagyokat kártyázik, színésznőkkel szórakozik. Vagy hogy egy ideje újra itthon van, de egész napját a könyveibe temetkezve tölti el. Sokszor még az éjszakákat is. És csakugyan, egy időben világosság szűrődött ki a toronybeli könyvtárszoba ablakán. Egyszóval Szeretett Urunk hol itthon volt, hol távol a nagyvilágban, éppcsak távozni vagy érkezni nem láttuk soha, állítólag csakis késő este jött vagy ment, mindig olyankor, amikor a falu népe a napi robottól fáradtan már rég az igazak álmát aludta.

Semmiképp se Szeretett Urunk láthatatlansága volt tehát az oka a kósza híreknek, ehhez már rég hozzászoktunk, nem is nagyon kívántuk látni, rég megtanultuk már, hogy amit tőle kaphatunk, anélkül is megkaphatjuk, hogy személyesen hozzá fordulunk, adni viszont aligha adhattunk volna neki mást, mint amit a kastélybeliek – Szeretett Urunk számára és nevében – amúgy is elvettek tőlünk. Na és az a százötven esztendő, amit Szeretett Urunk az égiek kegyelméből megélt, önmagában semmiképp se lehetett még oka a szállongó híreknek, bármennyire ritkaságszámba ment, ha valaki közülünk a faluban megérte a hetvenet..., mert hát istenem, ezek mi voltunk, és ugyan kinek jutott volna eszébe a magunk kurta mércéivel mérni Szeretett Urunk életét. Ha egyszer mindig is tudtuk, hogy az ő világa nagyobbakat lépő, hosszabbakat lélegző, egészen más világ, számunkra elérhetetlen, megismerhetetlen és felfoghatatlan. Ezen-

kívül pedig, akik utoljára vagy másfél évtizeddel ezelőtt látták, még magasnak, szikárnak, szálfagyenesnek írták le, olyannak aki nagyszerűen tartja még magát. És mégis, a hírek egyre jöttek, nesztelenül, falhozlapulva surrantak az alkonyi órák csendjében, és éppen mert nem vártuk volna őket, mert semmi okunk se lett volna várni rájuk, azért hittük, hogy kell mögöttük lenni valaminek, ezért látszott lehetségesnek, hogy maguk a kastélybeliek terjesztik titokban őket, hogy a falu népét az eseményre idejében felkészíthessék. Meg hát a reményeink, azok is elhittették velünk ezeket a híreket, mivel ezen a kemény, minden eddigénél didergetőbb és éhkopposabb télen különösen úgy éreztük, okvetlenül történnie kell valaminek; márpedig velünk annál rosszabb ami van, most már úgysem történhet. Ámde félre ne értse senki: Szeretett Urunkról volt szó, aki azért volt, hogy szeressük, vagy inkább mi voltunk ezért, és mi, kötelességünkhöz híven, szerettük is, éppcsak úgy gondoltuk, azelőtt is volt nekünk Szeretett Urunk a mostani előtt, akit szintén szerettünk, és ezután is lesz, akit úgyszintén szeretni fogunk. Valahol belül, kimondhatatlanul, talán még arra is gondoltunk, hogy jó lenne az elkövetkezőt jobban szeretni. Meg talán untuk is egy kicsit, hogy mindig ugyanaz a Szeretett Urunk legyen. Hogy már a nagyapánk is csak a mostanira emlékezhetnek, de még a dédapánk is, ha élnének, ők se tudnának más Szeretett Urunkra visszagondolni. És ha már ők nem érhettek meg, legalább mi legyünk egyszer tanúi valami változásnak. Mert olyan babona is járta, hogy szerencsés az a nemzedék, amelynek megadatott, hogy az "úrváltozást" átélje. Szerettünk volna szerencsés nemzedék lenni.

Így jött el az olvadás, a vizeket árasztó tavasz, szakadatlan és fokozódó várakozásban. Annyira, hogy amikor Bokor, a kövér intéző odavetette nekünk azt a néhány szót, eszünkbe se jutott, hogy nem az az esemény érkezett el, amire várakozunk. Kedves ember volt ez a Bokor, ő volt az egyetlen a kastélybeliek közül, aki olykor mást is mondott, mint hogy ezt vagy azt tegyük, ide vagy oda menjünk, vagy hogy mit kell a kastélyba vinni. Néhanapján még köszönt is, ha jókedvében volt. Egyébként, mint mindig, most se kérdeztünk tőle semmit, amikor a bricskáját körülálltuk. Legfeljebb a szemünkkel csupán. Erre válaszolhatott, amikor előbb elgondolkozva nézett ránk, majd amúgy jóváhagyólag mondta: – Hát igen, emberek, most már csak órák kérdése. – Aztán már indulni is akart. De mielőtt a lovak közé cserdített volna, megjegyezte még: – Legjobb lenne, ha feljönnének. Az erkélyhez, a torony alá. Ott aztán rögtön mindent megtudnak. – Ezután rántott csak a gyeplőn, de akkorát, hogy a közelében állókat híg latyakkal fröcskölte be. Nagyon komolynak látszott, különben, legalábbis akkor valamennyien ilyennek láttuk, és talán csak most emlékszem rá úgy, mintha szomorú tekintete ellenére a bajusza alatt mosolygott volna.

Semmi kétség hát, elérkezett a régvárt pillanat. Ezzel eredtünk útnak szinte mindannyian a kastély felé. Ólomszürke ég alatt, szitáló esőben, térdig érő, cuppogó sárban. Lehetséges, hogy ez a tompa, seszínű, mindent átáztató idő még külön is oka volt, hogy egyetlen saratdagasztó nyájként indultunk el a dombon fölfelé. Mert kinn a földeken amúgy se dolgozhattunk volna, bár az is lehet, hogy ragyogó napsütésben is valamennyien a toronyhoz megyünk. Ha-

csak vissza nem kergetnek a földekre bennünket, szép időben bizonyára így is történt volna, azaz, hogy akkor talán Bokor intézőnek se jut eszébe minket a kastély közelébe invitálni. Ám akárhogy legyen is, ez volt az igazi, ez a vígasztalanul és gyászosan borult égbolt: kicsit talán éppen neki hittünk, miatta bíztunk a változásban. Meglehet, úgy gondoltuk, egy olyan hatalmas úr, amilyen a mi Szeretett Urunk, ha egyszer elköltözik közülünk, hát az gyászfátyolt borított az égre és magát a felhőkkel is megsirattatja. Talán csakugyan gondoltunk is ilyesmit, ha ugyan egyáltalán tudtunk gondolkodni, annyira beleszédültünk a reményeinkbe. Ahelyett, hogy idejében gyanút fogunk, akár még az átázottan várakozókat forró mézespálinkával kínáló kastélybeli cselédek sunyin nyájas ábrázatából is megsejtve, hogy itt valami nagy kibabrálás van készülöben. Csakhát mi a nagyfene reménykedésünkben még ezt is a magunk javára magyaráztuk, valahogy úgy, hogy még ezek a tényérnyalók is azért nem gyűrhetik le egészen jókedvüket, mert titokban ők is új Szeretett Urat szeretnének szeretni már. Vagyis, úgy szép csendben ők is ugyanabban reménykednek, amiben mi reménykedünk. Pedig hát, istenem, miben reménykedhettünk? Szeretett Urunk megszámlálhatatlan fiai meg egész rokonsága közül egy teremtetett lelket se ismertünk, nemhogy azt tudhattuk volna, hogy akitől sorsunk ezután függ majd, mit is várhatunk. Csak, amikor a tisztartó úr az erkélyen megjelent, kezdtük érezni, hogy valami még sincs rendjén. Mert hogy igencsak szélesen mosolyogva, majdnem huncutul tekintett le ránk, még hozzá éppen ő, a tisztartó úr, aki máskor mindig majd keresztül döfött bennünket a vasvillaszemével, és éppen most, amikor úgy illett volna, hogy bánatos arcot vágjon. Mielőtt szóra nyitja a száját, hogy emberek... és ekkor már olyan csendben voltunk, hogy még a parányi, láthatatlanul szitáló esőcseppek hangját is hallani lehetett, így ebben a csendben hallottuk, hogy emberek, halljátok az örömhírt, Szeretett Urunk legújabb ifjú felesége egészséges fiúgyermeknek adott életet. Aztán, hogy köszöntsük Szeretett Urunkat, és kiáltunk egymás után háromszor, hogy éljen, éljen, éljen. Mi meg úgy ahogy kellett, kiáltottuk is, éljen, éljen, éljen, de amikor megjelent az erkélyen egy főkötős nőszemély és magasra tartotta a porontyot, alig néztünk rá az esőcseppeken meg a dühös könnyeinket át, aztán már fordultunk is meg és mentünk lefelé, görnyedten, reményvesztetten, ázott ürgekként.

Közeledve a faluhoz, egészen nekikeseredett, kövér cseppekben szakadt ránk az áldás. Elválaszthatatlan komámmal, Hajdina Jóskaival kissé távolabb kerültünk a többiektől.

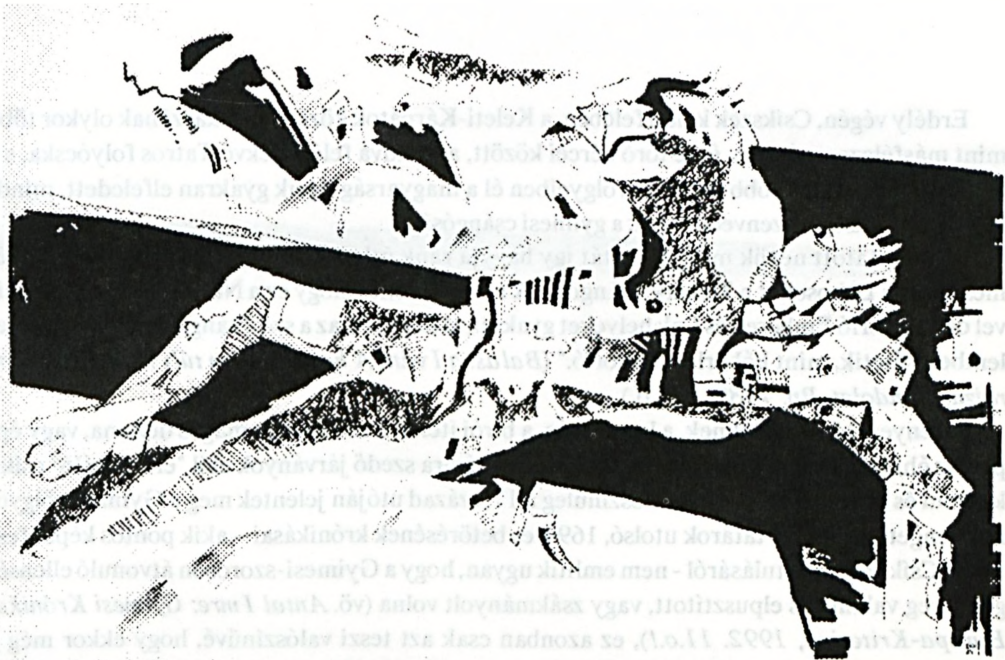
- Mondd, te hiszed ezt? - kérdezte.
- Mit?
- Hát ezt, a kutyaúrstenit. Hogy ez még gyereket is tudjon csinálni?
- Hát... Így mondták. Te tán nem hiszed?
- Hát én nem. Mert ha igen, akkor...
- Mi van akkor? Csinálta vagy csináltatta, neked ez mindegy is lehet.
- Márpedig nekem nem mindegy. Mert az nem lehet, hogy ő... az aztán nem lehet.
- Minden lehet, egykomám, minden lehet. Még az is, hogy nem is ő csináltatta, hanem csináltatták.

- Kik? – nézett rám.
- Azok – böktem hátra a kastély felé.
- De hát mért? Mért, az istenfáját?!
- Hogy ne reménykedjünk, érted, hogy ne reménykedjünk.

Nem kérdezett többet. De aztán az öklét kezdte rázni az ég felé: – Hogy az isten rogyassza rájuk... – Hosszan káromkodott, sehogyse tudtam elcsitítani.

Pár nap múlva találtak rá a kenderáztató közelében. Nem tudom, ki mondhatott valamit beszélgetésünkről a kastélybeliek előtt. Bárki lehetett, én is lehettem. Temetését már nem vártam meg, koromsötét éjszaka hagytam ott a kastély környékét.

Szeretett Urunkról azóta se hallottam semmit. Él-e, hal-e, nem tudom, de könnyen meglehet, hogy máig is jó egészségben tartotta meg az ég. Szeretett Uraink sokáig élnek.

Drozsnyik István : Elveszített könyörület III.

Takács György

"nyujcs kezét Mária..."

Erdély végén, Csíkszék keleti felében, a Keleti-Kárpátok középső szakaszának olykor több mint másfélezer méteres, égre törő bércei között, a Moldva felé igyekvő Tatros folyócska, s a belefutó kisebb-nagyobb patakok völgyeiben él a magyarság egyik gyakran elfeledett, mindmáig sok szükségét szenvedő tagja: a gyimesi csángóság.

Sokat vitatott nevük magyarázatát így hagyja ránk útleírásában *Teleki Domokos*: "Gyimes-lunkai Lakosokat a Tsíkiak Tsángóknak nevezik: lehet, hogy ez a Nevezet onnan jön, mivel ők vándorló Emberek és Lak helyeket gyakran el hagyták: az a szó Tsángó pedig olyan értelemben vétetik, mint kóborló, vándorló." (*Balassa Iván: A határainkon túli magyarok néprajza, Gondolat, Bp. 1989. 221.o.*)

A fenyegető veszedelmek, a katonaság, a bírói ítélet, a túlságosan magas dézsma, vagy éppen az éhínség és az áldozataikat gyakran ezerszámra szedő járványok elől "elcsángáló" csíki, kászoni és gyergyói székelyek valószínűleg a 17. század utóján jelentek meg a Gyimes-völgyének rengetegeiben. A tatárok utolsó, 1694-es betörésének krónikásai – akik pontos képet festenek Csíkszék pusztulásáról - nem említik ugyan, hogy a Gyimesi-szoroson átvonuló ellenséges sereg valamit is elpusztított, vagy zsákmányolt volna (vö. *Antal Imre: Gyimesi Krónika, Európa-Kritérium, 1992. 11.o.!*), ez azonban csak azt teszi valószínűvé, hogy ekkor még a völgyben nagyobb, összefüggő települések nem voltak, kisebb, szórványosan elhelyezkedő telepek azonban lehettek. Ugyanezek a feljegyzések említenek egy Ambrus nevű foglyot, aki megszökvén a tatároktól, hogy újra fogságba ne essen, a Gyimes egyik eldugott patakában telepedett le, amiért is mind maga, mind pedig utódai a Rab megkülönböztető nevet kapták, amit a mai napig is több család visel a Gyimes-völgyében. (vö. *Antal, ih.!*)

A "kőből rakott" gyimesi hegyek között megtelepedett székelység azután - lassan kisszámú oláhsággal is kiegészülve - hol apránként, hol pedig ugrásszerű gyorsasággal gyarapodva, benépesítette a területet. (vö. Antal!) Hirtelen gyarapodás volt jellemző mindazokra az esztendőkre, amelyekben valamilyen különleges sorscsapás érte a környező vidéken lakó székelységet, mint például 1717 és 1719 között, amikor a hosszan tartó aszály okozta éhínség miatt nagy részük elhagyta eredeti lakóhelyét, s más vidékekre, a Havasalföldre, Moldvába és az akkor már meglévő, egyre gyarapodó gyimesi csángó telepekre költözött. (vö. Antal, 15.o.; *Imre István-Pataki József: Kászonszéki krónika 1650-1750. Európa-Kriterion, 1992. 18.o.; Mikecs László: Csángók, Optimum, Bp. 1989. 123.o.; Tarisznyás Márton: Gyergyó történeti néprajza, Kriterion, Bukarest, 1982. 193.o.!*)

Az újabb és újabb bevándorlókkal is szaporodó népesség ekkoriban már nagyobb, összefüggő telepeket alkot. Erre enged következtetni *gróf Teleki József* egyik feljegyzése, mely szerint 1799-ben a Gyimesi-szorosnál "minden héten esik... hetivásár". (Antal, 24.o.) Az 1860-as évek állapotáról *Orbán Balázs* tudósít "A Székelyföld leírása" című monumentális művében: "...Csík falvai túlnépességének szegényebb része oly nagy mérvben húzódik ide, hogy völgyeiben is, hol e század elején alig volt egy-két ház, most már 50-60 lak emelkedik. Minden ily kis falu új meg új gyarmatokat bocsát ki, melyek mind több tért fognak fel a vadon új irtványaiban." (im. *Helikon Bp. 1982. II. 77-78.o.*)

A Gyimes-völgyének három nagy községében, Gyimesfelsőlokon, Gyimesközéplokon és Gyimesbükkön 1930-ban már több, mint 13.000 ember élt. (Antal, 42.o.) Népművészetüket, zenéjüket, szokásaikat a századunkban megindult rendszeres néprajzi gyűjtések révén meglehetősen jól ismerjük.

Vannak azonban olyan falvak is, amelyekről szinte alig, vagy éppenséggel semmit sem lehet hallani. Ilyen kicsiny, csángómagyarok által lakott falucskák *Kostelet* (Coșnea), *Gyepete* (Pajiștea) és *Magyarcsügés* (Cădărești), amelyek a Moldva felé eső részen, Palánka, illetve Ágas mellett, a völgytől délre, mintegy 1000-1200 méteres magasságban, a hegyekben húzódnak meg. Eredetileg szerencsésebb sorsú társaikhoz hasonlóan Csíkszékhez tartoztak, 1940-

* Az esetleges félreértések elkerülése végett fontosnak tartom elmondani, hogy az "oláh" elnevezés használata ezen a helyen két szempontból is indokolt. Egyfelől azért, mert ebben az időszakban a ma "román"-nak nevezett nép még önmagát is "vlach"-nak titulálja, másrészt pedig azért, mert az "oláh" /vlach/ név nem egyszerűen népnév, hanem gyűjtőnév, amelyet a Kárpátok egész területén, a lejtőkön és gerinceken pásztorkodó népelemekre alkalmaznak. /Vö. Mikó Imre : Keleti kereszténység, keleti egyházak, Szent István Társulat, Bp. 1971. 416.0./ "Oláh" helyett "román"-ról beszélni a 19. század előtt, történetietlen felfogásra vall. (1794-ben II.Lipóthoz politikai [sb. Jegeny-jogúsításuk érdekében felterjesztett kérelmük a "Supplex Libellus Valachorum Transsylvaniensium" bizonyosága szerint önmegnevezésként maguk is a valach nevet használják. - a Szerk.)

től 1944-ig, a "magyar világban" a határ innenső felén álltak, mára azonban közigazgatásilag Bákó (Bacău) megyéhez rendelték őket.

E falvak eredetükben, hagyományaikban, minden ízükben a székelységhez és a gyimesi telepekhez kötődnek. A Magyarcsügesen élő, megcsendesült tréfájú öreg, a nyolcvanhét esztendő *Kádár Imre* bácsi így emlékezik családjára és falujára múltjáról: "Csicsóból Kádár Illés jött vót legelőbb bé ide. Osztá' ő alapította itt meg a Kádár családot. Tölle származtak vót. Osztá' vót neki es egy fia, Péter, vót egy Gyuri, Péternek egy fia, Gyuri, s osztá' Gyurinak vót egy fia, édesapám, Vaszi, Kádár Vaszi. Osztá' én maradtam, Kádár Imre. Me' édesapámnak sok gyermekik vót, osztá' azok meghóltak mind, egyedül maradtam meg."

Róluk nyerte román nevét (Cădărești) a falu. Az eredeti elnevezés (Csügés) alapjául a települést alapítók által fellelt rengeteg állati csont, széthordott végtag (csüg) szolgált, amint azt *Gábor Emil*, Imre bácsiék szomszédjának vendégszerető házában egy sötét, esős őszi estén megtudtuk. Gyepece neve önmagáért beszél – aki nem hiszi, járjon utána – Kostelek pedig egy, a faluban máig meglévő telekről, karámról nyerte nevét, ebben a karámban – nehéz lenne ki nem találni – kosokat tartottak.

A falvak népe eredetileg római katolikus vallású volt, ám túl messze csángálván eredeti egyházi kötelékeiből kiszakadt. A hegyek között pap még hosszú ideig nem volt, a legközelebb eső völgyekben pedig akkorra már jobbra az *I. Lipót* által kiadott két "*Diploma Leopoldianum*" (1691. és 1701.) (vö. *Dr. Gyárfás Elemér: Az erdélyi románok uniója s a román görög katolikus egyházi szervezet kifejlődése, Dicsőszentmárton, 1925. 12. és 16.o.!*) révén görög katolikusokká vedlett oláhok tartották istentiszteleteiket. Valószínűleg ezért lett Csügés, Gyepece és Kostelek népe is görög katolikus, bár nem kizárható, hogy néhányan közülük már régebben orthodoxok voltak. (vö. pl. Mikó im. 446-447.o.!)

Az 1940-es évek végén Románia megszüntette a görög katolikus egyházat, mondván, hogy minden görög katolikus eredetileg az ősi orthodox valláson volt, csak az osztrákok és a magyarok románellenes erőszaka tette őket katolikusokká. Kostelek és Magyarcsüges lakossága éppen ezekben az években építette fel régóta vágyott templomát, amit azonnal lefoglaltak a győzedelmes orthodoxia nevében, s erősen javasolták a falvak népének is a "visszatérést". Egyesek kilátástalanságukban, mások talán számításból vagy meggyőződésből a keleti egyházba "avanzáltak", sokan azonban visszatértek eredeti katolikus hitükre, s összeszorított fogakkal nekiláttak felépíteni az új templomot. A helyszínen járva bárki könnyen ellenőrizheti ezt az állítást, elegendő a néhány évnyi eltéréssel épült templomokat összevetni – a látvány önmagáért beszél. Ugyanazok a kezek, ugyanazokkal a szerszámokkal vágták ki, munkálták meg, rótták össze az orthodox és a római katolikus templom falait alkotó fákat.

A vallások háborúja által kettéosztott lakosságot azonban még mindig összefűzi a "régii öregek" által rájuk testált hagyomány, az archaikus imák, a ráolvasások, hitük régi mondáinak, meséinek, történeteinek egymástól elválaszthatatlan, milliónyi szála. Nincs olyan ember, asszony, fiúcska vagy "cefre" leányka, aki ne tudna belőlük egész csokorra valót, s ne monda-

ná el "tisztá jó szívvel" az arra érdemesnek bizonyult idegennek. Kostelegen járva, *Dsupin Pali* furulyás barátommal éppen egy önmaga és apja mogorvasága miatt a "Kutyaláb" "díszítő jelzőt" elnyert embertől jövet találkoztunk *Vrencsán Anna* nénivel, aki gyermekei konyhájában többek között a következő imádságot mondta el nekünk:

"Immár már beestélledett..."

Immár már beestélledett,
Kérünk Teremtőm Tégedet,
Hozzánk kegyelmességedet,
mutasd szokott őrzésedet!
Rossz álmok elvessenek,
rut látások távol essenek!
Engedd ezt nekünk Atya, Fiu fölségesen,
Szentlélekkel egyetemben,
élvén örök dicsőségbe',
tartsál meg vigyázásunkban!
Rossz álmok elvessenek,
rut látások távol essenek!

Amment.

Vrencsán Anna néni emlékei partján ülve

Anna néni minden szava évszázados emlékezet és gyakorlat gyümölcse, hiszen, mint mondotta: "Ezeket az imádságokat tanultam nagyanyámtól, Galaci Boriskától." Arra, hogy nagyanyja mikor halt meg, csak annyit tudott válaszolni: "Régen."

Ehhez hasonló, vagy ezzel megegyező imádságok több gyűjteményes kötetben is találhatóak (pl. *Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágók, lőtől lépék, Magvető, Bp. 1976. 177. és 269.o.; Harangozó Imre: "Anyám, Anyám, Szép Szűz Máriám..." Újkígyós, 1992. 50.o.*), de hallható is egy igen hasonló moldvai változat *Kallós Zoltán "Uram, irgalmazz nekünk"* című lemezén, illetve kazettáján (B. oldal 5/a.).

Az ima első sora szoros rokonságot mutat az 1719. és 1902. között tizenhét kiadást

megért ún. "Aranykoronakönyv" "Te lucis ante terminum..." kezdetű esti himnuszával. (vö. Erdélyi im. 339.o.!) Az imádság 5-6. sorában felbukkanó, majd utolsó részében nyomatékosító jelleggel megismételt "Rossz álmok elveszenek, / rut látások távol essenek!" a bajelhárító elintések tipikus példájaként szoros kapcsolatban áll a ráolvasásokkal, illetve az ún. "hiedelemmondák" ártó hatalmak (gonosz, lüdérc, szépasszonyok) eltávolítását leíró részeiben található "eltiltásokkal".

Az éjszaka, a sötétség fenyegető erőivel veszi fel a harcot az "esti ima" különböző változatainak elmondója is. Az archaikus, tehát nem egyházi, liturgikus, hanem saját, otthoni használatra a nép körében kialakult imádságok közül ez talán a legszélesebb körben ismert és mondott fajta. Mind Kostelegen, mind Gyepécen és Csügésen sok, személyhez kapcsolódó változatával találkoztam, valahányszor ott jártam. A számtalan, különféle módon elmondott esti imából számomra az egyik legkedvesebb az, amit magyarcsügesi aprócska konyhájában vetünk fel "Kicsi" Andrisnétől társammal, Szabó Noémivel:

"Én lefekszem kiságyamba..."

Én lefekszem kiságyamba,
minden testi koporsómba.
Álom ingem meg ne csaljon,
gonosz töllem távol járjon!
Angyal ingem úgy öröjzön,
szent keresztvel megjegyjezen!
Mária nyugisson,
Jézus Krisztus ebregessen!
Szép piros hajnal hasada,
nyújcs kezet Mária,
nyiccs kaput angyal,
hogyan mehessünk bé az örök dicsőségbe!
Amen.

nyugisson = nyugtasson

ebregessen = ébresztgessen

Hasonló imádságok az egész magyar nyelvterületről ismeretesek (vö. Erdélyi im. 178, 207, 224, 247, 317, 341, 427, 480, 489.o.; Harangozó, 32, 34, 35, 63, 66.o.; Polner Zoltán: *Arany fának arany ágán, Békéscsabai Megyei Könyvtár kiadása, én. 5, 11, 13. és 15. sz. ima; Salamon Anikó. Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák, Helikon, Bp. 1987. 214, 215, 225.o.!*)

A 3-4. sorban az előzőekben említettekhez hasonló elintő felszólítás az angyal, Mária és Jézus Krisztus óvó védelmének segítségül hívásával egészül ki. Hasonlóképpen könyörög a sötétség erői ellen védelemért a *Thewrewk Codex* egyik részlete: "...rekessz ki minden nyavalyás fertelmeket én elméből, és testemből, szabadíts meg engemet én édes uram pokolbeli Sátánnak minden bántásából ... kik halálra keresik én lelkemet ... és mikoron ki akarsz ez szegény testből venni, ne jöjjenek én élembe az örök sötétségnek veszedelmei, ne árthassanak énnekem..." (*Thewrewk C./1531.k./in. Nyelvelméltár II. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Bp. 1874. 330.o.*)

Mária és a hajnal együttes említése a középkori himnuszok Szűz Máriát "*stella maris*"-, "*stella matutina*"-, "*stella splendens*"- és "*aurora lucidissima*"-ként aposztrofáló fényszimbolikájára emlékeztet. A "Csíki kalastromban" 1676-ban *Kájoni János* által kibocsátott "*Cantionale Catholicum*"-ban található "MAS AZONROL" szóló ének szintén így szólítja meg Máriát: "OH fel-kelő fényes nappal,/ Tündöklő szép piros hajnal,/ Drágalátos Szűz MARIÁ." (*Domokos Pál Péter: "...édes Hazámnak akartam szolgálni..." Szent István Társulat, Bp. 1979. 213.o.*)

Álom és látomás határán mozogva tudósít a megtapasztalt világról egy igen réginek tűnő ima, amelyet az elmúlt év decemberében vettem fel Kostelegen *Tankó Mihály*tól, aki ezt az imádságot is, mint annyi mindent, "tudós asszony" hírében álló édesanyjától tanulta. Az ima elmondásakor az élete teljében lévő kemény, erős ember furcsán átlényegült: előrehaajolva, különös zeneiséggel, lassan kántálva mondta el az Úrjézusról szóló látomás képeit:

"Látom az Úrjézust..."

Látom az Úrjézust,
Paradicsom kertyebe,
szent arany a székibe,
térgyig vérbe, könnyökig könnyübe.
Odamene Szent Lukácsi, kérdi:
'Mit sírsz, Jézus?'
'Világira, hogy ne sírjak,
mikor a zsidók megfogtak,
megkötöztettek,
taknyikval, nyálíkkal rútitnak,
vaskesztyűkkel csappódnak,
vas ostorokval ostoroznak,
töviskoronával koronáztatnak,
keresztfára feszíték kezemet, lábomat
nagy fejes szögekvel.

Jój el Szent Lukácsi, mongyélista te fekete földedre!
 Hírdesd az én koronaviselésemet,
 hogy aki elmondja pénteken, szombaton,
 háromszor naphalat után,
 még a legküssebb bukuját sem hagyják bűnbe!

Amment.

mongyélista = evangélista

naphalat = naphaladta, napnyugta

buku = bog, íz, tag, rész

A Tankó Mihály által elmondott ima az úgynevezet "pénteki ima" egyik ritkán előforduló változata. A pénteki ima, amint később látni fogjuk, az Úrjézus imája, s ez összes változatai közül talán éppen ebből és a szövegükben hozzá közel álló változatokból világlik ki leginkább.

Hasonló imák Uzonkáról (Háromszék), Bogdánfalváról és Szabófalváról (Moldva), Bukovinából, Tolnából és a felvidéki Udvardról találhatóak Erdélyi Zsuzsanna gyűjtésében. (Erdélyi im. 466, 503. és 505., 476. és 477., 470, 468.o.)

Az imádság végén található felszólítás ("Hírdesd az én koronaviselésemet...") párhuzamba hozható a Máté evangéliumában olvasható ún. "missziós parancs"-csal (Mt.28,19.). A zárómondat egyértelműen az ima érdemszerző jellegére utal. Az imazáradékokkal kapcsolatos elképzeléseket a későbbiek során érintjük.

Kostelekből egy kis erdei ösvényen szűk óra alatt átmehet az ember Gyepecére. A fenyvesből az irtásra érve csakhamar feltűnnek az aprócska falu házai. Beérve közéjük alig néhány lépést kell tennünk *Fekete Róza* néni kapujáig. Ez a néhány lépés azonban korántsem veszélytelen, különös tekintettel a falu szélső házában lakó, régi jó ismerős *Kászoni Fekete Tamás* bácsira és feleségére, *Márka* nénire, akiknek vendégszeretete, jólirányzott ételekkel és italokkal társulva órákra képes megbénítani a "népra jzi gyűjtések" odatévedő apostolait. Szorgalmasan elfogyasztva mindent, nadrágszíjnak feszülő hassal aztán mégiscsak eljuthat a meggyötört "gyűjtő" Róza néni portájára. Fekete Róza néni imádságos asszony. Nem csupán a szüleitől, nagyszüleitől örökölt imákat ismeri, de füzetekbe írva gyűjti is a valahol hallott szövegeket. Sokat emlékezetből is tud. Az itt következő szép régi imádságot egy gyönyörű, szikrázó téli nap délelőttjén olvasta fel nekünk, konyhájában ülve:

"Ima a drága Urjézushoz"

Ó, mért sirsz názáretbeli Jézus Krisztus
 szent siralmas székedben,
 szent siralmas kertedben,
 szent áldott arany hajad leeresztve,

térdig vérbe, könyökig könnybe?
 Ó, hogyne sirnék,
 amikor a zsidóknál el vagyok végezve,
 keresztfára függesztve.
 A két karom két vasszeggel,
 a két lábam egy vasszeggel.
 Tövissel megkoronáztatva.
 Az örök mindenható Uristen,
 Ki a kevélyeket megalázod,
 az elnyomottakat újra feltámasztod,
 nyujtsd ki a védelmező karodat
 és a Te irgalmasságodat,
 hogy mindenkor győzedelmet vehesünk a Te királyi széked előtt!
 Az én házam.

Ez az ima az előzőhöz hasonlóan a pénteki ima típusához áll legközelebb. A pénteki ima – amelynek különböző változatait a most következőkben bemutatom – Erdélyi Zsuzsanna felismerése szerint tulajdonképpen *Jézus imája*, amely az *Úr imája* (Miatyánk) és *Mária imádsága* (Üdvözlégy) mellett megjelenve fontos hiányt pótol a népi mentalitás számára. Ugyanis "a Miatyánk és az Üdvözlégy mellől hiányzott a hivatalosan is általános érvényű Jézus-ima. A Hiszekegy - jóllehet Jézus a főhőse - más funkciót töltött be. (...) A nép viszont a szenvedést megjelenítő Jézus részére is igényelt imádságot, egyszersmind az Atya-Anya-Fiú hármasságtudat szövegi megjelenítésére is vágyott." (Erdélyi im. 368.o.)

Róza néni imája a pénteki ima általános felépítésétől (lírai jellegű bevezető szakasz – epikus jellegű középszakasz (Jézus Krisztus halálának sűrített, passiószerű közlésével) – záradék, vö. Erdélyi im. 56.o.!) elsősorban a kezdőszakasz és az ima elmondása által elnyerhető érdemeket felsoroló, ún. "záradék"

Fekete Róza gypepei konyhájában.

(vö. Erdélyi Zsuzsanna: *Az archaikus népi imádságzáradékok történeti kérdései*. In: *Erdélyi Zsuzsanna(szerk) Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Szent Irván Társulat, Bp. 1991. 51-143.o.) hiányában különbözik. Utóbbira frappáns választ ad az utolsó sor, amely egyben egy másik típusú imádság ("Az én házam Szent Antal...") kezdősora is. Az "I ma a drága Urjézushoz" ezek szerint eredetileg ebben az imában folytatódott, csak a lejegyzés során a további részek – így a záróformula is – lemaradtak.

Jézus Krisztus leeresztett "szent áldott arany" haja nem csupán a bánat, a gyász jele, ennél mélyebb szimbolikus értelemmel is rendelkezik: az "Áldott Nap", a "Szent Nap" keresztény megfelelője, az "Igazság Napja" (Sol Iustitiae), a "Győzhetetlen Nap" (Sol Invictus) "leszentülését", önkéntes áldozatként értünk felajánlott keresztthalálát fogalmazza meg gyönyörű képi szimbolikával.

A Róza néni által elmondott imádság változatait megtalálhatjuk Erdélyi Zsuzsanna gyűjtésében (Erdélyi 1976. 353, 356, 359, 372, 386, 464, 466, 470, 472, 473, 476, 477, 482.o.)

Az utolsó sor akár a következő ima valamelyik változatár.ak kezdősora is lehetne:

"Angyalok csenditének..."

Angyalok csenditének,
 arany szóval értekeznek,
 erejszen bé lélek!
 Nem eresztlek.
 Az én házam Szent Antal,
 négy szegibe négy angyal,
 közepibe egy aranyszék,
 azon sír Asszonyunk Szép Szűz Mária.
 Odamenyen Szent Lukács evangélista, s azt kérdi:
 'Mért sírsz Asszonyunk Szép Szűz Mária?'
 'Hogyne sírnék, mikor az én Áldott Szerelmes Szent Fiam odavan,
 térgyig a vérbe,
 könyökig a könnyübe.'
 'Hova jártál Áldott Szerelmes Szent Fiam?'
 'Én eljártam fekete földre, föld szinyire.
 Ott a zsidók két napig üldöztek,
 harmadik nap megfogtak,
 vaskesztyűvel fogdostak,
 vasveszőkvel verdestek,
 rusnyán töpdöstek
 a Te áldott szent nevedér'.

Hirdessed a Te áldott szent nevedet,
 úgy mind aki minden pénteken írva-írja,
 küdve-küdik,
 de nem is küdik, hanem viszik az ők bűnös lelkek a Mennyországba,
 úgy mind a mai szent, szent született gyermeke olyan,

Amen.

töpdöstek = köpdöstek

Ezt a nyönyörű imádságot jó két évvel ezelőtt vettük fel Kostelegen *Gyuri Virág* nénitől, akit falujában sokan tudós asszonynak tartanak. Tud is, méghozzá sokat. Sok régi imát, ráolvasást, s mindenféle történeteket. A környéken eddig egyedül tőle hallottam teljes ráolvasást kígyómarásra románul és magyarul is. Ezzel a ráolvasással a kígyómarás nyomtalanul eltávolítható. Saját bevallása szerint "kapitányos fehérnép". Múlhatatlan szenvedélyvel, fáradhatatlanul meséli a "régiekről"-től hallott és saját maga által átélt történeteit boszorkányokról, szépasszonyokról, kántérosokról, varasbékáról, váltott gyermekről, lüdcérről, rekegőről, ördögőről, olyan szuggesztív erővel, hogy amikor évekket ezelőtt először jártunk nála Szabó Noémivel, az estebe nyúló látogatás után a szemközti szomszéd *Imre Demeterék*hez hazaérve alig mertünk nyugovóra térni, s később szégyenszemre kénytelenek voltunk bevallani egymásnak, milyen szörnyűségeket álmodtunk aznap éjjel mindketten Virág néni történeteinek hatására.

Gyuri Virág néni

vóra térni, s később szégyenszemre kénytelenek voltunk bevallani egymásnak, milyen szörnyűségeket álmodtunk aznap éjjel mindketten Virág néni történeteinek hatására.

Az itt idézett ima már szinte teljes egészében pénteki imádságnak tekinthető. Különös figyelmet érdemel az 5-8. sor. Szent Antalon az imádságokban *Páduai Szt. Antal* (Kr.u. 1195-1231.) értendő, szemben a ráolvasásokban helyenként felbukkanó *Remete (vagy Nagy) Szt. Amállal* (Kr.u. 260.k.-365). Erre utal egy klézsei ima Kallós Zoltán gyűjtéséből, amelyben "*Páduai Szent Antalnak szent háza...*" szerepel (Erdélyi 1976. 512.o.), illetve egy tolnai "Szent

* kántérosok : az állatok tejét elvevő asszonyok, boszorkányok; varasbéka : varangyosbéka;

rekegő : az embereket hangjával ijesztgető kirekesztett lélek gyimesi neve.

Antal tüze" ellen való ráolvasás, amelynek "Ereggy el az erdőkre/ Ott a vad oroslányoknak gyenge szüviket szoricsd el, piros vérüket ott idd meg!" részletében szereplő oroslánok legendája szerint Remete Szt. Antalra utalnak. (vö. Erdélyi im. 112. és 115.o.!)

A ház "négy szegiben" lévő "négy angyal", s a középen elhelyezkedő "aranyszék" az emberiség egyik legősibb jelét, az osztott négyzetet írja elénk, amely "a látható és érzékelhető világ alapszerkezetének (fönt-lent, bal-jobb) jele, s egyben égtájmeghatározó, a tájékozódás elengedhetetlen eszköze.". (Molnár V. József: *Vázlat a természetes modellezéshez, Debrecen, én. 7.o.*) A négyes osztás négy sarka és négy mezeje általában egynemű (négy angyal), a Középpontban azonban, amely igen szoros kapcsolatban áll a "világ köldöke", "világ közepe" képzetekkel, mindig valamilyen *magasabb minőség* tételeződik, hiszen a "világ közepén" találkozik egymással a Menny, a Föld és a Pokol. (vö. *Mircea Eliade: Az örök visszatérés mítosza, Európa, Bp. 1993. 28.o.*) A világ középpontjában, a saját házában lévő ember így a mindenség teljességéről szerezhet tudomást, "felfelé" és "lefelé" is tájékozódhat. A szoba-kozmosz középpontjában ezúttal előbb a Fiát kereső Mária, majd maga a kereszthalálát elbeszélő Jézus Krisztus jelenik meg.

Régi Kostelecki ház

Szent Lukács evangélista feltűnése a hasonló imákban igen gyakori, amit az a hagyomány indokol, mely szerint Lukács Mária jegyzője és festője. A hazai kódexirodalomban említést tesz erről az *Érdy Codex* (1524-27.) Karthauzi névtelenje (vö. Erdélyi 1976. 305-306.o.!), a külföldi legendairadalomban pedig a *Legenda Aurea* (*Helikon, Bp. 1990. 257.o.*).

A következő két imádság is a Jézus Krisztus kereszthalálát bemutató pénteki ima változata. Az elsőt az írásom elején megszólalt Kádár Imre bácsi felesége, Borbála néni mondta el, a másikat pedig az egyik legkedvesebb kosteleki ismerős, az akkor alig tizennégy éves, minden lében kanál *Csilip Tibi*, a maga nekiiramodó, kamaszos tempójában. Tibi ezt az imát nagyszüleitől tanulta, s ugyanúgy is mondja, mint ők, csak valamivel gyorsabban. Hiába intettük, ne siessen annyira, valami fontos dolga lehetett, mert negyedik nekifutásra is a lassabban elmondott első néhány sor után fékevesztett iramban folytatta az imát, miközben alig észrevehetően a kijárat felé húzódott, hogy az "amen"-t már az ajtóból hadarja el. Azóta sem sikerült egyetlen, valamivel lassabb tempójú felvételt sem készítenem vele:

"Én felkelek én ágyamból..."

Én felkelek én ágyamból,
 testi lelki koporsóból,
 kimenék szent ajtóm elejibe,
 feltekinték napkeletre,
 fejr kőkápolnát láték,
 küjel irgalmas, belől kegyelmes,
 négy szegibe négy oltár,
 közepibe egy aranyszék,
 ott sir vala Asszonyom, a Boldogságos Szűzmária.
 Odamene Szent Lukács ivangyélisten.
 Kérdi, kérdi: 'Mit sírsz Asszonyom Szűzmária?'
 'Hogyne sírnék Szent Lukács ivangyélisten,
 mikor az én Áldott Szent Fiam odavan el,
 térgyig vérbe, könnyektől könyübe,
 mert eljő az én Áldott Szent Fiam.
 Hova jártál én Áldott Szent Fiam?'
 'Eljártam én Áldott Szent Anyám,
 a fekete földnek szinyire,
 két napig a zsidók üldöztek,
 harmadnapon megfogtak,
 vaskesztyűvel fogdostak,
 vasvesszőkvel verdőstek,
 rusnyákkal töpdőstek.
 Hirdessed azt a te népedet,
 aki minden pénteken elmondja,
 pénteken este lefektibe,

szombaton reggel felkeltibe,
halála előtt megjelenek hétezer hétszáz angyalimmal,
még a legküsőbb körmit se hagyom bűnben elveszni.'

Amment.

küjel = kívül

ivangyélisten = evangélista

szinyire = színére

"Mi van ma péntek..."

Mi van ma péntek.
Ugyanannak a napja.
Én kimegyek én ajtómon,
feltekintek magas mennybe.
Ott látok egy aranyos kápolnát,
küvel irgalmas, belül aranyos,
közepibe egy karosszék,
ott üldögél Boldogságos Szüzmária, sírdogál.
Odamene gélista, kérdi:
'Miért sírsz, Boldogságos Szüzmária?'
'Hogyne sírnék, hogyne rínék,
a teljes harmadnapja, hogy nem láttam az én Áldott Szent Fiamat.'
'Ne sírj Boldogságos Szüzmária,
mert eljött a Te Áldott Szent Fiad!
Térgyig vérbe, könnyökig könnybe.'
'Hol voltál Áldott Szent Fiam?'
'A fekete földön,
hol a zsidók üldöztek,
keresztfára feszítettek,
vaslándzsákkal megszurdaltak,
töviskoronát a fejembe tették.'
Aki elmondja ezt a kevés imádságot,
este lefektibe, reggel felkeltibe,
ugy üdvözlik, mint Ezus Krisztust a keresztfán."

gélista = evangélista

Csilip Tibi kutyájával

„nagy üdö” ellen való védekezés eszközeként szolgált, míg a másik, az úgynevezett *”Kicsi Hí-szekegy”* kettős funkciójú, egyrészt mindennapi imaként, másfelől egy összetett rítus eleme-ként alkalmazva bajelhárító, elintő, eltiltó szöveg gyanánt szerepel a helybeli csángóság hité-ben. A vihar, a nagy idő elleni imák igen régi keletűek. Magyar nyelvterületről már a 16. szá-zad végéről ismeretes egy *”gonosz felhő és háború ellen való áldás”*. (Bálint Sándor: *Sacra Hungaria, Kassa, 1943.* 124-125.o.) *”A jég ellen való imádság”*-ot Fekete Róza néni olvasta fel egy régi imádságos füzetből:

”A jég ellen való imádság”

Ó, nagyhatalmu Uristen,
 Ki megmutattad mind égen és földön nagy hatalmasságodat,
 midőn megindítád fellegekből áldott szózatodat!
 Villámaiddal, ménykövekkel rettegted a bünösöket.
 Názáreti Jézus, zsidóknak királya,
 Ki a szeleknek, s essőknek parancsoltál,
 hogy sem határainkban, se hajlékainkban kárt nem tesznek,
 parancsolj a mostan támadott égi háborunak,
 hogy szakadjanak el hegyekről hegyekre,
 kősziklákrol kősziklákra,
 hol Jézus Krisztus, Tebenned nem biznak!

Ammen.

Ugyanez az ima, bővebb terjedelemben megtalálható Salamon Anikónál a 201. oldalon. Érdemes felfigyelnünk rá, hogy az imádság egy múltbeli, egyszer már megtörtént cselekményre hivatkozva üzi el a jégesőt, hiszen az imák és ráolvasások lényegére tapinthatunk ezáltal. Az imák és ráolvasások lényege az idő felfüggesztésében van: a mítikus időben egyszer már megtörtént és lehetőség szerint mindig újra történő esemény vagy cselekmény felidézésével, valószínűsítő jelöléssel, egy őseredeti cselekmény vagy történet újra teremtésével, illetve átélésével az ember kilép a történeti idő szűk korlátaiból, úrrá lesz az idő folyamának látszólagos visszafordíthatatlanságán, és újra az istenek, a régvolt hősök kortársává válva, a bajok gyökeréig hatolva, úrrá lesz azokon. Megszólítja a bajokat, betegségeket okozó erőket, segítségül hívja az őt adott helyzetében leghatékonyabban támogatni, oltalmazni képes hatalmakat, s mert a teremtett világban semmi sem létezik véletlenül, s minden kimondható szó valamilyen valós tartalmat jelöl, amely megszólítható, nevének kimondásával mozgásba hozható, a megszólított segítő hatalmak az ima vagy a ráolvasás nyomán beáramlanak kis világunk határai közé, az életünket valójában mozgó energiákat rejtő kulisszák mögül.

Az imádságban említett *"szakadjanak el hegyekről hegyekre, kösziklákról kösziklákra"* kitétel szinte ugyanezekkel a szavakkal visszhangzik néhány kosteleki ráolvasásban. *"tisztuljon, takarodjon a fekete kösziklákra"* ("igizet" ellen, Berecki Jánosné Gyuri Virág); *"tisztuljon a fekete kösziklákra"* ("igizet" ellen, Vrencsán Józsefné Vrencsán Anna); *"tisztuljon, takarodjon az egész gonosz félelem fekete kösziklákra"* ("kutyamarástól" Gyuri Virág); *"Babba Mária, (helyett) vidd el oda, hol kutyák nem ugatnak, / kakasok nem szólnak, / kovással kenyeret nem sütnék!"* ("igizet" ellen, Gerculy Andrásné Timár Virág); *"I gizet szállj a nagy rengeteg erdőbe, / nagy sinka mezőkre, / hol a kutyák nem ugatnak, / a kakasok nem szólnak, / s a lovak nem nyerítnek!"* ("igizet" ellen, Tankó Mihály és felesége, Albert Anna). Hasonló zárórész szerepel két-két Erdélyi Zsuzsannánál (Erdélyi 1976. 117-118. és 155.o.) és Salamon Anikónál (190. és 192.o.) fellelhető imádságban, illetve ráolvasásban.

Hasonlóképpen alkalmazzák az úgynevezett *"Kicsi Hiszekegy"*-et, amelyet valaha az egész Gyimesben ismerhettek, mert ugyanezt az imát közli Salamon Anikó (213-214.o.) szintén a Gyimes-völgyéből (nem jelöli ugyan, de nagyon valószínű, hogy a Hidegségről, könyvének anyagát ugyanis nagyrészt innen gyűjtötte). *Harangozó Imre* is közli ugyanezt az imádságot, ő a Hidegségen, Szalamás-patakán hallotta. (*Harangozó*, 65.o.) A *"Kicsi Hiszekegy"* vi-

* Babba Mária a székelyek és a csángók ősvallásában nagyon fontos szerepet játszó Istennő, Akinek tisztelete és imádata mindmáig meghatározza a helybeliek hitét. /Vö. Daczó Árpád: A gyimesi Babba Mária. in: Népismereti Dolgozatok, Kriterion, Bukarest, 1980. 231-239.o.; Molnár V. József: Csíksomlyó. in: Óshagyomány 12. évf./1993/ 71-74.o.; Takács György: Babba Mária, in: Országépítő 1993/4 56-61.o./és 1994/1. számban./; Vitos László: Babba-mária. Máriakultusz Székelyföldön. in: Kapu 1993/4. 51-54.o./

har elintésére való használatáról így vallott Magyarcsügésen *"Kicsi" Andrisné, Katalin* néni: "Mikor erős üdő van, s erőst villámlik, s erőst görget, akkor ... lehet mondani. (...) Még egyet mondanak ... az Irgalmasság Olvasóját. Mikor nagy üdő van, mondjuk. Gyertyát gyújtunk, s még letérgyelünk, s mondjuk."

A keletkező fergeteggel térdre ereszkedve szembemondott imádság ereje, az emberek élte-tő hite képes minden borulatot, vihart elűzni a segítségül hívott isteni hatalom által, amely úrrá lesz a rossz időn, rossz időközön. Erre gondolva idézem fel most Katalin néni imáját, a *"Kicsi Hiszekegy"*-et:

"Kicsi Hiszekegy"

Hiszek egy Istenbe'.

Bizok az Istenbe'.

Az a bizott Isten lakojzék lelkembe'.

Jőj el én Istenem, gyontass meg ingemet,
hogy legyek én Néked gyontatott embered!

Ne jőj gonosz Sátán, ne kísérts engemet!

Fejem, fejem felett az Uristen.

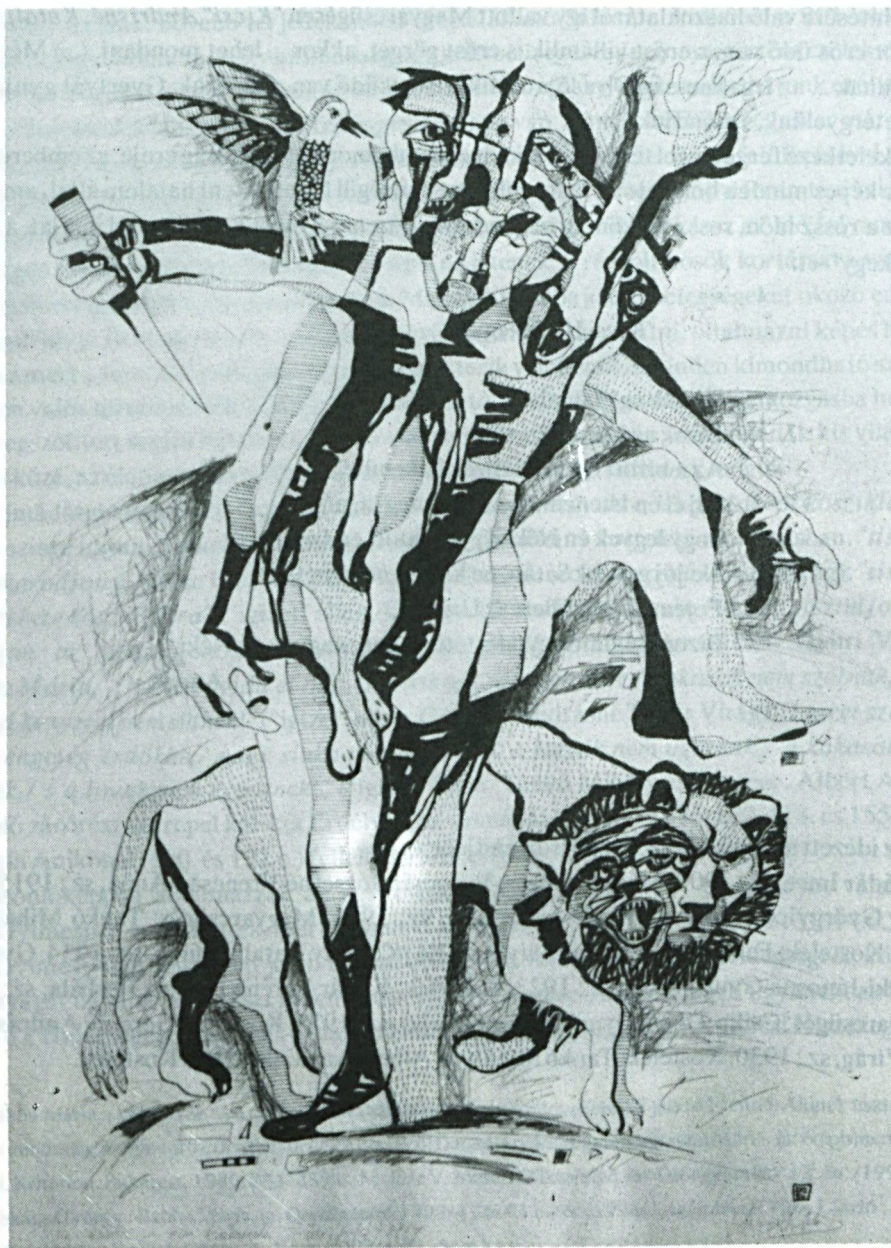
Bizonyságimba gyontatott embere vagyok én Néki.

Amen.

*

Az idézett adatközlők szövegeik sorrendjében:

Kádár Imre, sz.: 1907. Magyarcsügés; Vrencsán Józsefné Vrencsán Anna, sz.: 1915. Koste-
telek; Györgyice Andrásné Korbuly Katalin, sz.: 1921. Magyarcsügés; Tankó Mihály, sz.:
1939. Kostelet; Fekete Jánosné Korbuly Rozália (Korbuly Katalin húga), sz.: 1934. Gyepece;
Berecki Jánosné Gyuri Virág, sz.: 1923. Kostelet; Kádár Imréné Berecki Borbála, sz.: 1907.
Magyarcsügés; Csilip Tibor (Gyuri Virág unokája), sz.: 1978. Kostelet; Gerculy Andrásné Tí-
már Virág, sz.: 1930. Kostelet; Tankó Mihályné Albert Anna, sz.: 1945. Kostelet.

Drosnyik István : Ne bántás és nem bántanak

Radó György

FORGÁCSOK

– *Kapcsolataink Tragédia-fordítókkal* * –

Jaan Kross

Az egykori Szovjetunió nyelvei közül észtil igen jelentős *Tragédia* -fordítás jelent meg.

1966-ban "Költészeti napok" voltak Magyarországon és a rendezvény-sorozaton irodalmunk jónéhány fordítója vett részt.

Köztük volt az észtil Petőfi-fordító *Ellen Niit*. Az ünnepek szervezésében Mártával mi is részt vettünk, ennek során többek közt Ellen Niittel is összebarátkoztunk és meghívtuk lakásunkra egy feketekávéra. A kis termetű költőnő együtt jött el hórihorgas férjével, s ez elmondta, hogy Jaan Krossnak hívják, itt csak hitvesi minőségében van jelen, noha ő maga is foglalkozik irodalommal.

Hogy foglalkozik-e? Rövidesen megtudtuk, hogy Kross az élő észtil irodalom kiemelkedő képviselője, és tán azért szerénykedett, mert (ezt bizalmasan sikerült megtudnunk) nemrég tért vissza Tallinnba egy olyan munkatáborból, ahová a "politikailag gyanús" észtil értelmiségieket hurcolták el.

Mi Mártával nemcsak hogy fűtültünk az effajta gyanúsítgatásokra - de ezek éppen fokozták rokonszenvünket - és már a lakásunkon tett látogatásukkor megkezdtük agitálni az irodalmár-házaspárt, hogy ha az asszony Petőfi mellett tette le a műfordító-garast, akkor a férj másik óriásunk, Madách világhírű művének észtil meghonosításával arathatna hozzá méltó sikert. Aztán Kross érdeklődésének további tápot adott, hogy egy másik "színházi" házaspár, akikkel

*Szerzőnk írásának első részében (*Palócföld* 1994/2. szám) Mikola Lukas, Josef Holder, Imaoka Dzsucsiro, Mohácsi Jenő, Kalocsay Kálmán, Avigdor Haméiri, Antonio Widmar, Vilko Novak, Toivo Lyy, Ladislav Hradský, Ctibor Štritnicky, Roger Richard, Jean Rousselot, Rónai Pál, Alpha Diallo, Sivirsky Antal, Péter Fogolyán András fordítókhoz fűződő kapcsolataira emlékezett vissza. (a Szerk.)

a pesti és balatonfüredi összejövetelkor szintén összebarátkoztak, *Sütő Irén* színésznő és Lázár nevű férje, gazdasági-szervező szakember, szintén a *Tragédia* lefordítására bízta.

Alkotását elősegítendő, a szövegen kívül elküldtem Krossnak a mű német, francia és orosz fordítását, ő azonban bensőbb kapcsolatba akart kerülni az eredetivel; *Paula Palmeos* filológus professzornővel, aki már a háború előtt kitűnő ismerője volt nyelvünknek és irodalmunknak, együtt alkották meg az észt fordítást, mely aztán 1970-ben a tallinni finnugor kongresszus ünnepi kiadványaként látott napvilágot.

Kapcsolatunknak azonban még nem szakadt vége: Krossékat többször is meglátogattuk Tallinnban, és amikor híre érkezett, hogy a művet bemutaja az észt nemzeti színház főotthona, a tartui Vanemuine Színház, kérésünkre írószövetségünk 1971-ben a kultúrsere keretében lehetővé tette, hogy megtekintsük az előadást. Élményünkről *Ahogy Madách megálmodta* címmel számoltam be a Magyar Nemzetben, s hogy teljes joggal, ez egyaránt a fordító Jaan Krossnak valamint *Epp Kaidu* rendezőnek volt köszönhető.

Nodari Guresidze

Egy másik költői rendezvény alkalmával az ungvári *Jurij Skrobinec* barátunk, aki 1942-ben, az Erdős Kárpátok időleges visszatértekor pesti – a Reáltanoda utcai – középiskolába járt és kitűnően tudván magyarul, költészetünk termékeny fordítója lett, látogatott meg bennünket a lakásunkon. Ő sem egyedül: vele volt grúz delegátus-társa, Nodari Guresidze.

Ott, akkor igyekeztünk Skrobineccel válllvetve rávenni, hogy fordítsa le *Az ember tragédiáját*-t. Igyekezetünk eredménnyel járt és Guresidze 1977 évi találkozásunkkor átnyújtotta nekünk a grúz nyelvű *Tragédia* kötetét.

(Ha a fordító keresztnevét *Nodar* alakban látjuk, halljuk, tudnunk kell, hogy ez az orosz vagy oroszból átvett alak magyarban helytelen; mert amint görögben *-osz*, latinban *-us* hímnemű főnevek alanyeset-ragja, úgy grúzban *-i*, s ha eleink használták is a *Homér* és *Horác* alakot, ma már a *Homérosz* és *Horatius* a helyes – és ugyanígy a grúz *Nodari*.)

Issa an'Naouri

Rövid, egyetlen találkozásból és egy levélváltásból álló kapcsolat volt, az engem barátsággal megtisztelő, kiváló orientalistánk, az egykor *Rabindranath Tagore* santiniketani telepén is működő, egyéb tevékenységein kívül a kairói egyetemen is tanár és szépíróként is jeles *Germanus Gyula* professzornak volt köszönhető. Ő is, mint Mártával mi, rajongott *Az ember tragédiájá* –ért és keleti kapcsolatait, valamint idehaza élvezett tekintélyét kihasználva, nemcsak hogy felkeltette Issa an'Naouri, Bejrutban élő jordániai költő-fordító érdeklődését a *Tragédia* iránt, hanem 1965-ben sikerült is őt meghívatnia hazánkba. Ekkor találkoztam vele az írószövetségben tartott délutáni összejövetelen, ahol Germanus professzor érveit megerősítve, igyekeztem az arab fordítót rávenni a mű átültetésére. Issa hajlott is szavainkra, és közölte, hogy tervezett fordítását a Corvinánál megjelent, Horne-féle angol szövegből fogja el-

készíteni. (Aminek nem nagyon örültem, mert egyrészt jobban szeretem a közvetlenül eredetiből készült fordításokat, másrészt Horne-ét nem tartom a mű legjobb angol szövegének. De hát "szegény ember vízzel főz", ez a megoldás is jobbnak látszott, mint semmi, és Germanus professzor biztosított róla, hogy ő ellenőrzi majd az arab szöveg művészi hűségét, minőségét.)

A fordítói munka késett. 1966-ban írtam Issának, de válaszában közölte, hogy elfoglaltsága folytán még nem fogott hozzá a *Tragédia* átültetéséhez. 1970 lett, mire a fordítás Bejrutban megjelent.

Lew Kaltenbergh

A második világháborúban a hazánkba menekült lengyelek *Antall József* belügyminiszteri és *Mészáros István* külügyi akciói folytán itt szabadon éltek, tanultak, vagy Nyugatra menekülhettek tovább. Volt köztük, aki nyelvünket megtanulván, számottevő műfordítói tevékenységet fejtett ki, így *Tadeusz Fangram* lengyel kötetei jelentek meg Petőfi és József Attila verseiből, a *Jan Kot* írói néven publikáló *Adam Bahdaj* pedig székely népballadák-ból. Gyűjtemények, antológiák is megjelentek és műfordítóként szerepelt Lew Kaltenbergh is. Ő a *Tragédia* lefordításának ígéretét hordozta magában.

1960. – Márta meg én Varsóban, ott, ahol a Visztulával párhuzamos főútvonalból V-alakban kiválik egy utca, a V csúcsában lévő cukrászdában ülünk, melynek neve Mickiewicz nemzeti hőskölteményének, a *Pan Tadeusz*-nak egyik szereplőnőjéé: *Telimena*. Velünk van Kaltenbergh, némileg borközi állapotban (mint, úgy hiszem, életének minden órájában), mesél magyarországi emlékeiről és ünnepélyesen átnyújt egy nagy formátumú kötetet. Az ő műve: *Az ember tragédiájá*-nak új lengyel fordítása, a Pax katolikus kiadónál jelent meg nemrég, díszes alakban, Zichy Mihály illusztrációival. Gyűjteményem értékes darabja lesz – gondolom.

Aztán (ez már inkább anekdotikus motívum) az az ötletem támad, hogy a szép kiadványt talán felhasználhatom kedvcsinálónak egy újabb nyelvű fordításra. Hiszen a lengyel irodalom fordítóinak időszakosan megrendezett találkozóján vendégeskedünk Varsóban, jónéhány nyelv műfordítóinak társaságában. Amikor házigazdáink vasárnap délelőtt autóbuszokra ültetnek, hogy Zselazova Volába, Chopin szülőházába tegyenek kirándulást, mi Mártával a két belorusz delegátus, a költő *Makszim Tank* és a prózafordító *Janka Bril* (Jankának hívják, de férfi) mellett helyezkedünk el. Velem van a Kaltenbergh-féle díszes lengyel kötet, és úgy mutogatom a mellettem ülő Brilnek, hogy felébresszem az érdeklődését. Ő azonban az illusztrációkra összpontosítja figyelmét, és amikor megpillantja azt, amelyen Zichy nem leplezi a szabad női kebleket, kimond egy rigmust, amelyet valamely szláv nyelv ismerete nélkül is könnyen megérthetünk:

Poemat katolicki,

A krasztyve cicki.

A belorusz nyelvű *Tragédia* -ból nem lett semmi.

Stanislaw Hebanowski

Ez viszont komoly és kalandos kapcsolat volt.

...Lakásunkon két lengyel látogató, egy színháztörténész, a német megszállástól szenvedő hazája illegálitásban küzdő nemzeti színjátszásának kutatója és a Gdansk (németül Danzig, magyarul Dancka) városban működő Wybrzeze ("Tengerpart") Színház igazgató-rendezője. Ez utóbbi, Stanislaw Hebanowski, a *Tragédia* bemutatását tervezi, és minthogy az eddigi három lengyel fordítás szövegét (*Hen-Wójcikiewicz*, Magyarországon élő lengyel festőművész 1885-ben Krakkóban, *Teresa Praznowska* németből készült, 1892-ben Varsóban megjelent, éppúgy, mint Kaltenbergh túl szabadon csapongó fordítását) egyaránt alkalmatlannak találja, elhatározta, hoy ő maga, aki franciából – főleg Marivaux-t – fordít, készít színpadi szöveget: Rousselot fordításából, mely nagyon tetszik neki. Az én közreműködésemet szeretné olyképpen, hogy amint egy-egy színnel elkészül, ideküldi, és én, mint a három nyelv ismerője, az eredetivel egybevetve, hívjam fel a figyelmét, ha valahol a kettős közvetítés folytán, túlságosan eltért volna az eredetitől.

Vállalom, és megkezdődik sorozatos levélváltásunk.

Elkészül a fordítás. Tudtommal soha schol sem jelent meg, Lengyelország határán kívül egyetlen gépiratos példánya az, amely nálam van. Hebanowski kitűzi a premiert és természetesen meghív kettőnket Mártával: egy nappal korábban kell Danckába érkeznünk.

Hebanowski elküldi délelőttre a Budapest-Varsó és délutánra a hozzá csatlakozó Varsó-Dancka repülőjegyeket.

Ferihegyen reggel átveszik csomagjainkat, de amikor a beszállójegyet kérjük, nemet intenek és némán a repülőtér felett lengő fekete zászlóra mutatnak: gépünk előző nap zuhant le Kijevnél. A tartalék gép ebéd után fog indulni.

Egek! De hiszen Varsóban lekéssük a csatlakozást... Reklamációnkra vállvonás a válasz: ők nem tehetnek semmit. Taxival rohanás Pesten ide-oda. Sem az Ibusz, sem a lengyel Orbis Pesten nem árúsít lengyel belföldi hálókocsi-jegyet. Szállodát táviratilag rendelni – tapasztalásból tudjuk – reménytelen.

Szerencse a bajban: Jakubowski kultúrattasé a barátunk, véletlenül bent van a hivatalában, véletlenül éppen nincs értekezlete, táviratozik varsói hivatalába, és amikor délután kiszállunk a gépünkől, egy külügyi lányka fogad. A hivatal rendelésére persze van szállodai szoba és másnap reggelre repülőjegy Danckába. Hebanowski vár bennünket.

Délelőtt zuhog az eső; ismerjük az észet és lett partról a balti tengermellék időjárási szeszélyét. De nem mulaszthatjuk el, hogy tisztelgő látogatást tegyünk a lengyel hősiesség híres emlékhelyén, a Westerplattén, ahol a második világháború kitört. Este pedig fényesen kivilágítva vár a színház.

Miként a harmincas években *Németh Antal*, ezúttal is magyar rendező kapott meghívást, hogy honi színháztörténeti ismeretek birtokában állítsa színpadra *Az ember tragédiájá-t: Gircz Mátyás*. Az előadás előtt félrehív, hogy előre beavasson egyéni ötletébe: minthogy a lon-

doni színben Madách a vele egykorú világba vezet, az ő szándéka szerint nekünk is a mai, kortársi világba kell elvinnünk e színben a nézőt. Furcsállom, de – majd meglátjuk.

Szépen gördül az előadás, jók a színészek, magyar tervezésük a díszletek, sok a jó rendezői ötlet.

Jön a londoni szín. A Korcsmáros szavaival bármixer ügyködik, a Kéjhölgy csáb-keblein egy-egy B betű *Brigine Bardot*-t idézi, és csupa hasonló jelmez-megoldás. Mártával nyugtalanul várjuk a szín végét.

A (mai) társadalom képviselői párverseikkel ajkukon már sorra eltűntek a tömegsírban, s előlép Éva:

Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál!

Irodalmi előadásainkon Márta kedvenc monológja.

A színpadon Éva a madáchi előírásnak megfelelően, *fátyolát, palástját a sírba ejti* – ámde ahelyett, hogy dicsőülten felemelkednék, egymás után leveti további ruhadarabjait is, míg ott nem áll a sír fölött anyaszült mezítelenül. Sztriptíz. Márta ujjai fájón a karomba mélyednek. Napokba telik, míg Danckában, majd Varsóban magához tér.

Az előadást követő fogadáson félrehúz a Lucifert játszó színész.

– Valami nem vág össze ezzel a rendezéssel – mondja. – Mai helyzetben, mostani angolnak öltözve, hogyan mondhattam ezt a szöveget: *”Ha sejtené a nép, hogy négy hajónk/ Még már ma révbe szálland Indiából...”*

Grosz József

Mint a héber Haméiri, ő is Ady nemzedékéből, sőt ő is Érmindszentről indult, ezért indítatva érezte magát, hogy nagy földijének verseit fordítsa – németre Bécsben, majd kivándorolván Amerikába s ott az Oregon állambeli Portlandban farmerkedve, közben a magyar költészet népszerűsítése végett angol nyelvű magyar versantológiát adjon ki két kiadásban is. Minthogy ebben a *Tragédia* egy részletét is közölte, felvettük egymással a kapcsolatot és levélváltásunk kezdődött. Grosz az egész művet lefordította és az angol költői kifejezés (amint írta: "idiomatic") szempontjából *Howard McKinley Corning* portlandi költő által már csiszoltatott, Magyarországon sokszorsított, a kanadai Torontóban kiadott szövegét 1966 tavaszán megküldte nekem azzal a kéréssel, hogy ellenőrizsem szöveghűség szempontjából. Ezt szívesen vállaltam és korrespondenciánk során olykor vitatkoztunk is. Grosz, hogy szövegét eleve megítélje angol anyanyelvű fordító-társ, már az antológia elkészítésénél együttműködött *W. Arthur Boggs* portlandi főiskolai tanárral, és e kapcsolatuk mindaddig tartott, amíg Boggsnak egy felrobbant benzines kanna a halálát nem okozta. Végülis Grosz többszörösen csiszolt szövege 1986-ban megjelenik *Az ember tragédiája* színrevitelére vonatkozó dokumentumoknak a Nemzetközi Színházi Intézet magyar tagozata által kiadott kötetében.

Márk Tamás

Amikor Márk Tamás - Thomas M. Mark néven coloradói professzor - 1966-ban Budapesten kutatott, én, aki a Fordítók Nemzetközi Szövetségében a magyar fordításügyet képviseltem, *Dale Cunningham* amerikai delegátustól szerzett információim alapján felhívtam Márk figyelmét, hogy a houstoni egyetem évenként megpályázható kétezzer dolláros szubvenciót tűzött ki érdekes, egyébként aligha kiadható műfordításra.

Ezek után megszakadt a kapcsolatunk és csak hallomásból értesültem, hogy Márk felhasználta az értesülést, megpályázta és meg is kapta a szubvenciót, majd valamikor 1990 körül a budapesti PEN-klubban tartott összejövetelen a hungarológus *George Cushing* professzor elmondta, hogy a Márk-féle *Tragédia* -fordítás már megjelent. Én nem kaptam belőle példányt.

Hans Thurn

Amikor gyűjtöttem, minden elérhető forrásból, a *Tragédia* -fordítások adatait és bizonyos szövegrészeit, kezembe került *F.E. Schultz - W. Allgayer* 1956-ban Köln-Berlinben megjelent Dramenlexikon című műve, mely megemlíti, hogy *Az ember tragédiájá*-t a Chronos kiadó Hans Thurn fordításában ajánlja. A Filológiai Közönyben megjelent cikksorozatomba felvettem ezt az adatot.

1965-ben pedig egy hamburgi nemzetközi fordításelméleti konferencián a fordító lélektanáról tartott előadásomon megjelent egy férfiú és közölte, hogy ő a cikkemben említett Hans Thurn. Meghívására Mártával meglátogattuk kertés házában a Hamburg környéki Aumühlben; ott és több más találkozásunkkor megismertük történetét: hogy mint délvidéki sváb, anyanyelvi szinten ért magyarul, németül és szerbül, a Szerbiát megszálló német hadseregben szolgált tolmácként, Tito Jugoszláviájában elzárásra ítélték, s ő a börtönben németre fordította *Ivo Andrić* Híd a Drinán című regényét, ezért szabadon engedték, Hamburgba települt, itt az egyetem finnugor tanszékén működik. Lefordítani készül *Az ember tragédiájá*-t, már elkészült néhány részlettel, folytatja a munkáját. Figyelmeztettem, hogy a Dóczi-féle fordítás egykori, és a Mohácsi-féle szöveg világraszóló sikereinek emlékével aligha sikerülhet megbirkóznia – ő azonban annyira bízott saját németségének korszerűbb voltában és gondos szövegelemzésében, hogy nem sikerült meggyőzőnöm munkájának reménytelenségéről.

Aztán többször is találkoztunk, levelezgettünk is egymással, midőn pedig valamikor a hetvenes években Pestre látogatott, s a margitszigeti Nagyszálló teraszán együtt uzsonnáztunk velük meg a Kozocsa-házaspárral, egy igen mély értelmű gondolattal ajándékozott meg: hogy aki el akar jutni a forráshoz, annak ár ellenében kell úsznia. Nem álltam meg, hogy ezt versbe ne szedjem, magyarul: *„Ár ellen úszva folyvást/ Eléred majd a forrást.”* És németül is: *„Schwimme gegen Flut und Welle/ Dann erreichst du die Quelle.”*

Thurn valóban lefordította az egész *Tragédiá* -t. Megküldte nekem gépiratát, de a fordítása sorsáról nem tudok semmit.

Balla Ignác

Említenem kell, jöllehet igen sok idő, csaknem három évtized telt el találkozásunktól addig, hogy neve a *Tragédia* -fordítók listájára került, és kapcsolatunknak nem is volt ilyen vonatkozása. Balla Ignác író, újságíró 1925 óta tudósított magyar lapokat Rómából, olasz szépirodalmat fordított és idővel Ignazio Balla néven már olasz irodalmárnak számított. Apám mint barátjának ajánlotta figyelmébe, hogy én 1933 nyarán a perugiai egyetem hallgatója leszek. Utána Balla lakásán fogadott és beajánlott az olasz irodalom egyik nevezetes képviselőjének, *Filippo Tommaso Marinettinek*, az olasz futurizmus atyamesterének.

Marinetti szívélyesen fogadta a magyar diákot és megajándékozott *Novelle con le labbra tinte* ("Festett ajkakkal elbeszélte történetek") című kötetével, mely kézírásos dedikációjával (A Giorgio Radó simpatia ed auguri) egyik kincse könyvtáramnak.

Balla egy fordítótársal, *Alfredo Jerivel* együtt ültette át a művet, és bár megértjük, de semmiképp sem helyeselhetjük abbeli igyekezetüket, hogy a mű címét, az olasz olvasó részére - aki Dante *La divina commedia* (Az isteni színjáték, tükörfordításban: Az isteni komédia) című nagy költeményét sajátjának érzi - leplezetlen utalással így alakították át: *L'humana tragedia* (Az emberi tragédia).

Albert Lange Fliflet

Az ember tragédiája 1979-ben Oslóban megjelent, norvég nyelvű fordításának alkotója, Fliflet, nem a *Tragédia* -fordítás, hanem az általam szerkesztett Szózat-kötet kapcsán, immár egyedüllétem idején, valamikor 1989-ben látogatott meg lakásomon.

Valamikor 1979-ben irodalmunk fordítóinak egy csoportjával a szatmárcsekei Kölcsey-mauzóleum meglátogatásakor csírázódott az a terv, hogy egy-egy kötetben jelenjék meg a *Himnusz* és a *Szózat* dokumentációja (költő és zeneszerző arcképe, vers és kotta kézírata, első megjelenése, hat nyelven - magyarul, angolul, franciául, németül, oroszul és spanyolul a történetük, valamint fordításuk 19 illetve 20 nyelven. A két kötetet én állítottam össze, megjelentek 1981-ben, amikor pedig 1988-ban bővített kiadásukra támadt igény, honnan, honnan nem, megkaptam a *Szózat* dán és norvég nyelvű fordítását: mindkettő Fliflet műve.

A kapott két gépirat igen zavaros volt, és eltekintve attól, hogy a dán és a norvég irodalmi nyelv igen hasonlít egymáshoz, én bizony a két fordítás nyomdába adásakor és a kefelevonat korrigálásakor - mea culpa! - összekutyultam sorokat meg strófákat: így jelent meg, hibásan a "bővített kiadás".

Fliflet a lakásomon tett látogatásakor (egyedül kellett fogadnom, mert Márta nem volt már) egyrészt rendbe szedte az összekavarodott két szöveget, másrészt elmesélte költő-fordító múltját: így került beszélgetésünkben a *Tragédia*-ra is a szó.

Elmondta, hogy a harmincas években Debrecenben tanult. Vallomásszerűen elmondta azt is: az ember életének, sorsának, cselekedeteinek legfőbb mozgatóját abban az érzésben tudja,

melynek szerelem a neve; lám, őt egy magyar kislány iránti forró érzése vette rá oly mértékben elsa-jáítani nyelvünket, hogy még verset is írt magyarul; aki pedig ennyire behatol nyelvünk lelkébe, az lehetetlen, hogy ne legyen Az ember tragédiájának fanatikus rajongója: így jutott arra a készítésre, hogy lefordítsa Madách művét norvégra.

Mindezt különös északi erővel, valóságos peergynti pátosszal hozta tudomásomra, s én ami a szerelem mozgó erejét illeti, – látogatásakor, midőn Márta nem volt már, – éppúgy azonosultam különös, ibseni pátoszával, mint a *Tragédia* iránti rajongásával.

Aztán távozott, és ezzel kapcsolatunk véget ért.

Sebestyén György

Most vissza éveimnek abba a szakaszába, amelyet mielőtt Márta elhagyott volna bennünket, engem és ezt a világot, amikor még erős voltam és fürge, mert segíthettem neki – úgy nevezek, hogy *élet*; míg ezt, ami most van, amikor bár orvosilag mérhető bajom nincs, de minden nappal gyengülök, úgy nevezem, hogy *az élet és halál közötti szakasz*. S ha elmém küzd a szívemmel, mert arra gondolok, hogy jobb így, hiszen már nem bírnék segíteni neki, és hogy hová került volna magára maradva, ezt még elképzelni is szörnyű – akkor a szívem ugyan sajog, de azt gondolom: inkább nekem fájjon, mint neki...

Node elég a magánügyből – vissza a témához – egy kapcsolat mértékéig, Sebestyén Györggyel vissza az életbe.

...Három magyar nevű osztrák íróról tudok; *Ödön von Horváth, Franz Theodor Csokor* és Sebestyén György. Az első Fiumében született magyar diplomata-családból, a második ízig- végig bécsi antináci, a harmadik magyar újságírónak indult, az 56-os Petőfi-körben vállalt szerepe miatt emigrált, és Ausztriában írt műveivel az irodalom ottani vezető köreibbe került. E művei közé tartozott *Tragédia*-fordítása, melyet 1981-ben mutatott be a klagenfurti színház. Mi Mártával akkor már az 1984-re Bécsbe kitűzött nemzetközi fordító-kongresszust előkészítendő, többször jártunk az osztrák fővárosban, s az ottani Collegium Hungaricum vezetőségével megállapodtunk, hogy velük együtt részt veszünk a klagenfurti bemutón.

Sebestyént már Pestről ismertem, 1955-ből, amikor ő a Magyar Nemzet egyik szerkesztője volt. Klagenfurtban a színi bemutatót megelőző napon találkoztunk és együtt vacsoráztunk vele meg a darabot rendező *Ferkai Tamással*.

Szép előadás volt, csak Kepler teleszkópja és Danton szónoki emelvénye alig fért el egymás mellett és akadályozta Ádámot, de nagyobb baj nem történt.

Hogy a bemutató díszvendége, aki utána hivatalos fogadást adott, a magyar művelődési miniszterhelyettes, *Tóth Dezső* volt (jó irodalomtörténész, akit előbből mint írószövetségi párttitkárt és a Magvető Kiadó igazgatóját ismertem) – ez a körülmény jelzi, hogy bár a "vasfüggöny" még fennállott, de már a "legvidámabb barakk" korát éltük. Sebestyén szerkesztette a közös magyar-osztrák kiadású, pompás Pannonia című folyóiratot is – úton voltunk az ideológiailag immár nem kettéválasztott Közép-Európa felé.

Mi Mártával hasznát is láttuk a miniszterhelyettessel a klagenfurti fogadáson felújított ismeretségeknek: három évvel később, amikor nekem szürke hályogot eltávolító műtétnek kellett magamat alávetnem és Márta már nem tudta magát ellátni, Tóth Dezső protekciónál kapott helyet a Kútvölgyi kórházban, mely akkor még a párt-korifeusoknak volt fenntartva.

Sebestyén György pedig a Magyar PEN-központ hivatalos meghívására a Kossuth klubban tartott előadást a *Tragédia* fordításáról; hárman szóltunk hozzá: *Boldizsár Iván*, *Keresztúry Dezső* és jómagam.

Ilyen "köztes" világot éltünk akkor, a nyolevtizedes években.

Sebestyén György aztán rövidesen meghalt, én pedig, immár Márta nélkül, egyre gyengülve, abba a szakaszba kerültem, amelyet így nevezek: "az élet és a halál között".

Búcsúzás

Előzményekként bemutattam, hogy a *Tragédia* iránti rajongásunk miként fűzött össze bennünket Mártával - most, nem terhelve az olvasót testi bajainknak s a gyógyulások, megkönnyebbülések örömeinek krónikájával, azzal kell írásomot befejeznem, hogy miután együtt éltük át a Fordítók Nemzetközi Szövetségének kongresszusait (1966: Lahti, 1970: Stuttgart, 1974: Nizza, 1977: Montreal, 1981: Varsó, 1984: Bécs, 1987: Maastricht) hazai írószövetségünk megbízólevelével, és együtt csavarogtunk világszerte (a Potomactól a Volgáig és azon is túl), majd zsűritagságom megszűnte után átvehettem az új zsűri által nekem - Csuka és Rónai után harmadik magyarnak (életművemért és kiemelten *Szerelmes szembesítés* című, 20 nyelvből készült versfordításaimat bilingvisen tartalmazó kötetemért) a műfordítói Nathorst-díjat - *mindvégig Madách és a Tragédia témáját népszerűsítve*, befejezésül meg kell írnom a búcsúzást is.

Maastrichtbe már csak a holland légitársaság fizikai segítségével jutottunk el, utána Márta kórházba került, majd kiállván egy sikeres combnyaktörés-műtétet, immár ismét a Kútvölgyi gondos ápolása alatt, midőn mindennapos látogatásaim során 1988. június 27-én lehűnyt szemmel, a világra érzéketlenül fekvő - kómában - találtam, arcához hajolva suttoztam fülébe kedvenc monológját:

Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál!...

És íme az utolsó soroknál:

...E földre csak mosolyom hoz gyönyört,

Ha napsugár gyanánt száll egy-egy arcra

- felnyitotta a szemét és rámosolygott. Így búcsúzott el tőlem és e világtól.

A kettőnket boldogsággal összefűző téma - Madách és a *Tragédia* - azóta bennem egyedül él tovább. Koronatanúi a Palócföld oldalai, lásd: "A négy fogadás", "Madách és Einstein" meg ez a mostani közlemény - és van még egy s más a tarsolyomban...

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Közgyűlése, valamint a **PALÓCFÖLD** közéleti, irodalmi, művészeti folyóirat szerkesztősége 1994. évre országosan meghirdeti a hagyományos

MADÁCH IMRE IRODALMI PÁLYÁZATOT

A pályázatra olyan, eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott művekkel lehet nevezni, amelyek elmélyült szakmai igényvel mutatják be valóságunk közérdekűen időszertű kérdéseit, illetőleg, amelyek Madách Imre korára, életére, életművére, annak utóéletére vonatkozó új gondolatanyagot, adalékot tartalmaznak.

A jelítés pályamunkákat három gépelt példányban 1994. december 1-ig lehet benyújtani a Palócföld Szerkesztőség címére (3100. Salgótarján, Rákóczi út 192. Postafiók: 270.).

Kérjük, hogy lezárt, külön borítékban mellékeljék a jelige feloldását.

PÁLYADÍJAK:

1. Szociográfia, irodalmi riport, esszé, tanulmány kategóriában

I. díj: 50 000 Ft

II. díj: 30 000 Ft

III. díj: 20 000 Ft

2. Versek, szépprózai művek kategóriájában

I. díj: 50 000 Ft

II. díj: 30 000 Ft

III. díj: 20 000 Ft

Balassagyarmat város különdíja

Salgótarján város különdíja

Eredményhirdetésre 1995 januárjában, a hagyományos Madách-ünnepség keretében kerül sor, amelyre a díjnyertes szerzőket külön értesítéssel hívjuk meg.

A díjazott művek első közlésének jogát a Palócföld folyóirat magának fenntartja. (Csak a szakzsűri által közlésre javasolt kéziratok sorsáért vállalunk felelőrsEséget.) A Madách-pályázat eredményhirdetését a folyóirat februári számában tesszük közzé.

**NÓGRÁD MEGYE KÖZGYŰLÉSE
PALÓCFÖLD SZERKESZTŐSÉGE**

palócföld

KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT 94

50 Ft.